

KÍSÉRLET
A
RENDEZÉSI KÉRDÉSEK

RÉSZLETEZETT
MEGOLDÁSÁRA.

ÍRTA
KOVÁCS LAJOS.

Ára 1 frt.

Egész tiszta jövedelme az ínségi alapé.

PEST, 1863.
GYORSSAJTÓNYOMÁS KERTÉSZ JÓZSEFTŐL
FELDVNA SOR 13. SZÁM.

GHIMESI ÉS GÁCSI

GRÓF FORGÁCH ANTAL

MAGY. UDV. FŐ-CANCELLÁR

Ő FŐMÉLTÓSÁGÁHOZ.

Midőn Főméltóságod a legkétségbeesettebb időben az ország kormányára lépett, éreznie kelle ez állás mérhetlen nehézségeit.

Jobb jövő reményében állott oda. Küzdött nemesen és kitartón, több hittel, mint kilátással, nem titkolva magától azt, hogy ily politikai viszonyok közt azoktól hagyatík el legelsőbbben is, kikért legőszintébben küzd, s hogy ily időben csak a sikernek leend értéke, holott a hozzájutásban szerezhetni az érdemeket.

Még az is előtte állott Főméltóságodnak, hogy hol csak a siker igazolhat a világ szemében, a küzdelem és uttörés legyen osztályrésze, a megoldás dicsősége másé.

Ily időben az államférfi csak a történelemtől várhat igazságból. Saját maga számára ki-elégítést csak önmagában kereshet. Minden mozzanata közmagasztalás vagy gáncsolás tárgya, nem mint érdemli, de mint követi, vagy elhagyja a siker. Pedig a siker körül sok a versenyző, a küzdelemnél kevés.

A sors forgandósága soha sem gyorsabb, mint ily időben. Sokaknak még az alkalom is hiányzik, hogy megértessék szándékaikat kortársaikkal.

Ismertem jól ez idők jellegét, midőn a küzdők sorába léptem én is, s heverő toliamat felfog'tam. Lapom alig indult meg, máris Főméltóságoddal hozták azt sokkal szorosabb viszonyba, mint a helyzet s távolság- természetete megengedte vala.

Most letettem a journalisticai tollat. Elválásomkor éreztem, hogy a közönség-nek adósa vagyok. Adósa az eszmék azon összegével, mely lapom szellemét vezeté, s melyet teljesen kimondani és végiglen védeni nem jutott ki az idő.

Midőn ezen tartozást e röpiratban leróni sietek, nem tehetek egyebet, mint azt Főméltóságodhoz ajánlani.

Eszméket fog abban találni Főméltóság-od, melyek a kibontakozás feletti töprenkedéseinek nem egyszer tárgyát képezék.

Ezeket egy összefüggő organicus eg-észbe állítottam össze. Minő szerencsével, Főméltóságod megítélheti, ki ha a részletezés minden vonalozásában nem találand is teljes kielégítést, az alapok lényeg-es tételeinek nagy részét nem utasítandja el.

Adja az ég, hogy szeretett hazánk oly indulattal fogadja, mint nyújtva van. Főméltóság-odnak pedig tartsa fen azon egyedüli megérdemelt jutalmat, hogy a kibékített nemzet ovatioi közt kísérhesse mihamarább ó Felségét a megkoronázás nemzeti ünnepéhez.

Mély hódolattal

a szerző.

Előszó.

Korunk szerencsétlen fátuma s veszélye a *megkésés*.

Minél inkább kövesülésnek indul a köztétlenség, annál nagyobb súlylyal nehezedik reánk e komor sejtelem s nyomása erönk javát nyűgözi le.

Komoly és nagy kérdések feletti munkához, miket a Gondviselés korunkra mért, hol szellemi erönket a sikeren való hitnek kellene fokozni, ez rendül napjainkban meg, és már csak lelkiismeretünk azon lemondó elszánása marad: mondottuk s lelkünket nyugtattuk meg.

Várnak és várunk, nem véve észre, hogy e várásban mindenik veszít.

Sokszor hallottuk a panaszt, kivált a bécsi lapokban, hogy mindazok, kik hazánkban a megoldásról szölkak, nem állnak elő részletezett tervvel, s az általánosságok színvonaláról nem akarnak leereszkedni a részletekig. Az is mondatott, hogy ostromoljuk folyvást a fenállót, de nem mondjuk ki, mi állíttassák helyébe.

E vád, ha nem is volt egészen alaptalan, de igazságos sem, mennyiben egyesek s különösen a *Független* ellen téteték. Hírlapnak nem lehet apolitikai életfejlödést ignorálni, azok mögött hátra nem maradhat, de messze előre sem siethet. Esmékben elől kell járnia, de ha az élethez simulni akar, azt kell előkészítenie, mit az idő közel megoldásul elibe tűz.

A nyári jelenségek kilátást mutattak arra, hogy a megoldásnak kényszerűleg előtérbe kell a viszonyok ha-

talma által jutni, ezért idejét láttam megkezdeni a *Független*-ben az első csatározást. Így indítottam meg egy igénytelen cikksorozatot, mely huszonnégy számban odáig baladott-hogy a figyelmes olvasó előtt a kiindulás úgy, mint a vég, kibonyolítás világosságban állhatott.

Több oldalról jött a szerkesztőséghez felszólítás, esz-közölné ezen megoldási eszméknek külön röpiratban ki-adatását. Ezen óhajtnak annyival készebben felelek ma meg, miután a journalistikai megnehezült pályától teljesen visszavonulva, ott, hol kezdettem, hatalmamban nem álló akadályok miatt nem folytathatom.

Pedig az idő int komoly jelenségeiben, s meg kell minden erőnket feszíteni, hogy dolgainkat jó rendben lásuk, s erre szükség, hogy eszméinkkel tisztában legyünk.

Nem azt teszi ez, hogy mite röpirat nyújt, tökéletes nek követelném, de lelkem egész erejét feszitéin meg, hogy tételeimben a törvényesség, a jogok elhelyezésében a kölcsönös igazság, eredményben nemzetünk jövőjének szempontját ne téveszszem, s a mit kimondok, arról magamnak itiély és indokolt meggyőződést szerezzek.

Politikai eszméknél azonban kevés van, mit elvont szempontból ítélnünk meg helyesen. A mit az olvasó e röpiratban talál, a mai helyzetnek felel meg. Ma még egy birodalom rendezéséről van szó, mely szilárdságának súlypontját önmagában keresi.

Ez volt kiindulásom. Ki inás álláspontból bírálna meg, tévedne, s nem is lehetne igazságos.

A részletezésben no várja senki egy embertől, hogy az utolsó részletig bevégzett oly munkát állítson elő, mely mindenkit kielégít. Az építész, mit első alaprajzában elő állít, aligha kedvünket mindenkben elérheti, de ha körülményeinket s a helyi viszonyokat jól fogta fel, van használható alap, és nem lesz nehéz az épületet kényelmeinkhez módosítani; mindenesetre megvan a jövőendő lakásnak egy alakja, mihez minden oldalról szólni lehet. Ez a megoldási kérdéseket gyakorlati térre vezeti, s ez által előkészíti magát a megoldást.

Berekesztésül még néhány szó:

Az átmeneti korok emberei mindig sajnálandók. Mí-
dön két kor eszméiben küzd egymással, a volt bomladozik,
az új még nem alakult meg, ez krízis szaka mindig és
mindenütt. E szellemi átalakulásoknál előáll a Babel-épi-
tés mytlícius állapota, hol az emberek nyelve megzavarod-
dik s nem értik egymást.

A multhozí tapadás mindent máskép mutat, más-
kép az újítási vágy, a két véglet éles harezba keveredik s
a szenvedély áradata borít el mindent.

Hol van az igazság? Egészen egy oldalon sem. A jó-
zanság és mérséklet csak a szenvedély szélsőségei közt
foglalhat állást, de ki a kettő közé áll és békíteni akar
annak szerepe legszerencsétlenebb, mindkettő ellene for-
dul, mert egyikét sem elégítheti ki.

Ez minden időben lefolyása az átalakulásnak.

A dolgok lefolyásának e természetét ismerni kell an-
nak, ki napjainkban politikába avatkozik. Ki aztán ily
időben a vélemények Huctuatióin megzavarodik, sajnálatra
alig méltó.

Ki ily viszonyok közt politikai hatásra vágyik vagy
azt keresi, azt csodálni lehet, de követni nem. De ki az al-
kalmat: tehetni valamit, ha rá tolja magát, visszautasítja,
az nem hazafi.

Én nem kerestem, nem is utasítottam vissza az al-
kalmat. Nem könnyen álltam a sorba, nem is könnyen
hagytam el. Kiléptem, mert kényszerülve voltam. Míg ott
álltam a küzdők sorában — önérzettel mondhatom — *füg-
getlen* voltam nomine et omine s ha ezen állás fatuma el-
ért, ki öntudattal tettem, miért zúgolódnám. Szavamat be-
váltottam, csak egy kép lebegett előttem kortársaim gya-
nakodó tekintetével úgy, mint a józsefkaszárnya kilátá-
saival szemben, ez — *hazám*.

Budavár 1863. november hóban.

Tárgymutató.

Széttekintés.

I. Fejezet.

Egy kis történelem és negatio.

Állami alapszerződésünk.

Az alkotmányosság első korszaka a birodalomban.

Az új közjog osztályai.

A 47-es rendszer.

A 48 mint megoldás.

A fenálló megoldás.

Summázzuk az eddig mondottakat.

II. Fejezet.

Alakító eszmék.

Kiindulásunk egyedüli alapja.

A birodalmi unió kényszerű következtései.

A jövő országgyűlés.

A közös küldöttség teendői.

A közös ügyek sora.

Pénzügyi közösség.

Adórendszer.

A magyar országgyűlés többi teendői.

III. Törvényczikk. (1848)

IV. Törvényczikk. „

V. Törvényczikk. „

XIV. Törvényczikk. „

XVI. Törvényczikk. „

III. Fejezet.

A keresztülvitel s annak eredményei.

Birodalmi egység és nemzetközi önállóság.

A statusquo mint az új rendezésnek alapja.

Kiszámítási adatok.

Fejtegessük tovább e számok ujjmutatásait.

A lett dolgok elfogadásának következményei.

Vessünk számat az eredményekkel.

- I. Anyagi számla.
- II. Szellemi mérleg.

Az octoberi diploma.

Zárszó.

Széttekintés.

Azon mélyen ható nagyszerű átalakulás után, mely határ gyanánt áll a múlt és jövő között, tizenöt év telt le, viszontagságokban és tanulságokban gazdag. Ideje talán, hogy komolyabban számot vessünk önmagunkkal és állapotainkkal.

A magyar korona területén a magyarság bírt a hatály túlsúlyával eddig, mit számának, birtok- és értelmi állásának köszönhetett, de intézményeink sajtáságos jellege is sokkép eszközöket nyújtott e súly fentartására.

Megvolt ősi lakunk az ősi telken, s mi védve voltunk ódon falai között jó fedél alatt. De 48-ban szűknek tetszett a ház, s mert oly nagyot nem hitünk építhetni, hova mindnyájan beférjünk, kiütöttük közös akarattal a falakat, a fedél összedőlt s ma mindnyájan egyiránt fedéltelen ég alatt vagyunk.

Kiváltságainkat eldobtuk, a birtokot mobilizáltuk, a képességet mindenre kiterjesztettük, a jog-egyenlőséget uralomra emeltük. S mert azt mondák az új idő prófétái: habeveszszüka sánczokba a künnleyöket, mindenik velünk védendi azokat, bevettünk mindent, szinte különbség nélkül.

Az új vendégnek, mely magát korszellemnek, az új világ boldogító nemtőjének mutatá be, s mely távol nyugatról jöve hozzánk, öröm és tombolás közt nyitottuk meg országunkat, s hogy ez ünnepelt drága jövevénynek helyet csináljunk, kisepertük házunk-

ból az ó szemetet, az avas obscuritásokat, az ős háztűz régi czimboráit kikergettük.

Mind ezekre sem a dynastia nem erőtetett, sem a német nem zaklatott, magunk saját akaratából tettük, mi vittük végbe.

Szabad akaratunkból szakítottunk a múlttal, fenekestül felforgattuk az ódon intézményeket, új korszakot teremtettünk magunknak; de miután mindezt megtettük, annak consequentiáit acceptálnunk kell s e lakástalan állapot bajaival meg kell küzdenünk, sőt még az új épület rendezéséhez is fogunk.

Míg így bevezettük országunkat az európai polgárosodás közösségébe, inig megnyitottunk minden részt a cultura absorbeáló és nivellírozó hatásainak, míg bensőnkben minden elemetversenyző mozgalomra s feltörekvésre ébresztettünk; midőn mindezek következtében fokozott élet s mozgalom vesz körül, mindent rohanni látunk, mi, kik önkényt dobtunk el minden előnyt, s a felzaklatott versenyben csak saját életrealitásunk támaszát tartottuk meg, mikép állunk meg s tartjuk fen a régi súlyt?

Keleti talizmánunkkal, a — *passivitással*?

Nem vitatom én, hogy a várás politikája, időleg, mint tactica nem czélszerű; de évekig tartó passivitas rendszerré válik, s mint ilyen nem csak képtelenség, de kárhozatos is.

Nincs itt helyén, hogy vitassam, minők lettek hatásai azon passivitásnak, mibe a 49-ki események után merültünk. Legyen minden józan-agyú ember bírása annak, hogy azon évtized, 50—60-ig hagyhatt volna-e oly súlyos nyomokat maga után, ba passivitasunk mellett, nem gyönyörködve a közsülyedésen, teljes tevékenységgel munkálunk organizáló irányban?

Ám maradjon ez örökös probléma. De midőn 1860-ban kezünkbe adaték a mód: alakítani jövőnket, nem ismét csak bontásban voltunk erősek? és midőn e

gazdálkodásnak határt vetettek, nem ismét a passivitásra adtuk magunkat, és fokozott szenvedélyeivel erőttük ezt mindenkire?

Ennek csak nem tagadhatjuk meg gyászos következéseit, mert naponként érezzük súlyosan.

És azóta sem bírjuk magunkat nyomása alól emancipálni.

Pedig igen kevesen vetettek számot magukkal, mi rejlik e politikának fenekén. Ez a politikai „banque“ egyik neme, mely a véletlentől, és homályos eseményektől vár, mely nem számíthat, de kockázik, sőt hatásaiban előkészíti a gyászos jövőt, mert a kedélyeket folyvást feszültségben tartja.

És e passivitas felelőssége kit nyom az országban?

Mindenkit, ki tehetne valamit s bánni okból mulasztja. Mert végre kitől várunk, ha önmagunk elhagyjuk magunkat?

Nincs faj Európában, mely inkább elhagyva, nincs mely jobban maga erejére utalva volna, mely mindent csak önmaga által érhet el, s mi emeljünk-e oltárt a tétlenségnek?

Várunk a fejedelemtől? tettünk-e valamit, hogy várakozásunk jogosult legyen? Hílietjük-e, hogy azon Uralkodó, ki birodalmának határain túl egybegyűjti fejedelmi társait, s gyülekezetükben az idő intő szavára, a népek jogos várakozására hivatkozik, azon népnek zárja el kebelét, melynek karja őseit kísérte csatáiban s házat védte meg?

Olvastunk eleget, hogy járultak hazánkfiain csapatonként a Felsőghöz hitelintézeti, vasúti, inségi, vallási ügyekben, — de azt soha sem hallottuk, hogy tagadó választ hoztak, és ne a kegyelem minden jeleivel fogadtattak volna.

Hogy hazánk alkotmánya ügyében ott voltak volna, nem hallottuk soha.

Várunk a kormánytól?

De adtunk-e felbátorítást a kormánynak, hogy nevünkben szóljon? — adtunk é tájékozásra módot, nyújtottunk-e támogatást oly törekvésre, mely ügyeinket rendbe hozza?

Még csak avval sem gondoltunk, hogy ellenségeink méltatlan vádjait a világ előtt megszegyenyítsük. És midőn a közel múlt idők sajnálatos eseményei ellenünk tanúskodnak, nem is tartjuk érdemesnek kimondani, hogy mi a letelt idők tévedéseit néni osztjuk, hogy mi igazságosak akarunk, méltányosak tudunk lenni.

Egykedvűen nézzük, néhány elhagyatott viador miként küzd érdekünkben a túlnyomó erő ellen, s kénytelen kimerülni. Fegfőlebb akkoron ébredünk fel tapsolni, ha leküzdve elvonul. — Akkor nyújtjuk rokonszen vünket, midőn már nem használhatja száraunkra.

Nagy és szép feladat jutott nekünk egy terhes hivatásit birodalom népei közt; de hiszszük-e, hogy az eddigi politikával töltjük azt be, vagy annyi fiatal mozgó népelemek közt passivitással fogjuk a súlyt fentartani?

Magyarország, mely az új eszmék befogadásával szorosabb viszonyba lépett Európával, nem mozgathat a század szellemének ellenére. Hova csak nézünk, mindenütt látjuk a törekvést: nagyobb államok alakítása felé. Egyfaju népek tömörülésre, mások szövetségre törnek, mert az állam súlya kifelé életszükséggé vált.

Magunkra nem állhatunk, sem a köztörekvéssel ellenkezőleg bomlásra, vagyseparatisticusönállásra nem gondolhatunk; a mi rendeltetésünk: szövetség. Választásunk pedig csak kettő lehet:

Vagy a fenálló kapcsolat, vagy aldunai confederatio, melynek előízét megkóstoltaták fajunkkal az erdélyi fejlemények. Fajunk nemzetiségi philanthropjainak pedig volt elég résök kiábrándulni.

Ki ezek iránt önmagával tisztában nincs, az hagyjon fel a politikával, mert hazájának csak árthat.

Sorsunk, szerencsénkre összefűzött a némettel. Őseink e kapcsot válhatlanná törvényesítették. Nekünk ennél fogva meg kell férnünk egymással.

Es e megtérés meg is lesz, mihelyt több bátorságunk lesz, s több önbizalmunk cselekvőleg fellépni, s önmegtagadó hazafiságunk: őszintén közeledni.

Attól pedig óvjuk saját érdekünkben magunkat, hogy kik megadásra nem hajlunk soha, azt nyomások befolyása alatt várjuk másoktól.

A rendezés nagy munkája nem vásár, hol az árt emelni, vagy szállítani lehet. Ne legyen a rendezés alapja törvény és igazság, ne elégítse az ki kölcsönösen az érdekeket, nem lehet annak tartóssága és megdől, bármit tegyünk.

Oly rendezésnek pedig, mely törvény és igazságon alapul, mely az érdekeket méltányosan kielégíti, hol a felek, ha áldoznak is, de érzik, hogy ez szükség, és nem haladja túl a kényszerűséget, és kölcsönös is; ha az áldozatok fejében nyert előny nem csalódás, — ily rendezéshez nem nyomás, sőt a legnyugodtabb idő kedvezése kell.

Nekünk pedig előre is kettőről kell meggyőződve lennünk.

Efivik az, hogy minden rendezés emberi mű, mely akkor üti meg a mértéket, ha azon idő viszonyainak megfelel, melyben alkottaték. A mi emberi rendeltetésünk munka és küzdelem, ne akarjunk ennél fogva utópiákat, ne kívánjuk a jövő idő gondjait anticipálni. Lesz minden időnek saját feladata, mi érjük be a mienkkel.

Másik az: hogy saját szerű helyzetünkben a státusformák egyszerű átültetése képtelenség. Mi birodalmi egységet vagyunk hivatva szervezni, de nem-

zetközi önállóság alapján s ez a fonnák nein utánzását, de sajtyszerű módosítását követeli.

Ily államviszonyban a státustan szokásos fogalmaihoz sem köthetjük magunkat. Tiszta Parlamentarismus, adó és katonamegtagadási jog a mellett, hogy mint az alkotmány státustani garantiái általában is merő illusion nyugosznak, Ausztria sajtyszerű helyzetében epen merő képtelenséggé válnak azért is, mert európai állása tisztán védelmi, következőleg hadállása s külpolitikája kényszerű!,azért is, mert alkata összetétel, s annyi állam aggregátuma. Ily viszonyok közt e státustani garantiáknak súlya csekély, alkalmazása ily viszony közé be nem illeszthető.

Szerencsénkre e garantiákat a magyar alkotmány Hiányosság nem ismerte s mégis alkotmány volt, s erőben lenállott, s megvédve volt gyakori ostromok ellen, s ez az alkotmány végrehajtási rendszerében feküdt, Epen ez az ultima differentia, mely a magyar alkotmányosság sajtyszerűségét képezi, s azt az alkotmányosság európai formáitól megkülönbözteti.

Örvendjünk a történelmi fejlődés e szerencsésjén. Majd midőn szervezni keilend országos ügyeink belkormányzati rendszerét, látandjuk meg, mennyi hasznát vehetjük a megtisztult magyar végrehajtási rendszernek alkotmány-garantia és szilárd kormányzat tekintetében.

Végre politikánknak napjainkban még azon fá-tuma van, hogy minden oldalról igen szeretne támaszkodni a külföldi viszonyok befolyására; pedig e befolyás a legszerencsétlenebb, ha érvényesíthetné magát.

Mi sem kívánatosabb, mint hogy ezen infascinatióból minden oldalról kimeneküljünk, mert már ezen feltevés magában is képes a feleket téves ösvényre vezetni.

Ha mi tiszta, egyenes, őszinte és becsületes politikát akarunk jobbról és balról követni, akkor a megoldás, mint említém, nem vásár, hol az ár a körülmények szerint szökken, vagy száll; mert az ily rendezés vezethet fegyverszünetre, de nem állandó békére s megnyugtató állapotra.

Itt nekünk kell példában előljárni.

Állítsuk úgy közjogi tételeinket, hogy az ellen jog, történelem, igazság, kölcsönösség és az elutasíthatlan tények szempontjából ne bírjanak ellenvetést tenni: mondjuk ki utolsó és első szavunkat egyszerre; mutassuk ki mindenütt indokolva a vonalt, melyen túl minden külföldi nyomás daczára nem megyünk, innen nem maradunk; melyet a legnagyobb béke közepette éj) oly készséggel fogadunk, mint fegyverzaj közt. Higyjünk és bizzunk valahára az eszmék hatalmában. Az igazság szava előbb vagy utóbb, de bizonyosan dönt.

Ne gondoljuk, hogy mind ez ábránd. E rövid röjtirat feladata épen az: kimutatni a haza gondolkozó fiainak fővonásokban oly rendezés lehetőségét, mely a fenebbi feltételnek megfelelő legyen.

Nem kételkedtem én soha perczig sem, hogy a magyar, ha jog és történelem álláspontjáról érthetőleg és egyszerűen elibe adatik mind az, mit tőle őseinek intézkedései folytán a jelen idő elutasíthatlan kényszerúsége követel, ha látja, hogy annak jogban és igazságban alapja van, — megadásától vonakodjék. Azon nemzet, mely a társadalmi jogok megosztásában nem késett perczig sem a haza oltárára tenni kiváltságait, mely, midőn jogkívüli polgártársaival osztozni kelle, nem latolgatá »merész rendszabályok anyagi hátrányait; ily nemzet nem lesz, nem lehet igazságtalan azon téren is, hol a testvérországok-kai jogban és kötelességekben osztoznia kell, csak lássa, hogy ezen osztály igazságos és kölcsönös és

nem *mystificatio*, mely a veszteség kára mellett, még a megaláztatás keserűségét is hagyná maga után.

E hitemben, mely épen nem merész, kísértem meg a megoldás részleteit az első alapokból indulva kifejteni, útmutatóul véve mindenütt a törvényt és történelmet, s hol ez elhagy: az egyszerű, 'mindenkinek érthető logikai következtést.

Nem szólok a szenvedélyekhez, azok nyelve nem az enyim, én csak a higgadt megfontolás szavát értem, azon beszélek magam is; ki enyelmet nem érti, tegye félre e röpiratot, mert megérteni nem fog és szándékom ellenére kielégítettlen marad, mit sajnálnék.

I. Fejezet.

Egy kis történelem és negatio.

Állami alapszerződésünk.

Egy jogi és történelmi alapunk van, melyet őseink tényleg a mohácsi vész után hazánk megmentésére alkottak és 140 év előtt törvényeikbe is ünnepelesen beigtattak.

Ez azon alap, melyet minden idő elismert, minden törvény ismételt az utolsó időig. Ez azon alap, mely az uralkodás legitim jogát, az örökösödési rendet, a birtok egységét s nemzetünk jogos követeléseit magában foglalja; mire () Felsege azon nagy elhatározás fontos peresében, midőn 1860. octóberben a birodalom új rendének behozatalára szánta magát, visszaállott, a — *Sanctio pragmatica*.

Midőn őseink kimondották az uralkodás egységét hazánkra és az örökös tartományokra nézve, midőn az örökösödési új rendet elfogadók s kimon-

dák az öszbirtokra nézve az *oszthatlan* és *válhattam*. birtoklás elvét, megalkoták a *birodalmat*.

A Sanctio pragmatica ennél fogva a birodalom-megalkotás és a *birodalmi egyesülés* alapactája.

Magyarország ez által egy állami sző vétség állandó viszonyába lépett, s lett természetesen egy előbbi egészből része egy nagyobb állami testnek, mely egy uralkodót fogadott el, és kimondotta oszthatlanságát s váratlanságát.

Tényleg e viszony már akkor megalkottatok, midőn Magyarország a habsburgházi első királyt megkoronázta; de a birodalmi egység csak családi intézkedés volt. Ezért történt is, hogy időlegesen Stájer és Tirol kivált az egységes uralkodás kötelékéből. II. Ferdinánd után megszilárdult az uralkodás egysége s Károly császár végre, a mi már tény volt, törvényesítette s minden ország akkori rendéi által ünnepélyesen elfogadtatta.

Arra, hogy mi a habsburgházi uralkodás elfogadása által tényleg megalkottaték, törvényesítések is, 196 év kellett; hogy a mi törvényeinkben kimondva volt, intézményekben is rendeztessék, máig 140 év telt le. Ily lassan bontakoznak ki a történelmi fejlemények, akkint, a mint az életszükség követeli.

Ezen lassúságot megmagyarázza az uralkoduház s a birodalom történelmi szelleme. A német császár Európában oszlopai voltak a legitimitásnak, ez által a birodalom is a vallási és politikai conservatismuS' főtámasza. A jog és történelmi fejlődés alapján nyugvó birodalomban e szellem lön mindinkább uralkodó, és eredményezte. hogy kebelében egyetlen tartomány, tartományaiban egyetlen faj sem vesztette el máig individuális létezését. Sőt midőn a kormányzat érdekei szigorúbb egyesítésre késztetek az uralkodást, s ez irányban kísérleteket tett, mint a tartományok politikai egyénisége, mind a fajok

önfentartási törekvése csak ellenkező lendületet nyert. Lehetne talán vitatni s némi példákban illusztrálni, mikép ezen időnkinti nyomások ismétélése nélkül sem a nemzeti, sem a nemzetiségi szellemet nem találják napjaink ily erőben, mint most látjuk.

Magyarország különben, midőn a birodalom megalkotását törvényesítette; egyszersmind kikötötte állami létének épségbentartását, ezen egyesülés tehát nemzetközi önállóság alapjára fektetteték, ez annak lényeges feltétele volt.

Megvan tehát a Sanctio pragmaticában, mint törvényesített tényben adva az alap, mely mai viszonyaink rendezésének irányát elhatározza.

Az egyesült birodalom azontúl minden vonatkozásaiban a külfölddel szemközt, mint concret egység kelle hogy álljon; ellenben házi ügyeiben megóvni kívánta nemzeti sajátosságait s öntehetőségét.

E sajátóságos viszony nehéz összeütközések nélkül fentartotta magát a felségi jogok férjénél, a birodalom egyik felének absolut formáinál, és a politikai szabadság fejletlenségénél fogva.

A birodalmi egyesülés következtében támadtak a közös ügyek, kiformálta magát a közös uralkodó székhelyén egy központi hatalom, mely lassankint magát az egész birodalom terén, úgy Magyarországon is, azon eszközöknek birtokába helyező, melyek a birodalom egységét biztosíták.

A kormányzati formák szabatosabb rendezéséből merült fel a bécsi Staatskanzlei, a Hofkriegsrath, az allgemeine Hofkammer, a Staatsrath, mint a központi hatalom osztályai.

Az országos kormányzat számára előállott az ndv. (kancellária, a Helytartó Tanács, a magyar kir. Kamara.

Ezek voltak 48 előtt, a birodalmi egyesülés következtében az életből felmerült kormányzati formák, a kapcsolati viszonyt fentartók, és az egyesülés mind-

két oldalú feltételeinek az akkori viszonyok közt megfelelők.

48 végre felforgatta az egész előbbi politikai situációt, az államhatalmak posíciói kimozdultak helyükből s az egész előbbi viszony szabatos átalakításának szüksége előállott.

A Lajthán túl a birodalmi dicasteriumok helyébe minisztérium lépett, mely az örökös tartományok országgyűlésének lón felelős, ez által eltűntek a birodalmi kormányzat mind azon testületéi, hol ügyeink egyes osztályokkal bírtak s lehet lenné lón számkra ott a részesedés formáit felállítani az újon létrejött alkotmányos gépezet szervezetében.

Ugyanez történt Magyarországon is. Itt is megalakult az első magyar független és *felelős minisztérium*.

Az alkotmányosság első korszaka a birodalomban.

Ha ma már higgadt történelmi szigorral bíráljuk a 48-diki időszak alkotásait, nem vitathatja el tőlünk senki azon tényt, hogy Magyarország a történelmi egyesülési alapot kevésbé ignorálta, s ezen viszonyhoz képest új kormányzatát correctebben állítá fel, mint ez a Lajthán túl történt.

Magyarország ugyanis 48-ban ünnepélyesen kimondotta az uralkodás egységét s kapcsolatosságát, elismerte a közös ügyek létezését, ezeknek elintézését az uralkodó székhelyére utalta, s mert a közös ügyeket tetteleg is respectálta, sem *külföldi*-, sem *hadügyi*-minisztereket nem állított; a pénzügy tekintetében is csak *országos* pénzügyminiszterre szorítkozott.

Nem lehet elvitatni ma már, hogy a Lajthántúli rendezés túlmént mindjárt kezdetben az illetékesség-

határain, és az összes birodalmat illető hatalmakat is maga körébe vonta. A bécsi parlamentnek megvolt *külfüggy-, hadüggy-, pénzüggy-ministere*.

Magyarország a nemzetközi paritás álláspontját foglalta el, és fenhagyta a közösség terén az intézkedést; a birodalom másik fele túl ment ezen s kezébe vett mindent, a mit közelében talált.

A felfogások e téves iránya, az eszmék fejletlensége volt oka annyi szerencsétlenségnek, mi következéseiben a birodalomra nehezédít. S midőn ma annak helyrehozásán fáradunk, odáig kell visszamennünk, honnan az indulás megtévedt.

Ha a kormányzati átalakulás 48-ban a Lajthán innen és Lajthán túl szervezési munkáját csak saját országos ügyeire szorítja, s felismeri azon elutasíthatlan szükségét, hogy a közös ügyek vezetéséről kölcsönös egyetértéssel közösen kell gondoskodni; ha ennek folytában a közös ügyeket szabatosan megjelöli, s kezelési módjáról intézkednek, lehetlemie lesz a birodalom két felének későbbi véres összekötöközése.

Ezt azonban csak mint hitemet említem fel a nélkül, hogy annak akkori lehetőségét vitatnám. Mert a 48-ki rázkódás a birodalmat váratlanul rohanta meg, midőn az új idő követeléseinek kielégítésére az eszmék előkészítve, sem meg érve még nem valának.

Ma már máskép vagyunk; volt időnk elég, viszonyainkat átgondolni. Az alap adva van, ezt rendületlenül fenakarjuk tartani, ezt proclamálta felséges Uralkodóink, ezt szabja elibünk a törvény, ez a — *Sanctio pragmatika*.

A cél tehát tisztában van, mire nekünk törekedni kell, t. i. a birodalom egységét s ebben nagyhatalmi állását biztosítva, egyszersmind megóvni Magyarország állami léteit, a nemzetközi önállóságot és paritást.

Oly elvek ezek, melyeket soha senki sem tagadott. Magyarország mindig elismerte készséggel a birodalmi egység s kapcsolat érvényét, a túloldalon mindig elismerték országunk autonómiáját, de ezen elvek gyakorlati alkalmazásában történtek *intra et extra* balfogások.

Egyik fél az országos önállóság feletti féltékenységében kevésbé figyelmeztet a birodalmi érdekek kielégítésére, a másik ellenkezőleg a birodalmi érdekek felett feledte a nemzetközi önállóság s paritás követelményeit.

Az tény gyanánt áll, hogy mi a Lajthán innen soha sem tagadtuk a *birodalmi egység* eszméjét; mi hittük és vallottuk, miké] az örökös tartományokkal egy Uralkodó alatt *indivisibiliter* és *inseparabiliter* egyesülve vagyunk; mi ennél fogva ezen kapcsolatot garantiáit elfogadni tartozunk.

Viszont a Lajthán túlról soha sem hallottunk szót, mely Magyarország autonómiáját tagadta, avvagy csak kétségbe vonta volna, sőt szerettem volna, ha sokan hazámfiaink közül szemtanúi lettek volna a birodalmi tanács alsóháza minapi tanácskozásának az ínség ügyében, hol épültek volna azon józan és megnyugtató szelleme, mely a ház legkitűnőbb tagjainak beszédeiből felmerült, hol egy *Berger, Rechbcmer, Monde, Grosz* és többen oly értelemben szóltak a magyar viszonyokról, hogy *Ryger*, a telivér centralista feljajdulva tiltakozók ezen szellem ellen.

Az elv tehát s azon történelmi alap, melyre állnunk kell, nem tagadtatik sem itt, sem ott.

Honnan hát az alkotmány vizsálya köztünk?

Másutt nem lehet, mint hogy az alkalmazásban itt és ott hiányzik a tiszta felfogás, vagy őszinteség. Ez utolsót vizsgálni: Isten dolga; ini ne bajlódjunk azzal, nézzünk szemébe az elsőnek.

Mint kiki tudja, a 48 minden irányban feloszlató hatással volt. Az államhatalom positióit is ki-

forgatta előbbi állásából. A régi közjog összedőlt s helyébe újnak kelle eléállítatni.

Miben állott sajátképe bomlasztó hatás? A kapcsolati viszonyok határozatlanságában lazul összefüggő részek élesebben váltak el egymástól; az önállósági törekvés a homogén érdekeket tömörebb egyesülésre készítető; a korona összetartó ereje gyöngülvén, a részek elválása tulraent azon határon, mely az együttlét tartósságát biztosította volna. Minden rendezkedő rész önmagáról gondoskodott, a közösség érdekeit mindenik feledte.

Ebből állott elő a közjog teljes megzavarodása.

Az új közjog osztályai.

Ma már látjuk, hogy ha a birodalmat egységi érdekeiben s hazánkat a nemzetközi önállóság alapján rendezni kell, az új közjognak három főirányban kell felállítatni; megállapítandó ugyanis:

A birodalom viszonya a közös Uralkodóval.

A birodalom viszonya Magyarországgal.

Magyarország viszonya saját Királyával.

Szükség pedig mindenek előtt a birodalom fogalmával tisztába jőnünk és kimondanunk, miszerint ez elnevezés: *osztrák*, csupán eszményi. Mert az örökös tartományok összes complexusa ép oly kevésbé birodalom, mint Magyarország magára. — Ivetten egy (itt alkotják a birodalmat,- külön válva egyik sem.

Hogy ez ma is az európai fogalmaknak megfelelő felfogás, eléggé kitűnt az utolsó időben is aklll-követek minapi nyilatkozataiból, melyet külügyministerünknek tettek a birtokgarantia kérdésében, hol az osztrák birodalom lényeges alkatrészeiül csak Magyarországot és az örökös tartományokat vették.

Ez azon sarkelv, min a megoldás lényege meg-

fordul. Ha ez elismerve lesz, mint tagadva soha sem volt, ezen alapból a megoldás részletei kérlelhetlen logikával önkényt fejlenek le.

Két főelv ennél fogva itt mint alap elismerendő.

Egyik: hogy Magyarország a birodalomnak oly kiegészítő része, mely nélkül a birodalom megszűnnék az lenni.

Másik: hogy a kapcsolat természete a két rész közt egészen más, mint mindeniknek külön kapcsolata saját többi részeivel. Magyarország uniálva egyesülve — van, nem adnectálva — csatolva.

Bármit állítson a centralisták kurtalató önzése, mi magyarok a Dynastia érdekére hivatkozunk, s hiszszük, hogy az annak horderejét felismerendő, miszerint Magyarország önmagát a birodalom *egyenjogú* és *válhatlan* kiegészítő részének tartsa, s a birodalom érdekeit magáéinak ismerje, s ezen egyesülésben magát megnyugtatva s kielégítve érezze, s a lehető válság óráiban ép úgy kimondja most: *vitám et sanguinem*, mint kimondották őseink MáriaTheresia korában.

Csak a Sanctio pragmaticából folyó *unió* és *pa vitás* őszinte elismerése teremheti meg Magyarországon azon kötelességérzetet s azon szellemet, mire a birodalom szilárd fenállásának szüksége van. Ez a jogcontinuitás elvének is reális értelme, ez azon elv, melynek igazságos kielégítése hazánkat minden érdekeiben megvédi, jövőnket biztosítja, s megnyugtatásunkban a megoldást előállíthatja.

Ezen cél és az arra vezető eszközök szempontjából kell már most rövid bírálat alá vennünk a létező megoldási kiindulásokat, hogy megítélhessük azoknak politikai becsét.

Ez irányban a Lajthán innen a 48-as rendszer, a Lajthán túl a februári pátenis azon alapok, melyek két törvényhozó test elfoglalt álláspontját képezik. Nem hagyhatom azonban még egészen figyelem nél-

kül a 47-el jelezett rendszert is, melynek hazánkban igen kevés nyilvános, de tagadhatatlanul vannak hallgató hívei, kiket nemes kegyelet vonz őseink ódon institúciói felé.

A 47-es rendszer.

A megoldás számára azon politikai nézet a leggyarlóbb, mely magát 47-esnek nevezi, s bámulni lehet, miként volt képes egy ideig is a rendezési modalitások sorában szerepelni oly valami, mi épen a fenforgó kérdések megoldására semmi, de semmi alapot nem nyújt.

Most a főkérdés a birodalmi közös ügyek mi-volta s kezelése, szóval: a birodalmi közjog; és ha a 47-ki korszakból írott törvényeinket vizsgáljuk, abban Magyarország állami önállóságát constatirozó néhány törvényen kívül, a birodalmi viszonyokat illető rendelkezést alig találunk.

Ha a gyakorlatot vesszük, könnyen tév útra jutunk. Ott találjuk szervezve Bécsben a birodalmi Centralgewalt egyes osztályait, mint a Staatsrath, Staats-Canzlei, allgemeine Hofkammer és Hofkriegsrath, melyekben a birodalom közös ügyei kezeltettek.

Ezen birodalmi dicasteriumok túlterjedő hatalma ellen Magyarország folyvást panaszkodott, a Lajthán túli szellem pedig tiltakozott, és végre megdöntötte.

A 47-es rendszer tehát csak úgy volna ismét visszaállítható, ha az absolutismus uralma helyreállna a birodalomban, mi egyetlen 47-esnek sem fordulhatott meg agyában.

Midőn tehát a birodalmi viszonyok rendezéséről van szó: mit akarnak a 47-es állapottal elérni, belátni alig lehet.

Azt mondani pedig, hogy Magyarország érje be az államiság azon attribútumaival, mikkel a 47-ki

korszakban bírt, ez a Lajtán túl történt változások után annyit tesz, mint magunkat önkényt az örökös tartományok uralma alá adni s megszüntetni a 790-ki törvények függetlenség Cinkről szóló biztosításait. Mert azt csak nem kívánhatjuk, hogy az örökös tartományok kedvünkért lemondjanak az alkotmányról s felállítsák a régi központi dicasteriumokat.

A 47-es rendszerben ennél fogva a megoldás leglényegesebb kérdéseire nézve Inában keresünk ni mutatást; annak jelentősége akkor s ott állhatna elő. hol később a belügyi kérdésnek másodrendű vonalán a bel kormányzati rendszer megállapítása szóba jövend.

A 48 mint megoldás.

Minél mélyebb gyökereket ver s minél terjedtebb az államban a törvények iránti hódolat, annál erősebben áll a közerkölcsiség és rend.

A bírónak, midőn törvényt tesz, a polgárnak a társadalmi életben meg kell hajolni a törvény szentsége előtt. A politikusnak a törvény nem dogma, az eszmék világában a vélemény rég pálczát tört, rég elítélhetett törvényt, melynek gyakorlatban, míg fenáll, hódolunk.

Hogy Magyarország 860-ban álláspontot a törvény és történelmi jog alapján keresett, elengedhetlek kötelessége, hogy specialiter a 48-at proclamálta, szerencsétlenség volt.

Azonban ne csodálja senki e megtévedést. A politikai helyzet roppant változását nyugodtan felfogni nem kedvezett az idő. A 11 évi nyomásra következtetett visszahatás első napjai nem lehettek alkalmasok higgadt elhatározásra.

Mind e mellett a 61-ki országgyűlés szelleme egészen más, ha a Lajthán túl a központosítási törekvés nem lép annyi túlbizakodással fel. Ennek el-

lenében a természetes visszahatás azon negatio lön, mely nyílt ellenzés után a passivitásra és politikai blázirtságra vezetett.

Ezen időszakból maradt reánk komor haffvo-mánykép, mint alap, a 48.

Ha azt követelné tőlünk valaki: tagadjuk meg ez alapot, még csak meggondolhatnék magunkat; de nem arról van szó, hanem: a fenforgó alkotmány vizsgálata megoldására használhatjuk-e?

De avval, mi benne nem foglaltatik, sem a fenforgó kérdésekre nem válaszolhatunk, sem ahoz, mi benne nincs, nem ragaszkodhatunk.

Pedig épen így vagyunk a 48-ki törvényekkel megoldás tekintetében.

Meg kell azért higgadtan vizsgálnunk minden irányban közjogi alkotásait, hogy használhatóságát megítéljük.

Fennebb már kifejtettem, hogy az új közjog, mely állami viszonyainkat rendez, három főszakaszra osztható, u. m. a birodalom, mint concret állam viszonya az uralkodóval; a birodalom kétfélének viszonya egymás közt; és Magyarország közjogi viszonya saját királyával.

Lássuk mindenik irányban, mit és mennyit alkotott 48. A mint a birodalom kétfelé az alkotmányosság kikiáltása által magát az állami ügyek kezelésének birtokába helyezte, tudván, hogy közös ügyek vannak, ezeknek mivoltáról s kezelésének módjáról kell vala közösen intézkedniük.

Sem egyik, sem másik fél nem tette. Azon törvényekben, melyeket Magyarország magára alkotott, a birodalmi közös ügyeket illetőleg csak következő általánosságokat találunk:

1. A korona — szabatosabban az uralkodás — egysége s kapcsolat épsége alapul vétetvén, elismertetnek a közös ügyek.

2. Mík ezen közös ügyek általánosságban, indi-

cálva találjuk a III. cikk 14. §-ában, hol a magyar ministerium fosztályai elszámláltatnak. Hiányzik a külügy, nem említették a hadügy, a pénzügyre nézve az *országos* említették. Éhből lehet következtetni, hogy a külügyet, a hadügyet és a pénzügy birodalmi osztályait tekintette közösöknek.

3. A kezelés módjáról csak a III. cikk 13. §-a szól, mely a magyar ministerek egyikét Ő Felsége személye mellé rendeli, ki mimi azon viszonyokba, melyek a hazát az örökös tartományokkal közösen érdeklik befolyván, azokban az országot felelősség mellett képviseli.

Megvan ez irányban az új közjog határozatlan alakú általános kerete.

Minden esetre a szigorú jog embereinek három elvet nyújt, melyet nem ignorálhatnak, ugyanis:

A közös ügyek elismerését,

Mellékesen ezen közös ügyek mivoltát, és

Azoknak kezelésére nézve egy magyar minister folytonos befolyását, és ez által a folytonos érintkezés elvét.

Ennyi az egész birodalmi közjog a 48-ki codexben.

Sőt épen abban correct a 48, mert nem részletezett, miután elismerte, hogy birodalmi közös ügyekben önmagára nem rendelkezhetik.

Hogy ez még nem közjog, mindenki belátja. Ez irányban tehát a 48 a tért egészen parlagon hagyta.

Részletesen csak az ország viszonyairól saját Királyával intézkedett.

Alkotásainak ezen ága némely főpontjaiban szerencsétlen és fatalisticus volt. Nem eléglette meg, hogy az új kormányzati rendszer alkalmazásában a korlátolt monarchia szélső határáig rohant egyszerre, még a Sanctio pragmatica egyik lényeges pontját is hatalmasan megingatta, mert az uralkodás egységét tette kétségessé, midőn a Nádort a majestás jogai-val és sérthetlenségével ruházta fel.

Továbbá, míg a képviseleti rendszer alkalmazásánál egyszerre a suffrage universel határáig ment, az elosztás! felségi jog körülírásában annak a National-Uonvent hatalmát tulajdonította el.

A belkormányzat rendszerében a helyhatóságok jogát épségben hagyta, de viszonyát az új szervezetben nem jelölte ki.

Tehát azon irányban is, hol tevékenységét leg-részletesebb intézkedésekben fejtette ki, azon idők felforgató befolyásától tulragadtatott; másrészt alkotásait befejezetlenül adta át a jövődönnek.

Világos ezekből, hogy a jogfolytonosság elvé-hezi ragaszkodás specifice 48-ra átvive nem volt szerencsés választás.

A közös ügyek megoldására nézve pedig a 48, mert nem leliettetorganisáló, nem is lehet ma alapunk.

Tegyük lel mármost, hogy országgyűlésünk feladataul tűzetnék ki, a Sanctio pragmatica alapján megoldani azon kérdéseket:

Mi történjék a birodalom közös érdekeivel,

Melyek a közösség jogai, kötetességei és terhei, Miként viselendők ezen terhek arányra és mód-ra nézve?

Pedig nem ezek-é a birodalmi kapcsolat főkérdései, felelhetünk-é ezekre a 48-ki törvényekkel, vagy a 61-ki felirattal?

Sem egyik, sem másik nem ad útmutatást a fenforgó lényeges kérdésekre nézve, azokra tehát megoldás tekintetében nem hivatkozhatunk.

Hogy más indokból sem lehet kiindulási alap alább meglátandjuk.

A fennálló megoldás.

E politikai művet két külön irányban szükség elemzés alá vennünk, hogy kellőleg megállapítsuk használhatóságát megoldás tekintetében; ugvanis:

1. Mint a birodalmi rendezés keresztülvitelének eszközt,

2. Mint a közös ügyek kezelésének alkotmányos formáját.

Azon minőségében, mint az örökös tartományok különálló alkotmánya, a februári pátens részünkről szóba nem jöhet, ez nem a mi dolgunk. Legyenek bármi ragyogó, vagy árnyoldalai, ez az örökös tarló Hiányokat illeti, s mi magasztaljuk, ha nekik megnyugvást és meglelégedést hoz.

De azon része, mely bennünket is illet, Magyarország állam alapjogát érinti, s nem lehet tagadni, hogy a Sanctio pragmaticán alapult Uniót ignorálja, a 791-ki törvények biztosítékait, a paritás alapját megdönti; a birodalom egyik felét urává tenné a másíknak, s a (entralgevvalt s országügyek törvényhozási összezavarásával végbevinné az állami beolvasztást, mi ellen Ő Felsége Magyarországot ünnepélyesen biztosította.

Felállítatott az mint a birodalmi rendezés eszköze is, midőn Magyarország behívatott, hogy ha ellentései volnának, ott a helye azokat érvényesíteni, s a rendezésnek revisióját végbevinni.

De e feltét Magyarország állami alapjogába ütközik.

Ha mi szabad tractatusok alapján egyesültünk a birodalom másí felével, melyet az időben az Uralkodó képviselt, hogy közös birodalmat alkossunk s minden körülmények közt magunkat jogilag egyenlő félnek tarthattuk, s ezt törvényeink kétségtelen formában biztosítják, akkor a birodalmi közjog hozzájárulásunk nélkül nem alakulhat meg.

Midőn tehát a birodalom másí fele a magyar országgyűlés közreműködése nélkül a birodalom összes érdekeire nézve közjogi formákat állít fel, s bennünket a belépésre meghí, világosan és félremagyarázhatlanul Magyarországnak azon közjogi ál-

lást mutatja ki, melylyel Bukovina, vagy Istria bír; mert végre a képviseleti tagok száma befolyásban lehet, de jogban nem tesz különbséget.

És nem napfénynél világosabb-e, hogy e szálon függ Magyarország alapjogának egész lényege? Ha a magyar korona viszonya az örökös tartományokhoz *unió*, és nem *annexio*; ha állása *paritás*, és nem *subordinatio*; akkor közjogi formákat elibe dictálni s részvéte nélkül megállapítani nem lehet.

Ne vegyék azért szomszédink szakadási törekvésnek, ne vegyék idegenkedésnek, ősi renitentiális hajlamnak a magyarság elszánt és compact vonakodását. Összes közjogi álladalmunk, minden hagyományaink, valamennyi sarkalatos törvényeink, minden kötelmek, állami alapjogunk egész lényege e tételen fordul meg.

Mihelyt Magyarország lemond unionális és a paritás jogáról, s Bukovina és Istriával hasonló állami álláspontot foglal el: múltját tagadta meg, törvényeit s egész történelmét dobta el, s Sybilla mind a kilencz könyvét égette el.

Nem is leheté ennélfogva reményünk az alkotmányviszály megoldásához mindaddig, míg a Lajthán túl ki nem mondatéba komoly szó: *transactio*.

Ez szabad egyezkedést foglal magában s visszaállítja természeténél fogva az unió és paritás alapját.

.De leheté-ott trantacsioról, hol egyenjogú feleknek kellene közös állapotásokat alkotni, csak szó is; hol ennek formája egy gyűlés, melyet az egyik fél kénye szerint rendezett, s hol a másik egyenjogú fél befolyásának arányát is ő szabta meg?

Sőt Magyarország, midőn a paritás alapján létesült unió álláspontját követeli, megmenti a birodalmat a kényszerű feloszlástól. A dualismusban óvja meg a pluralismustól. Mert alig volna szerencsétlenebb balfogás, mint az elemek túlsúlyát a kényszerű és törvényes dualismustól a szövetekezés azon ösvényére

téríteni, mely a pluralismus szükségképi túlterjeszkedésében megteremné okvetlenül a birodalom feloszlását.

Ez irányban a mozgalom már is aggályos, a centralizáló unitás megtenni mindenütt a kormányzat dualismusát. A centralisatio a fajokra támaszkodik s oly bomlásokat idéz elő, melyeket a válság órái készen találnának.

Ezekből megítélheti mindenki, hogy nem amegoldás lényege az, mi Magyarország ellenzésének indokát képezi, de azon forma, mely állami egész alapjogát fenyegeti.

Térjünk már most át megtekinteni, mennyiben lehet e megoldás a közös ügyek közös kezelésének *alkotmányos* formája.

Azon gyakori tollharcban, mely a bécsi és pesti lapok közt annyi élénkséggel folyt, a bécsi sajtó azon állást foglalta el, mintha az alkotmányos formának ellenünkben ő volna a védője. Sokkép gyanusítottunk, kivált a hivatalos sajtó részéről, mintha mi magyarok az absolut formáknak volnánk szószólói; reactionalis törekvésekről vádoltattunk elannyira, hogy még hazai sajtónk egy része is gyanakodni kezdte a másik ellen.

Tekintsünk azért mélyebben a szőnyegen forgó alkotmány-mű benső elrendezésébe s lássuk, az alkotmányos garantiákat feltaláljuk-e abban.

Az európai statustan szerint az alkotmányosság a többség kormányzatában nyer kifejezést, s ez a ministeri felelősség által jut érvényre.

En a mondó vagyok, hogy a ministeri felelősség s ezen éjiülő többség kormánya a szőnyegen forgó alkotmányban nem is létesíthető.

Nem létesíthető a ministeri felelősség oly szervezetben, melynek állandósított többsége nincs. A mely szervezetben a többség minduntalan változik s egészen más elemekből alakul, ellenben a ministe-

rium mindig egy marad, ott a többség nem lehet tényező; többség kormánya nem alakulhat; hol pedig a kormány többség ellenére tenállhat, nincs a felelősségnek teste, nincs európai fogalmak szerint alkotmány.

A birodalmi Tanács mai szervezetében majd szűkebb, majd tágabb, egyik kezelné az örökös tartományok belügyeit, másik a birodalom közös tárgyait. Ugyanazon ministerium ül egyik, mint másik testületben a kormány padján. Ebből az anomáliák egész láncolata folyik.

Megnyílt a birodalmi Tanács ez évi idénye, üléseit mint szűkebb testület kezdette meg, s mégis a külügyi politika legkomolyabb kérdéseivel foglalkozott, gr. *Rechberg* annak felvilágosításokat adott.

Később, az erdélyi követek bejövetele után tágga s teljessé nyilatkoztatta magát, és a salzburgi iskolák ügyét, s a törvénykezési kérdéseket tárgyalta teljes minőségében.

Tehát a szűkebb bír. Tanács, azaz az örökös tartományok diaetája interpellálja, esetleg számoltatja a birodalom közös ministerét gr. *Rechberg* külügyministert, és a teljes birodalmi tanács vitatkozott az örökös tartományok iskolai, törvénykezési ügyei felett, melyet azoknak igazságügyi ministere terjesztett elő.

Ha már most a szűkebb birodalmi Tanács, — mely a szervezetben az örökös tartományok diaetája — maga elébe idézheti a ktlügy, a hadügy birodalmi ministerét, ezen jog megilleti paritásnál fogva a magyar diaetát is, s a birodalom közös ministereinek vagy mindkettőben, vagy egyikben sincs helyök.

Az anomália még kirívóbb a pénzügyministerre nézve. Ez a birodalmi közös, és az örökös tartományok országos pénzügyét is kezeli, felelős tehát mind a teljes, mind a szűkebb birodalmi Tanácsnak. Melyiknek többsége az, mely felette határoz?

A szervezet anomáliái közt nem lehet említettlenül hagynom azt is, hogy az örökös tartományok speciális ügyeinek vezetője, minő például az igazságügyminister, tagja a ministeri tanácsnak, s részesein ministeri solidaritásnak a birodalom közös ügyeiben; míg Magyarország igazságügyi főhivatalnoka az országbíró, nem is minister.

Világos ezekből, hogy a fenálló megoldásban az európai alkotmányos formák alkalmazása ma még merő mystificatio, mely vezethet hegemoniára, beolvasztásra vagy feloszlásra, az egyikre okvetlenül, de megnyugtató megoldásra nem.

Nem is lehetne ennélfogva veszélyről szó, ha az életfejlődés menetének egy szóra megállást lehetne parancsolni.

De ha tekintjük akét utolsó évi munkásságát a fenálló birodalmi Tanácsnak: az főleg és kiválólag a ministeri felelősség behozatalára feszíti munkásságát s lépésenkint erőködik e tért elfoglalni.

Meglehet ennélfogva, hogy szigorúbb elkülönzése mellett a szűkebb és tágabb bír. Tanács activitásának és a többség elméletének praecisirozása után oly alakot nyerhet az alkotmány, hol a többség elvét uralomra emelheti.

De ekkor ütött a szilárd kormányzat órája.

Oly állam élén, mely annyi heterogén egymással éles ellentétben álló fajok aggregátuma, egy parlament többségi kormánynyal a legveszélyesebb kísérlet, mire csak gondolni lehet.

Annyi centrifugai erő, annyi idegen attractio, annyi democraticus hajlam, oly^r éles ellentétek okvetlenül folytonos fajcoalitiok és pártoskodásokra vezetnének s a többség elve mellett minden kormányzást lehetlenné tennék és a hatalomnak alig engednének más kilátást, mint forradalom vagy elnyomás.

Ezen komolyan fenyegető állapotnak egy or-

vossága van. Szabad tért nyitni az alkotmányos élet fejlődésnek, mely kényszerű küzdelmekkel jár az országos törvényhozás körében. Ott csináljanak szomszédink magoknak oly democraticus parlamentet mint csak tetszik, de a közös ügyek kezelését vezető testülettől legyen távol a Parlamentarismus, éi a többségi kormányzatnak minden ingatagsága, ott az összetartó erő túlsúlya kell, mely, midőn a korona hatalmát emeli s az egészet összetartja s ei által a szabadság józan élvezetét is lehetővé teszi

Summázzuk az eddig mondottakat.

Magyarország — mint a Lajthán túliak — eddigi kiindulása egyoldalú volt.

Igaza volt annyiban, mennyiben a 60-ki rendszerváltozásnál az új kiindulásban a jogfolytonossági elv mellőzését felpanaszolta, mi a tények kényszerű ségében eléggé indokolva nem volt; de e panaszára kelletténél nagyobb súlyt fektetett, s arra, mi ezt orvosolhatta volna, igen csekély figyelemmel volt.

A 48 általános felállításában és a 61-ki országgyűlés felirataiban a birodalmi érdekek kielégítésének készsége alig észrevehető halvány és habozd színben tűnik elő; míg ellenben az utolsó törvényei helyreállításának követelése erélyes és határozott..

Elmondjuk hatalmas indokolással, mivel tartoznak nekünk, de alig merjük érinteni azt, mivel mi is viszont tartoznánk nekik.

Mert azon törvény, melynek alapjára állottunk 60-ban, maga is ily egyoldalú a kölcsönös követelésekre nézve.

Fő panaszunk pedig abból áll, hogy a velünk birodalmi kapcsolatban levő örökös tartományok kormányai *rólunk nélkülünk* egy torma állított fel éa léptetett életbe, mely közös ügyeink vezetésére szolgálendő volt; azonban mi is önálló saját törvényeink álláspontját foglalva el, sehol nem mondtuk

ki tisztán és határozottan, hogy közös ügyeink felett közösen végezni készek vagyunk.

Mi azt hisszük és valljuk, hogy befolyásunkon kívül hozott intézkedések nálunk törvény erejével nem bírhatnak; de akkor tiszta logikával az is áll, hogy a specifice magyar törvények az örökös tartományok népeire nézve szintén nem törvények.

Ők a februári, mi a 48-ki alapra álltunk.

Kétségtelenül egyik sem bir mindeniket kölcsönösen kötelező államalap-szerződvény természetével.

Ez egyedül azon alapkötés, melynél fogva Magyarország az örökös tartományokkal válhatlanul egyesült, s egy oszthatlan birodalomná alakult; ilyen pedig csak a Sanctio pragmatica.

Ő Felségének 60-ik octoberi manifestuma által a fejedelmi teljhatalom helyébe az örökös tartományokban is a népek alkotmányos joga lépett, midőn tehát Uralkodónk helyett, kivel azelőtt közös dolgainkat együtt végeztük, most alkotmányos néppel van dolgunk, oly alapra kell állnunk, mely őket is teljes joggal köti.

És ez egyedül az unionális alaptörvény, mely nélkül kapcsolatunknak minden jogi alapja megszűnének, lehetne egyedül — ha volna — a hódítás, melynek törvénye nincs.

Ha tehát azt mondják nekünk aLajthán túlról: mi nem ismerhetjük el a ti 48-ki törvényeiteknek érvényét mindazon vonatkozásaiban, melyek a mi viszonyainkat érintik, — épen csak azt teszik, épen csak annyi joggal teszik, mint midőn mi hasonlót állítunk azon alkotmányról, melvlyel ők bírnak.

Vagy mindkettőnknek, vagy egyikünknek sincs igazunk.

Ámde azt nem mondhatják, sőt nem is merhetik mondani, hogy nem áll kötelező teljes erőben rájuk és ránk nézve az unionális alaptörvény; mert

e nélkül nem is beszélünk jogosan együtt, nincs a kapcsolatnak jogi alapja, és a birodalom consistentiájának sarkelve megszűnt.

Mihelyt ez alapra álltunk, velünk csak mint állammal lehet transigálni, nem pedig elibünk törvényt dictálni, s azután kényszerű a következés, hogy a dolgot ott kell felfogni, hol az 61-ben megtévedt.

Mindenik fél kölcsönösen tiszteletben tartva azon alapot, mely neki jogalap és törvényes, két coordinált országgyűlés áll elő Bécsben és Pesten.

A birodalmi közjog csak e tényezők közös közreműködésével veszi el egyoldalúságát.

A februári alkotmánynak meg van azon becse, hogy az örökös tartományok számára egy országgyűlés szervezetét állította elő, mely mint ilyen két éve működik s jogfogalmak szerint képviseli az örökös tartományok népeit.

Ezt megdönteni, nem lehet a magyaroknak törekvése. Mi őszintén respectáljuk, csak azon vonatkozásában, melyek minket is, mint a birodalom egyenjogú részét érintenek, kívánjuk, hogy átalakíttassák és pedig közremunkálásunkkal, és oly utón, melyet nekünk kötelmi jogainkhoz való hűség megenged.

Mint e röpirat folyamában kifejtteni törekszem, nem a fenálló rendszer felforgatásáról van szó, hanem a kevéssé szabatos formák olyszerű átalakításáról, mely az abban kitűzött elveknek megfelel, mely a központi hatalmat előállítja s megszilárdítja s a jogosult felek önálló kifejtésének tért nyit s ez által megnyugtat.

Minden nehézség tehát — mint láthatni — a formában van, és ez nem érdemli, hogy annak a birodalom felüdülése tovább feláldoztassék.

Befejeztem ezzel a negatio tisztét, térek a pozitív és organizáló elemzések terére.

II. Fejezet. Alakító eszmék.

Kiindulásunk egyedüli alapja.

Átvizsgálhatjuk majd negyedfél század időnek törvényhozási alkotásait, abban állami viszonyainkat illető egyetlen alaptörvényt találunk, mely a jövőn dőnek sarkkövét egy általános nagy elv kimondásában leteszi, de ezen új állapot rendezésének gyakorlati formáiról hallgat. Ez a *Sanctio pragmatica*.

Ez a birodalmi egyesülés alapactája, mely Magyarországgal a nemzetközi önállóság feltétele mellett kötöttek.

Ez azon pactum conventum, melylyel Magyarország, lemondván királyválasztási jogáról, az elsőszülöttségi uralkodás és birtok válhatlanság elve mellett állandón egyesült az örökös tartományokkal, mely két oldalú kötésben a birodalom másik felét, teljhatalmánál fogva, az Uralkodó képviselte.

Már azon tény, hogy jövőre lemondva királyválasztási jogáról, hazánk elfogadta az örökös tartományokban megállapított örökösödési rendet, hogy kimondotta a habsburgházi birtokok oszthatatlanságát, és válhatatlanságát, magában foglalja a birodalmi ee vesülés minden feltételeit.

Hogy tehát a Sanctio pragmatica által Magyarország és az örökös tartományok egy oszthatlan és válhatlan birodalommá egyesültek: ez kétségbevonhatlan tény.

E tény jogi valóságát az ország soha kétségbe nem vonta, bizonyítják ezt minden törvényei az utolsó országgyűlésig; az Uralkodó is 1860-ki octo-

béri diplomájában a dolgok új rendének alapjául ezen állam-alapszerződést tűzi ki.

Másik constatírozandó tény a birodalmi alakulás körül az, minő természetű volt ezen alakulás.

De e tekintetben sem foroghat fen kétség. Magyarország, midőn mint szabad állam diaetális tractatusok útján igtatta be a Sanctio pragmatícat törvényeibe, sőt ezt, világosan és határozott kötések mellett tette, nem vetette magát alá az örökös tartományoknak, sőt inkább, mint önálló alkotmányos ország s külön királyság lépett be a birodalom közösségébe.

E viszony tehát nem subordinált, hanem coordinált.

Sőt, midőn József császár uralkodása után Magyarország állami viszonyát kelle új biztosítékokkal ellátni, kimondatott 1791-ben Magyarországra nézve a *nulli altero regno obnoxium*, s ez újólag kifejezte az egyesülés természetét.

Nem lehet ennél fogva csak vitatni is, hogy Magyarország viszonya az örökös tartományokkal: *'iunio az egyenjogúság alapján*, melyben a két részből egyik sincs a másiknak alája vetve, egyik sem követelhet felsőbbiséget, egyiket sem illethet több jog vagy kevesebb kötelesség.

E tétel soha sem tagadtatott elvileg, de soha sem alkalmaztatott tényleg, és ebben van a bajok kútfeje.

Ismertessék el ünnepélyesen ezen tétel s vitesék át alkalmazásban a gyakorlatóság terére is, és megvan a megoldás.

De ebben a döntő szó egyedül az Uralkodót illeti.

Ő Felsége, kinek ősei terjedt felség! jogok birtokában uralkodtak a birodalom két része felett, 1860-ban felségi jogainak azon részét, melyek az alkotmányosság postulatumai voltak, letette népeinek kezébe.

Nem tehetne volna jogilag, de nem is tette, hogy ezen felségi jogok gyakorlatát egyik vagy másik országnak, vagy népnek kiválólólag adományozza. Nem lőn tehát ezen felségi jogok kezelőjévé sem valamelyik ország, sem valamelyik népfaj kiválólólag.

Ha tehát az országok és fajok közt az alkotmányos jogok osztálya felett viszály támad s eligazodni nem tudnak, az eldöntés tiszte nem mehet másra, mint a közös Uralkodóra vissza, ki végre is nem engedheti meg, hogy egyik fél az oroszán részt magának kivegye.

A birodalmi egyesülés alapactája lehet tehát csak kiindulásunk egyedüli alapja, mert ez azon államalapszerződvény melyen a kapcsolat nyugoszik, mely egyik mint másik felet egyiránt kötelezi, de teljesen elegendő is a megnyugtató megoldás sikeréhez.

A birodalmi Unió kényszerű következesei.

A paritás alapján létesült egyesülés természetéből logikai kérlelhetlen szigorral foly, hogy a közös édekekre nézve e egyik fél sem határozhat a másik közreműködése és részvéte nélkül, sőt a közös ügyek kezelésének formáit sem állapíthatja meg e egyik magára a másik nélkül.

Magyarországnak azon sarkalatos joga, hogy törvényeket csak a fejedelemmel egyetértő országgyűlés hozhat, nem változhatott meg jogilag azon tény által, hogy az örökös tartományok alkotmányt nyertek.

Az örökös tartományok alkotmányossága nem forgathatta fel a Magyarország közjogi viszonyát saját Királyával, melyet az még az októberi diplomában is ünnepélyesen elismert.

De, mondhatják nekünk: Austria — mint az örökös tartományok complexusa — nem várhatott azon időre, míg Magyarországnak tetszeni fog önma-

gában megcsillapodni, és a birodalmi viszonyok rendezéséhez komolyan nyúlni.

Ebben van némi igazság. Az októberi diploma felhatalmazta az örökös tartományokat, saját határaik közt maguk számára az alkotmányosság formáit megállapítani, és e tekintetben a februári pátens a kiszélesített birodalmi Tanács határáig teljesen jogsult, mihez semmi szónk nem lehet, mire nézve szomszédi kötelességünk, hogy tisztelettelrespectáijkés hozzá szerencsét kívánjunk.

Csak ott kezdődik reánk nézve az aggály, hol az a közös ügyek közös kezelésének formáit *rólunk nélkülünk* elhatározta; sőt ezen vagy bármely forma, mely a birodalmi érdekek kezelésének szervezetét állítja elő, jogainkba nem ütközik, mihelyt indítvány természetével bír mint egyik fél javaslata, s nem kötelező rendelet alakjában állittatik elő.

Magyarország egész állami léte pactum conventumokon nyugszik, ezek őrzik koronájának legitim voltát, ugv mint az ország jogait. Soha sem volt idő, hol a kötelmek szentsége iránti érzület gyarapodása s szilárdsága komolyabb figyelmet követelne: de nincs hatalom, mely annak megőrzésére inkább hivatva volna, mint a mienk, mint ezeket évekkel ez előtt *Somssich Pál* hazánkfia ismert könyvében annyi alaposággal kifejtette. Nem lehet ennélfogva milsem mélyebben sajnálni, mintha államférfiak részéről ez könnyeden vétetik.

Magyarország 1723-ban törvényesítette a birodalom egyesülését s fogadta el a leányági örökösödést, és már az első trónváltásnál alig néhány év telte után vérével pecsételte kötelmeit. I. Napóleon csábtásaitól kötelmeihez hű ragaszkodásában fordult el. A mi 49-ben történt, azt nem lehet a nemzetnek felróni, s mi, kik szemtanúi, és a dráma szereplő tagjai voltunk, tartozunk avval a történelmi igazságnak, az uralkodó ház saját tekintélyének, hogy ez ellen,

mintha ez a nemzet actusa volt volna, ünnepélyesen tiltakozzunk.

A jogvesztés felemlítése ennél fogva, mely alapjára nézi: a történelmet előzményeiben megmá-sítja, igen komoly szó, melynek jelentőségét és horderejét Ő Felsége bizonyára mélyen felfogta, és azért soha ki nem mondotta.

De ha volt volna is lehetőség ezt még vitatni, az octoberi diploma által az jogilag ünnepélyesen megtagadta! ott. Ő Felsége a Sanctio nragmatica alapjára állott és a népek történelmi jogéretére hi-vatkozó.

Ha már most Magyarország állami létének alap-ját, a kötelmek jogát feladná, ha a paritás alapján létesült unió elvét tetteg mellőzné, önkényt semmi-sitené meg azon szent hagyományt, melyet ősei annyi századokon keresztül minden viszontagságok közt megóvtak.

Sőt vannak kitűnő államférfiak hazánkban is, kik V. Ferdinánd királyunknak kétségbe vonják azon jogát, hogy a Sanctio pragmatica ellenére szén tesített oly törvényt, mely az uralkodás egységével össze nem fér, mennyiben t. i. ezen sarkalatos jog-iíein az Uralkodóé, de az uralkodó házé; úgy a kö-telmeken alapuló államjog nem a mi sajátunk, de Mag varországé; nem egy embernvom, de generatiók tulajdona.

Kimondottam több Ízben, kimondom mindenkor, hogy erről joggal nem rendelkezhetünk, nem áll ha-talmunkban ezt feladni.

A szabad egyesülés és állami egyenlőség, mint alapból folyik kényszerűleg:

hogy sem egyik fél, sem másik egyoldalúig közjogi formákat nem alakíthat az egyetem számára elfogadásul;

hogy a közös ügyek vezetésében túlnyomó súlyt egyik sem követelhet;

hogy a közös Uralkodó tanácsában egyik fél a másikat száma és befolyása által el nem nyomhatja;

hogy az örökös tartományok belkormányja ép oly kevésbé lehet részese a közös ügyek vezetésének, mint a magyar kormány;

hogy a közös ügyek ministere ép oly kevésbé felelős a bécsi, mint a pesti országgyűlésnek;

hogy a bécsi országgyűlés ép oly kevésbé vonhatja tárgyalási körébe a közös ügyeket, mint a pesti; ebben lehető nyilatkozatai csak erkölcsi súlylyal bírhatnak.

Magyarországnak megvan törvényhozása, mely létező törvények alapján teljes jogosultsággal a la kulhat meg. Az örökös tartományok most már annyival tovább vannak, hogy van szinte megalakult s az illetékes felek hozzájárulása által elfogadott törvényhozása.

E két testület: a magyar országgyűlés itt, és a szőkébb birodalmi Tanács ott.

Ha már most a birodalom két felének egyesülése a paritás alapjára fektetett unió volt, nem lehet, hogy egyik fél is a másik felibe helyeztessék, s oly állást vegyen fel, mely a paritást sérti s az unió alapját támadja meg.

S itt feneklik a baj. A Lajthán túli törvényhozás 48-ban már épen úgy mint 61-ben túl ment az illetékeség határain. Azon alapjogot, melyet szóval soha sem tagadott, cselekményeiben nem tartotta fen.

Nem ott van tehát a baj, hogy Magyarország transigálni nem akarna; annak transigálni, azaz tractatusokba bocsátkozni kell, ez törvénytiszta kötelessége; hanem ott a baj, hogy oly tér mulattatott ki neki, mely alapjogát, mind az unió, mind a paritás eszméjét megsemmisíti, s azon térre állni Magyarországnak nem lehet.

Hanem miután mindkét félnek innen és túl a

Lajthán jogosult törvényhozása megvan, e két törvényhozás közös közreműködésével kell eléállani azon közjogi formáknak, melyek a közös ügyek közös kezelését rendezendik, s e tekintetben mind a két fél eddigi törvényeit módosítandják, úgy a 48-at, mint a február 26-ikát.

A magyar közjogból kiindulva nem lehet ennél fogva a jövő magyar diaeta ez iránybani teendőjét eorrectebben fonnulázni, mint azt az alkotmányviszály szenvedélyes napjaiban a magyar udvari Caricellár tévé, (lásd Független 03. szám) ajánlva, tétessék azon előtérj esztvény a magyar országgyűlésnek, hogy 40—50 tagot szemeljen ki, kérve ő Felségéi, hogy a szökébb birodalmi Tanács hasonló számú küldötteivel járuljon az alkotmánykérdés megoldásának megkezdéséhez.

Bár meddig vitatkozzunk, a birodalmi közös érdekeket érintő közjogi viszonyok megállapításának ez az egyedüli alkotmányos és törvényeinkkel megegyező útja.

Első lépés volna tehát az országgyűlés megnyitása, ezen országgyűlésen a közös küldöttségrendezése.

A jövő országgyűlés.

Midőn valamely kórállapot az időben elmérgesedett, nem kis erőfeszítésbe kerül a természet megszokott destructiv működését megállítani, s az orvoslás első diadala csak is ez.

Így vagyunk a politikában ma. Jobbról és balról — mert hisz a kölcsönhatás természetes — a felek bal irányban tova jutottak.

Első lépés most megállni és aztán a múlt idő infascinatióiból mindkét félnek illemmel kimászni.

Ez természetesen némi önmegtágadást kíván mindkét részről, de ezt könnyűvé és dicsőségessé tehetik egymásnak, vagy megnehezítheti az éretlenség, és ismét beletörhetik késünk, csakhogy a kö-

vetkezés mindig komolyabbá lesz, s ki most egy lehető méltányos kiegyenlítésnek útjába áll, kiszámítatlan események felelősségét venné magára.

Önmegtadást követel a jövő a múlt embereitől, s azon kor, mely épen a mi menthető érzelmeink benyomását fogja nélkülözni a mai események bírálataánál, kérlelhetlenül elítélendi azokat, kik nem bírnák feláldozni a haza érdekeit a pilitikai ambitio, következetesség, álszemérem kielégését ha szükség.

Törtétek tagadhatlanul intra et extra balfogások a közel múltban. De a nép szemében sem a koronát compromittálni, sem az országgyűlést megálázni nem szabad. E két hatalom egymás által erős. Az országgyűlés ép úgy kötele? a Korona homály tálán fényét, mint ez az országgyűlés tekintélyét megóvni és fentartani.

Az indulástól minden esetre sok függ, mert ez adja a lendületet.

A kezdet dicsősége tehát azé, kinek az első szó tisztessége jutott.

És ez a kormány, mely a meghívó levélben az utat kijeleli és megkészíti.

Övé a beköszöntés fontos előjoga, mienk a fogadás.

Lehet úgy beköszöntem, hegy a jó fogadás már előre erkölcsi kényszerűséggé váljék. De szükség, hogy mi is méltányosak legyünk várakozásinkban.

Ne kívánjuk a kormánytól, hogy abnegáljon tényeket, melyeket feledni kell, nem emlegetni; hogy proclamáljon jelszavakat, melyeknek becse valódilag előttünk sem nagy, vagy jogfolytonossági professiokat tegyen; elégeljük meg, ha őszintén, de tetteleg a jogfolytonosság álláspontjára lép.

Födolog most, hogy mindkét fél illemmel mellőzze a múltat; ez módjukban áll, ha a kiindulásnak magasabb szempontot választanak.

Ez pedig igen egyszerű. A soha nem tagadott, elvileg mindig elismert állami alapjog őszinte és tar-

talék nélküli elismerése s következeéseinek elfogadása által mindkét részről megvan a kiindulás.

Ennek testesítése sem volna nehéz.

O Felsege azon ünnepélyes actusban, melylyel népeinek az alkotmányosságot kihirdette, a Sanctio pragmatica alapjára állott. Mi sem szükség egyéb, mint hogy annak félremagyarázhatlan jogelve nyilván és szabatosan kimondassák s elutasíthatlan következesei elismertessenek.

Erre pedig elég endő, ha O Felsege kimondja, miszerint Magyarország államköfniény alapján egyesült a birodalom többi részeivel, és mint szabad állam saját állami létének épentartása mellett kötötte sorsát a birodalomhoz; ennek folytában a paritás elvén alapult egyesülés minden jogaihoz igénye van, de viszont kötelességeit is átvállalni és teljesíteni tartozik. Minthogy pedig a történt nagy változások után sem ezen jogok gyakorlatának m >dja, sem a kötelességek teljesítése a magyar törvényekben eddig befoglalva nincs, ez tűzetnék ki az országgyűlésnek első teendőjéül.

Ezt pedig egyedül (.) Felsege mondhatja ki, mert ez nem tractatus tárgya többé, hanem a létező államalapszerződvény jogelve, mely azon időben alapítottatott meg, midőn az örökös tartományokat O Felsege koronás őse képviselte s ezen jogelvet Magyarország irányában O Felsege ősei garantírozták.

Mit tehetne a fenebbi felhívásra a magyar országgyűlés?

Miután a Sanctio pragmaticát államalapszerződvénynek tartotta mindig, nem mondhat egyebet, mint hogy elismerve a birodalmi unió tényét:

1. Elismeri a birodalmi érdekek közösségét, minél fogva Magyarország a birodalom integritásának s nagy hatalmi állásának megóvását saját elengedhetlen, az alapszerződvényből folyó kötelességének tartja.

2. Kijelenti, hogy ezen egyesülés terheit és kötelességeit kész a többi tartományokkal együtt igazságos arányban viselni, és teljesítését törvényeiben rendezni.

3. A megváltozott viszonyokhoz képest a közös jogok gyakorlatára nézve a szabad egyezkedés jogához ragaszkodik, de kész a többi tartományokkal illetékes utón tractatusokba bocsátkozni.

Ezen nyilatkozatok által az alkotmány kérdés egészen eorrect törvényes vágásba jutott. S a magyar országgyűlés nem tehet egyebet, mint hogy a birodalmi közjog megalapításának tettleges munkábevételét is initiálja.

De minthogy ezen kérdés nemzetközi, melyet egyik fél sem oldhat meg magára, nem tehet mást, mint megajánlva maga részéről egy országgyűlési nagyobb küldöttség kirendelését, megkéri Ő Felségét, hogy az örökös tartományok törvény hozásánál hasonló kiküldetést eszközöltetni kegyeskedjék.

Ezen küldöttségek csupán előmunkálátokat tennének, következőleg még csak általános elvek kitűzésével sem kellene munkálkodásaiknak korlátokat szabni, mi mindkét országgyűlést korai kényes vitatkozásokba bonyolítaná.

Ezzel az ország-gyűlés a birodalmi közjogra nézve teendőjét első stádiumban bevégezné.

Mielőtt e szakaszt befejezném, engedtessek meg pár észrevétel még:

Kölcsönös jóakarattal a kiindulás valóságos Colomb tojása. Nem szükség a jogvesztési elmélet, sem az uralgottjelszavak felemlítése jobbról vagy balról, mégis meg van nyerve a törvényes alap elismert í éren.

De ha mégis a múltak nem egészen ignorálható befolyása mellőzhet lenné tenné, hogy fölülről a létező alap az országgyűlésnek mint kész megoldás megemlít tessék, azt alól ép oly kevésbé kellene zo-

kon venni, mint fen, ha viszont alulról a válaszban egy kis kitérés fordulna elő ellenkező irányban.

Ennyit a felek a kölcsönösen elérendő nagy cél fejében elnézhetnek egymásnak. Különben is az összelépendő közös küldöttségben igen természetes, hogy az örökös tartományok küldöttei bennünket saját alkotmányuk malasztival megkínáljanak; ez az ő állásukban önmaguk iránti kötelesség.

Végre a kormány nem ignorálhatja azon nehézségeket, melyek előtte állnak még az országgyűlés jóakarata s előzékenysége mellett is.

Ezért kell hivatása kiindulásában minden lehető akadályt kerülni, s ha megvárja az országgyűléstől, hogy a formák némely hiányain tulnézzen, maga részéről ne szaporítsa az ütközések anyagát.

Hol a kormány eltér a törvény szigorú formáitól, annak mellözhetlen kényszerűségnek kell lenni, nem indokolatlan szeszélynek, mi haszon és cél nélkül a dolgokat elkészeríti; példa volt a múlt országgyűlésen a székelés kérdése.

Csalhatlanul legnagyobb sziklagát az országgyűlés munkásságának útjában a magyar országgyűlés integrálásának kérdése.

Előttem a korona ősi kapcsolatainak kérdése egészen azonos a birodalmi kapcsolat nagy fontosságú kérdésével. En merem tagadni, hogy az állami költményeken nyugvó kapcsolati viszonyt egyik fél kifogástalanul alakult törvényhozása is megbontassa. Azt is merném még állítani, hogy erre példát nem engedni, a birodalomban épen a dynastia érdeke.

Azonban ez irányban abomlás tetteleg meszszebb ment, hogysen rögtönözve megállítható legyen; s ha nem vagyunk is a Napóleoni merész politikának emberei, nem lehetünk a rideg erőhatalom partolói sem.

Azt nem ignorálhatjuk, hogy Erdélyben boné male, de a politikai helyzet némileg változott, a té-

nyező elemek deficiáltak; az állapot ez által bonyolultabb, mint 61-ben, s míg a túlfeszítés mindent kockáztathatna, szerencsés fejlődés egészen kedvező irányt adhat a dolgoknak.

Különben pedig e nehézségeken a múlt országgyűlés jobbadán túltette magát. Válaszfeliratokat tett, még az országbírói munkálat elfogadására is talált expedienst. Most is csak előmunkálatokról lesz eleinte szó, s azoknak szerencsés indulása sok, ma áthághatlan nehézséget elhárít utunkból.

A kormány is viszont bír ő Felségének épen ez ügvenni határozott kijelentéseiben anyagot eleget, az ország e részbeni méltó aggodalmait megnyugtanni s ez által utat törni a szerencsés munkálkodáshoz.

A közös küldöttségnek teendői.

Kik a birodalmi Tanács ínségügyi vitatkozásainak tanúi voltunk, mélyen sajnáltuk, hogy a derék *Reclibauer* igen messzeható akkori indítványának horderejét nem fogták fel azon figyelemmel, mint az megérdemelte volna.

Minden esetre mind a meleg hang, melyen részvéte nyilvánult, mind a szándék teljes mértékben segíteni, mind a nemes modor a segílyt megadni, a legszebb alkalmat szolgáltatók a birodalmi Tanács kezébe, hogy az felfogva *Rvchbauer* indítványát, a magyar országgyűléssel kölcsönös küldötteik által közvetlen érintkezésbe lépjen, s midőn így a szívek a testvérség legnemesebb actusának megnyílnak, megkísérlem ridegebb természetű ügyek körül is az eszmecserét.

Hiában, a folytonos érintkezés gondolatával megkell a magyarnak barátkozni, mitől még ma idegenkedik sok közöttünk.

Pedig alig van népfaj, melyhez társadalmi té-

ren a magyar több rokonszenvvel viseltetnék, mint a némethez. Értelmesség e s kedélyessége oktat és melegít. De politikai s administratív téren soha sem tudták egymást megérteni. Természetük és fejlődésük e téren különböző. Fajunk izgékony, impressionábilis, tüzes; övék nyugodt, nehézkes, lassú; a magyar hivatalnok sima, előzékeny, közlékeny; a német rideg, feszes és hallgatag. A magyar a hivatalnokot a közszolgájának, a német urának tekinti. Nálunk soha sem honosulhatott meg a burcaueratia, ők abban nőttek fel.

Nagy a két faj közt a különbözőzés a közélet terén, innen a tartózkodás, melyet még a nyelv dolga s a nemzeti féltékenység is ápol.

Azonban mind ez nem használ semmit, bennünket összefűzött a sors, s kik nem válhatunk meg egymástól veszély nélkül, meg kell, bár zsörtölődve is, élnünk együtt.

A megértésnek pedig első feltétele az érintkezés. Erre az első alkalom a két országgyűlés tekintélyes küldöttségének együttes munkálata.

Ezen küldöttség teendője, kidolgoznia birodalmi új közjog részleteit. Ez, mint fenebb már fejtettem, két részből áll:

A birodalom viszonya a közös uralkodóval,— és A birodalom két felének viszonya egymás közt. Összefoglalva ezen új közjogeláll a közös ügyeket kezelő testület szervezetéből, melyben annak egybeállítása, viszonya a közös uralkodóhoz, és jogköre szabatosan meghatározatok.

Ebben, ha szervezve van, benfoglaltatik a közös ügyek praecis megjelölése és kezelési módja.

Midőn ez iránybani eszmékkal magyar részről tartózkodók voltunk eddig, csak azon indokból eredt, mert itt a kezdeményezés sajátkép egyik részt sem illeti, s mert csak általánosságban szóltunk, azon gyanúba jöttünk, mintha mi a Lajthántúliak alkot-

mányos törekvése ellenében akarnék az absolutismus aranykorát visszahozni.

Pedig mi jól láttuk, hogy az államügyek kezelésének azon egyvelegében, mit a fenálló megoldás felállít, az alkotmányosság biztosítékai nem formulázhatók, és mi mind annak, mi a fencbbi megoldásban feltalálható, tisztultabb és szabatosabb formát óhajtottunk. Hogy ne mondhassák joggal ellenfeink, hogy mi csak a passiv negatio terén mozgunk, elmondjuk igénytelen nézeteinket az utolsó részletig:

Etettünk két Schema ismeretes, mely e részben megoldást állít fel. Egyik az októberi diploma, másik a februári pátens. Két egészen ellenkező irányú megoldás.

Az első a közös ügyeket az államban létező minden törvényhozó testületek közt a legkisebb számú testületnek adja át; a másik a legnagyobb számúnak, az egész birodalom teljes számú diaetájának.

Az első azon elvből indul ki, minél nagyobb fontosságú államügy, annál kevesebben értenek hozzá; a másik ellenkezőleg: annál többen a hivatottak.

Az első a közös ügyekre a koronának túlnyomó befolyását biztosítja; a másik azokban enged a koronának legkevesebb tért a testület nagy száma s a birodalmi képviselő koncentrált ereje által.

Az első e testületből kirekeszti a Parlamentarismus küzdelmeit, nem enged azoknak ott tért; a másik éppen a közös ügyeknél nyitja meg a küzdelmek tág kapuit, hol az egész birodalmi képviselő együtt van, hol faj, vagy tartományi coalitiókra tér nyílhat.

Az elsőben felállított testület igen absolutisticus színűnek állítatok, de akkora másik testületé nagyon is conventszerű.

Én ugyan az októberi diploma birodalmi Tanácsát, mely bár a Felség kinevezése folytán alakul meg, de ha ülései a nyilvánosság előtt folynak, mögötte két országgyűlés áll, melyre támaszkodik, és

mely okvetlenül kölcsönhatással van rá, ha mind ez józan szabadságával a sajtónak támogattatik s ellenőrzetik, nem tartom épen oly befejezetten absolutisticus intézménynek, de már a másik rendszer parlamentjétől nagyon is félek.

Minden esetre a helyesnek a kettő között kell rejteni, s csak keressük, felfogjuk találni.

A februári alkotmányban a következő elveket találjuk felállítva:

1. A közös ügyek testületét *Reichsrathnak* nevezi el, nem *Reichstagnak*. Ez az én nézetem is, csak legyen ez valóság.

2. Nem népképviselői elemekből állítja össze, hanem delegáltakból. Ezt is csak támogatni lehet.

3. A parlamentáris forma lényegét nem alkalmazta. A ministeri felesőség csak később mondatott ki elvben, s hogy nem formulázható, azt elég világosan kimutattam. Én is azt hiszem s kimondottam mindannyiszor, hogy a közös ügyeket kezelő testület körében a parlamentáris formák nem alkalmasak.

Ezen, épen a februári szervezet elveiből vett alaknál fogva, én is úgy vagyok meggyőződve, hogy a közös ügyeket kezelő testületnek

a) Reidisrathnak kell lenni lényegileg, azaz nevezük bárminek, de tagjainak számában jóval szűkebb körűnek kell lenni, mint az országgyűléseknek.

b) Mert tanács, és nem diaeta, nem lehet a hétházi rendszert alkalmazni, hanem e helyett a korona kinevezési jogának a tag-ok számánál kell tért nyitni; mi annyival mellőzhetőbb, hogy az országok s fajok közti súlyegyen megzavarását csak is a korona közvetítheti.

c) Ezen testület nem közvetlen választottakból, de delegáltakból alakulhat, kiket határozott számban a két országgyűlés küld, s kiegészítetik a korona nevezettéi által.

d) A választások bizonyos évszámra történnek

Természetesen a kinevezések lehetnek élethosszig tartók, a választások az országgyűlések tartamára szólók.

e) A kezelés alkotmányos volta attól függ, minő tehetőségi körben forog e testület. Ha az nem pusztán véleményező, hanem közös ügyekben határozó szabályokat hozhat, melyek ő Felségének sanctiója által törvénynyé válnak; ha ezen testület irányában fentartatnak az alkotmányosság reális követelményei, mint üléseinek rendszerinti nyilvánossága, a sajtó józan szabadsága: ezen tényezők, s az országgyűlések kölcsönhatása mellett meglesz az alkotmányos kezelés, ha szinte a többség kormányában nem keressük is ott ezt.

Ezen általánosságokban úgy hiszem eléggé megjelentem ezen testület számát, állását és tehetőségi körét illető nézeteimet, miből szomszédink megítélhetik, mennyiben vagyunk az absolut formák támogatói.

Azon küldöttségnek tehát, mel y összejövend a birodalom belszervezetének új alakját felállítani, első teendője leend az alapokban megegyezni, mire ezen szervezés fektetendő.

Ha a szándék nem bevallhatlan s mégis kirívó czéloknak mesterfogásokkal! elérése, hanem valóságos megszilárdítása a birodalomnak és megnyugtataása a népeknek, akkor a feladat könnyű, a megoldás egyszerű.

Önkényt tolja fel magát a forma.

Magyarországnak mindig megvolt törvényhozása, mely belügyi dolgaiban önállólag működött. A1 littasssék fel hasonló törvényhozás — minden mesterkélés nélkül — az örökös tartományokban.

E két törvény hozás jogkörében teljesen egyenlő, de összeállításában s eljárása formáiban teljesen különbözhetik és követheti viszonyainak sajátságait.

A két törvényhozás állítja ki az elemeket a mindkettőnek közös ügyek kezeléséhez.

E gépezet egyszerű és természetes.

A másik statutári kérdés, mely feltolja magát, az: mi legyen mindkét testületnek a hivatása, azaz, mi feladatot kel teljesítenie a központi és országos törvényhozásnak?

Erre a felelőt egyszerű.

A birodalmi közös testület hivatása a koronát tán ogatninagyhatalmi küldetésében, fentartani a súlyt kifelé és szilárdan összetartani ben a heterogen elemek egységét.

Az országos törvényhozások feladata az: tért nyitni a benső erők és érdekek szabad versenyének, hogy a fejlődésben magoknak alkotmányos utón érvényt szerezzenek.

Ebből magából önkényt következik a forma mindkét testületre nézve.

Mindenütt a világon magasabb functiókra változottabb tényezők kellene, de különösen birodalmunkban, melv oly heterogen elemek aggregátuma, hol annyi centrifugál erő össze van halmozva, hol, a magyart kivéve, minden más faj tószomszédjában attractiv erőket takil — ily viszonyok közt az egyetemet összetartó testületnek igen megtisztult kisebb számú elemekből kell állnia s annak összeállításánál az erők és elemeknek összetartó természetére különös figyelemmel kell lenni, s mert az együtt tartás kiválókig a dynastia érdeke, a korona befolyására nem csekély súlyt kell fektetni.

Ellenben ott,hol a particularis érdekeknek küzdtere van, a belügvői dolgoknál, az országosdietacon, ott a faj, vallás, osztály s mindenféle érdekek tarka vegyületének képviselője legyen együtt, s ám küzdjenek szabad fejlődésük érdekében és juttassák érvényre törekvéseiket.

E szervezetben kielégítetik az államban létező

minden érdek felküzdő törekvése; azonban létezik egy magasabb centrális erő, mely az egészet összetartja s a bomlasztást lehetetlenné teszi.

Ezen szervezeti forma, természetszerűleg lenyűgöző és felfelé szűkül, míg a korona hatalmában kihegyezi magát.

Evvél ellenkezőleg a fenálló alkotmány megfordított pyramis, alól szűk, felfelé tágul s ezért is természetellenes.

Nem sok statustani bölcsesség kívántatik hozzá, a két ellentétes szervezet közt a különbséget megtalálni és választani; de ki helyesen bírálja meg a situatiót és hozzá még e birodalom sajátos viszonyait ismeri, nem fogja megtagadhantani a magyartól, hogy ezen faj mint hajdan fegyverével, úgy mostszellemével még negatív ellenzésében, is fentartója és mentője a birodalom épségének.

A küldöttség teendője ennél fogva: a fölvegekben megállapodva megalakítani a közös testületet, azaz meghatározni:

1. Hány tagból álland e testület.
2. Mennyi illeti ezen tagokból a koronát a ki nevezésben.
3. Minő arányban állítják ki a többit az országgyűlések.
4. Megállapítandó a jogkör és tehetőség.
5. Az ügyviteli rend.

A jogkör meghatározásában egyelőre a kérdésfeletti közös tárgyak utaltatnának a közös testülethez; a mi felett kérdés támadna, fenhagyatnék további tárgyalások befejeztéig.

Már ha a birodalmi közös és országos törvényhozások szervezete kész, roppant előlépés történt a dolgok új rendének megszilárdulásában; mert előállott egy törvényes organismus, melynek intézkedése már törvény természetét ölti fel s annak ha-

tályával követel engedelmességet az egész birodalomban.

Nem akarom bezárni e szakaszt sem, míg az átalakítás könnyűségére néhány szót nem fordítok:

Minél komolyabb szerepet játszik napjainkban a politikai ambitio, különösen az úgynevezett „Recht-haberei,“ annál kevésbé szabad higgadt politikusnak magát hasonló gyarlóságok által félrevezettetni.

Ne tekintsük azért a fonálló viszonyokat sem előszeretettel, sem előgyűlölettel; használjuk fel az anyagot, bárkitől jó, csak épületünkbe illő legyen.

Én épen abban keresem az új alakítás érdemét, hogy mi már létezik, mennyire lehet, hasznosíttassék. A folytonos bontás és felforgatás közt, mire ez idő annyi hajlamot fejtett ki, legyenek, kik azon törik fejöket, mit tarthatunk meg.

Nekünk a birodalmi rendezés nagy feladatában alap ép úgy az októberi diploma, alap a februári alkotmány, mint alap saját őssalkotmányunk joga.

Bár ne bántak volna oly könnyedén a Lajthán túl az októberi diplomával, ma bizonyosan tovább lennénk, ennek átalakítása és szabatosabb kidolgozása könnyű fogott volna lenni. Most sem tehetünk egyebet, mint hogy a közös ügyeket vezető testület az októberi diploma elveire vezetjük vissza, két lényeges módosítással: t. i. a testület összeállításában az országok képviseltetésének is tért kell nyitni, és úgy tehetőségi körét, mint eljárása alkotmányos módját szabatosabban kifejezni.

Mi a februári alkotmányt illeti, annak egész compageséhez azon vonalig, mely a szűkebb birodalmi Tanács alkotását foglalja magában, részünkről szó sem férhet. Csak onnan felebb kezdődik az átalakítás szükségége.

Az én kifejtett nézetem tehát semmi új felforgatást, vagy a meglevő rendszerek eltörlését nem foglalja magában, sőt a fenálló két szervezetből ál-

lítom össze az újat, és annak kívánok szabatosai!)), mind magunkra megnyugtatóbb, mind a birodalomra alkalmasabb formát adni, olyat pedig, melybe saját alkotmányunk is nocsak bele,de meg is férjen.

A közös ügyek sora.

Legnagyobb figyelmet és óvatosságot követel a közös ügyek szabatos meghatározása. E kérdés körül dől el a rendezés jövőendő tartóssága, s ebben a birodalom szilárdsága

E rendezésben, de magában a feliálló viszonyban fekszik, hogy az egyetem irányában a két országgyűlés képezi a centrifugál erőt, mert az országgyűlések az önálló közélet azon arénája, hol a particularis törekvések, faj és a reál érdekek ellentétei tért nyernek küzdelemre. Az összetartó erőt a központi testület képezi, ennek tehát elég eszközökkel kell bírnia, hogy e hivatásának megfelelhessen.

Azonban ha tiülféltékeny »égből az országgyűlések jogköre kelletén túl megszorittatik, a rendezés kielégíteni senkit sem fog: ha az alkotmányos életfejlődés érdeke alászállittatik, oly szervezet nem fog bírni életrevalósággal, nem fog ennél fogva meggyökerezni; mert nem nyújt az alkotmányos törekvéseknek s életerős fejlődésnek elegendő tápszert, mely által az kielégítést nyerhet.

Ránk magyarokra nézve, miután alkotmányunk a múltban is volt, az alakítandó központi testület nem egyéb, mint az előbbi időkben a központi birodalmi dicasteriumok által gyakorolt jogok kezelésének szabatosabb formája.

Azonban, miután az ui rendezés alapja nem lehet más, mint *transactio*, és ez csak az állami paritás alapján keletkezett egyesülés elvén indulhat, e két vezéreszme: *unió* és *paritás* vezethet csak a közös ügyek mivoltának meghatározásában is.

Az unió természetéből folyik, hogy a felek mindazon kérdéseket, melyek egyik vagy másik fél érdekeire mélyenható befolyással bírnak, együtt intézzék el.

A paritás elvéből folyik, hogy minden szabály, mi felállítatik, a feleket egyiránt kösse. Mi egyiknek közös, arról a másik sem intézkedhetik magára. Egyik országgyűlés sem bírhat több joggal, vagy kevesebb tehetőséggel, mint a másik.

Midőn azonban a két országgyűlés küldöttsége a fenebbi elvek alapján a közös ügyek szabatos kijelöléséhez fog, okvetlen szükséges, hogy a kormányzati ágak általánosságaiból a részletezésbe becsátkozzék. Mert az eddigi formulatiók ellen a fő ellenvetés épen az általánosság miatt emeltett.

A kormányzati ágak egyes rovatai vétetvén bírálat alá, azonnal kitűnik, alkalmas e az külön országgyűlési intézkedés tárgya lenni. Ha annak különvált elintézése az egyetem, vagy a másik rész érdekeit fenyegethetné, ott a critérium, miszerint az közös elintézés kényszerű tárgya.

Azonban a közös kezelés tárgyai meghatározásánál nem lehet ignorálnunk, hogy egy részről politikai helyzetünk ma sokkal határozatlanabb még, hogvsem elvontan a közös ügyek tiszta, indokolt elméletét fel lehessen bevégzetten állítani; más részről vannak oly közösen ma elintézendő ügyek, melyek saját természetűknél fogva minden viszonyok közt közösek; de vannak olyak is, melyek a közelebbi idők cselekményei által a tények kényszerűségéből lettek azzá, s ma kíméletet követelnek, de az idő folytában átalakíthatok.

A birodalom politikai helyzetének határozatlan voltára elég bizonytságot nyújt a németszövetségi megindult mozgalom, mely végkifejlésében közjogi viszonyaink rendezésére határozó befolyást fog mindenetre gyakorolni. Azon kényszerű közösségre

nézve, mely a tényekből állott elő, elég példa a fen álló *adórendszer*.

Mi bennünket magyarokat illet, nekünk a közös ügyek mivoltára nézve az utolsó törvények már útmutatást nyújtanak. Azokban ugyanis:

1. A *külfügyekről* nem történik intézkedés az ország kormányzatának rendezésénél; kétségkívül] tehát, hogy a külügyet a magyar törvényhozás közönségnek tekintette. Ezen osztályához az államügyeknek tartoznak a consulátusok, kereskedelmi telepek, kereskedelmi viszonyok a külfölddel. Ezeknek közös voltáról nincs mit vitatkozni.

2. A *hadügy* tekintetében máraz utolsó törvény megkülönbözteti a hadügyet a honvédelmi ügytől; hogy a 48-ki korszak első idejében a serezek meg voltak különbözve a honvédektől fogalomban is, tudjuk. Nem lehet ennél fogva vitatni sem, hogy még a 48-ki korszak is ismert a hadügyre nézve közösséget.

Mi a haderő feletti rendelkezést illeti, ez soha kérdés alá sem jöhet, ez felségi jog. Hanem azon belől az ujonczozási, élelmezési, szállásolási ügyek olyanok, melyek a birodalmi érdekeket nem érintik magára az alkalmazásra nézve, s azt nehéz belátni, miért vonatnának el ezen tárgyak az országos intézkedés köréből.

A mi különbség pedig ma is létezik a magyar és a sereg többi része közt, ezt a sereg érdeke követeli s annak úgy kell maradni.

Végre itt a legfontosabb kérdés, a hadcontingens megajánlásának joga. E jogról lesz alkalmam talán alább szólni; itt csak annyit említek meg, hogy a kiállítási arány megszabása előleges alku tárgya, minek meg kell szabva lenni állandóan. Úgy-szinte bizonyos mértékű haderőnek mindig harczkészen, vagy legalább rendelkezés alatt kell lenni. Ez is alku tárgya. Ez meg lévén állapítva, a rendkívüli

szükségletek rendkívüli esetekben az országgyűlések által szavaztatnak meg, úgy az erő, mint annak eszközei.

3. A közösség leglényegesebb s legkényesebb ága a *pénzügy*. Legyünk meggyőződve, hogy töméntelen politikai declamationnak, s a jogok és tények feletti tusainknak fenekén egy érdek fekszik, ez a — pénz.

Azonban épen a pénz kérdése az, hol kevesebb abstractio kell, annál több a szám, mely beszél, s a beszéd számokban mindenkor döntő. A mi tatumunkhoz tartozik, s ebben rejlik épen gyermeki, még gyakorlatiatlan múltunk, hogy semmiben anynyira hátra nem vagyunk, mint pénzügyi viszonyainkban, s ezekben bennünket az európai fejlődés alig érintett.

Most egyszerre a szabad verseny előállt; ipari, kereskedelmi, közlekedési solidaritásba jutottunk a többi népekkel; a kényszerített munka megszüntetése által gazdasági rendszerünk átváltozott pénzgazdasággá, a váltójog behozatala, az általános adózás és közteherviselés, s ennek rendkívüli emelkedést; által a tőke lett az éltető lég mindenben, s ily állapot közepette itt áll egy jókora állam — nagy Magyarország — a természetnek ritka adományaival elárasztva, de mint állam egy fillérnek nem ura, pénzügyintézetek, segélyforrások, közhitei nélkül bizonyos martaléka a pusztulásnak, ha ez állapot tovább tart.

Messze vezetne történelmileg kifejteni, miként alakította meg magát birodalmunkban a pénzügyi központ azon merevségben, melyet ma találunk, és minő hatalommá nőtte ki magát; mely politikai átalakulásunk menetére több befolyással van, mint sokan sejthetnék.

Azonban az átalakítás a mint sehol sem ége-

több, úgy sehol sem kényesebb, sehol több kíméletet nem követel, mint a pénz körül.

A baj egyszer megvan, orvoslásnak jőni kell, mert a létező állapot súlya alatt pusztulásunk bizonyos; de az átmenetnek ollyszerűnek kell lenni, mely míg egy oldalon táplál és éleszt, a másikon ne pusztítson ismét.

Minden többi kibontakozási kérdéseink alig adnak komoly aggályokra okot, s azokban eligazodni nem nagy nehézségekkel fog járni; de a pénzügyi kérdés oly kényes, hogy ha ehhez gondatlan kézzel nyúlunk, vagy rajta törik meg minden, vagy oly értékrombolások kíséretében oldatnak meg, melyek mindenik félre visszahatnak és közös károsodást okoznak.

És semmi sem boszulja meg magát rohanóbban, mint a pénzügyek körüli balfogás, vagy épen politikai éretlenség

Hogyan állnak például ma előttünk a 48-ki mozgalom vezetői, kik akkori hazafiul buzgóságukban árulónak kiálták, ki a közös birodalmi adósságokból a kínált 200 millió elfogadását suttogva merte ajánlani. Ha valahol, a politikában, a pénzügyi intézkedések körül van legkevesebb tere a magyar buzgóságnak, vagy érteden hazafiságnak, és annál több a ridegen számító szakismeretnek és tiszta felfogásnak.

Mi már a pénzügyi közösséget illeti, ennek van egy kétségségetlenti oldala, t. i. mind azon finanziaális eszközök kezelése, melyekkel a birodalom közös ügyeinek vezetése jár, minden kérdésen kívül a pénzügy közös rovatába tartozik. Azt senki eddig kétségsébe nem vonta, hogy a fejedelmi háztartás, külső ügyi minden kiadások, a közös hadsereg s ennek folytában a lehető hadviselés, a közös ügyeket vezető testület kiadásai a közös pénzügyminister ke-

zelése alá tartoznak. Még a 48-ki törvények is, melyek, a közös ügyeket említve, csak országos pénzügyről szólnak, félremagyarázhatlanul elismerték ebben, hogy van birodalmi közös pénzügy is.

Mi a pénzügyi közösség ezen ágát illeti, az iránt nem lehet, hogy köztünk kérdés merüljön fel; de e részben, s ezen vonalig a birodalmi pénzügy minister még nem egyéb, mint birodalmi pénzkézeli — *ileiclis-t'assier*.

A pénzügyi közösség kérdésének lényege ott fekszik: maradjon-e a pénzrendszer jövedőre is egészen és föltétlenül, mint birodalmi ügy központosítva, vagv meg kelletik-e e rendszert változtatni, s az országos autonómiának ebben bizonyos mértékig tért nyitni?

Az én hitem szerint hazánk jövedő sorsát e kérdés szerencsés megoldása dönti el, mert a többi politikai kérdésekben bármi tág engedmények, a politikai jogok bármi terjedtsége mit sem segít az ország anyagi súlyos viszonyain, és csak olyan marad, mint koldus köntöseire akgaiott hamis ékszerek.

Azt mindenki elismeri, ki a birodalom pénzügyi fejlődéséről s mostani állapotáról fogalommal bír. hogy annak megbontása s gyökeres átalakítása nem rövid idő rögtönös feladata; azt is felfogja mindenki, hog bizonyos deplaeirozásnak kímélettel, tapintattal és közös érdekünkben óvatossággal kell történni, és ha valahol, itt van tere a kölcsönös jóakarattal tettleges bebizonyításának; s kik ezt tudjuk és ismerjük, méltó sajnálkozással kísértük 48 kan is az akkori pénzügvminister menthetlen ellenséges fogásait, inelvekkel pénzügyi kormányzását megkezdette, és politikai viszonyainknak annyit ártott.

De viszont remélnünk kell szomszédinktól és a Lajthán túlról, hogy belássák, miszerint számunkra is bizonyos mértékű önállás oly életkérdés, mely felett vásárt nem indíthatunk.

Személyes tanúja leven a birodalmi Tanács inségi tanácskozásának, azon megnyugtató meggyőződéssel hagytam ott a termet, hogy a Lajthán túli értelmiség tekintélyes része teljes igazságszeretettel fogja fel e kérdést és nem osztozik a bécsi sajtó egy részének nézetében, melylyel a legkisebb pénzügyi különváltságra azonnal meghúzza a Separatismus vészharangját.

A pénzügyi viszonyokra nézve egyelőre három elvnek kimondásával be lehetne érünk s a további fejlődést az időre bízunk. Ezen három elv volna:

1. A pénzrendszer ügyeit kizárólag a közös ügyeket intéző közös testület fogja vezetni.

2. Magyarország úgy, mint az örökös tartományok, saját országos budgetjeiket külön kezelik.

3. Külön országos szükségekre külön állami hitelökre utasíttatnak.

Szóval: a birodalom két felében szűnjék e vonalig meg a pénzügyi közösség. Mert az elengedhetlen, hogy minden állam, mely önállósággal bír, saját anyagi érdekeinek fejlődési eszközeiről rendelkezék. Ez az államiságnak lényeges attribútuma.

Pénzügyi közösség.

Ma már vitatni is feleslegesnek tartom, hogy a birodalmi pénzügyek nyilvános tárgyalása mellett a teljes közösség fen nem állhat, és csak a birodalmi pénzügy teljes elmentésére vezetne.

Az államháztartás sokkal kényesebb természetű, mint a magán. Nyilvánosság mellett, hol mindenki megítélheti, minő gazdálkodást vezet az állam, e bírálatnáknak be kell folyni az állam hitelére is döntőleg. A mi megviselt financiainkat pedig csak a legszí-

gorúbb rend s lehető legnagyobb takarékoság vezetheti szilárd állapotra vissza. De hogyan várható ez, ha oly rendszert állítunk fel, mely mellett kényszerűséggé válnék a birodalomban a vetélkedő pazarlás.

Már pedig nem ez-e a pénzügy teljes közösségének szükséges következése, megítélheti mindenki, íla közösből kell költenünk, s a kiadások többlete nem foly be azonnal terheink gyarapodására, okvetlenül minél többet kell törekednünk költeni. így lesz a pazarlásból nemzetgazdasági erény, mire bizony e birodalomnak van legkevesebb szüksége.

A takarékoság és szigorú rendtartás a közkiadásokban csak akkor állhat elő, ha e megtakarítások annak javára esnek, ki azokat véghezvitte; ha ennélfogva mi mindent elkövetünk, hogy a czélszerűség mellett olcsó kormányzatot állítsunk elő, de azért terheink csak azok maradnak a takarékoságban, hazánk elleni nemzetgazdasági bűnt követnénk el, mert azt akadályoznák, hogy a közös pénzből minél több szivárogon országos kiadásaink révén vissza. Es ily általános törekvés, mely kényszerűvé válik, vezethet-e egyébire, mint pénzügyi teljes kimerülésre?

Továbbá ez az országos autonómia és állami lét életkérdése. Nincs ma már hatalom, melyet pénz nélkül képzelni lehetne. Község sem állhat fen tekintélyben, ha szükség esetében pénzről nem rendelkezik. Magyarország eddig is saját országos kormányzatának költségeit — a királyi hivatalokat kivéve — maga vetette ki és kezelte helyhatóságai-ban; ez olyan joga, mi minden kétség feletti.

De nem is igazságos a közösség. Magyarország számtalan okoknál fogva mindig beéri sokkal olcsóbb kormányzattal, mint az örökös tartományok. Nálunk egyházi, nevelési ügyek jobbadán alapítványokon nyugosznak, következőleg mi az államkiadások ne-

vezetes rovataiban nagy megtakarításokat bírunk tenni az örökös tartományok felett, s a közösség mellett mi igen igazságtalanul nyomatnánk.

Ellenben a mi országunk minden tartományok közt a legelhanyagoltabb, az követel aránylag legtöbb állami beruházásokat, és vagy megtörténnek ezek a többi tartományok igazságtalan tulterheltetésével, vagy elmaradnak hazánk roppant kárával, sőt anyagi pusztulásunkkal.

Végre a birodalom mindkét felének megvannak csatolt részei. Ezen részek közt vannak olvak is, hol az anyaállam pótló segédkezése igényeltetik. Hordja kiki saját terhét, ez az igazság, ez által meg is szűnik minden avulsionalis appetitus.

Hogy miket fenebb nagy vonásokban elmondtam, tényleg úgy állanak, világítsa meg az alábbi összehasonlító kimutatás.

Nem röpiratom köréhez tartozik, egy be végzett összeállítást minden rovataiban olvasóim elibe állítani. E tárgy megérdemlene egy külön munkát, mi politikai helyzetünkre nézve tanulságosabb volna minden egyéb dictio és tintafogyasztási erőködéseinknél. Végkép politikánkat is számokban kell kifejeznünk s ezen kis összeállítás is elég anyagot ad a gondolkozó főnek. Itt elővettem az 1864 ki pénzügyministeri budgetet s abban a magyar Cancell ária rovatát, s a mint a tételeket ott találtam, mellé állítottam az örökös tartományok e rovatbeli kiadásait, hozzáadtam még az iparvállalati kiadásokat is. íme itt van:

Összehasonlítás.

	Az örökös tartományok.	Magyarország.
1. Központi hivatal, csak az államministerium és Cancellária	651.724	182.867
2. Közigazgatás	10.114.081	5.580.845
3. Foglári intézetek	1.657.448	565.572
4. Építkezések	250.000	50.000
5. Építészeti hivatal	769.365	260.037
6. Útépítés	5.846.517	2.087.300
7. Vízépítés	2.491.529	136.457*
8. A cultus összes kiadása	1.847.913	149.879
9. Nevelés	3.006.574	84.154
10. Törvényszolgáltatás	9.289.342	913.128
11. Tudom. academia és geológiai intézet	102.060	semmi
12. Jótékony intézetekre pótlék	629.483	semmi
13. Iparvállalatok kiadásai	4.240.000	860.000
	<u>40.896.036</u>	<u>10.870.239</u>

E számtáblához nem kell commentár. Azonban ki ebből magából akarna következtetéseket tenni, az téves ösvényre jutna. Alább leend módja az egész adóarányt összehasonlítani: függeszsze fel addig bírálattát, akkor igazságosan Ítélnet.

Itt csak annyit akartam ezen kimutatásban megvilágítani, hogy azon kiáltó aránytalanságok meg nem állhatnak a pénzügy közössége mellett, s a követelések versenye hova vezetne.

*) Az út- és vízépítés rovatába csak a rendes kiadási tételt vettem fel a finansministeri kimutatásból, úgy mint az örökös tartományoknál. Meg kell még jegyezni, hogy itt Erdély, Horváth-, Tótország és Dalmátia kiadásai nem foglaltatnak egyik rovatban sem.

Adórendszer.

Hézag maradna a közösen kezelendő ügyek elemzésében, még pedig lényeges, ha kifejejteném az adóügy tárgyalását.

Hogy a hitel, vám-és adórendszer által az állam minden industrialis viszonyain uralkodni lehet, azt tudja mindenki, ki e három tényező befolyását ismeri; de hatásait sehol sem érezhetik inkább, mint nálunk.

Ha ennél fogva az államok e jogok gyakorlásának korlátozását némi aggálylyal tekintik, annyival természetesebb, mert nyomása a köz vagy onosodásra nehezedik.

Azonban a világipar most már nem tűr elszigeteltséget; a népek mai érintkezésénél a közlekedési eszközök óriás fejlődése mellett vége Európában a hajdani véd vám-rendszernek. A szabad verseny korszakában élünk, hol a gyöngye védelem még alig tartja magát, s a világegyetem reálérdekei nem engedik a szigorú elzárkózást.

A szabad verseny nem tűri a vámok védrendszerét, ez által az adórendszer is, mihelyt az a beliparra is kellő tekintettel van, megszűnik az állam szabad rendelkezése alatt lenni föltétlenül.

Mert ha az adórendszert a létező iparviszonyok tekintete vezeti, akkor a szomszéd államok adóviszonyai folynak be egymásnak egész adórendszerére. Es e tekintetben mit sem tesz, akár egyesült, akár elkülönzött államok.

Minél korlátlanabbá válik a szabad verseny, annál nagyobb befolyást gyakorol egyik állam adórendszere a másikra; mert nem lehet, hogy egyik állam bizonyos iparágat előljön saját belsejében, s az adót minden iparágra nézve kénytelen a szabad verseny szempontjából úgy rendezni, hogy saját iparát a verseny lehetlennitése által tönkre ne tegye.

Sehol a nemzetközi solidaritás oly fejlődést

nem nyert, mint az ipar terén, s ennek behatásai a viszonyok általánosítására naponkint inkább lépnek előtérbe. Ez kiszámíthatlan mérvű közösségre vezet — menekülés nélkül.

A mint beleléptünk a modern cultura közösségébe, elvetettük e részben a koczkát, mert szabad akaratunkat áldoztuk fel. A tőke, ipar és közlekedésnek megvannak világtörvényei, ezek nem tűnnek oppositíót, renitentiát, passivitást, mert előttük nincs akadály; hol erre találnak, pusztítanak, nem fegyverrel, de a szellem erejével.

Mind ezeket csak azért einlitém fel, hogy ne helyezzünk valami nagy súlyt az adórendszer tárgyalásába. Ha ez birodalmunkban egyszer valahára ok-szerű vágásba tér, kényszerű viszonyok hatalma alatt áll az, mitől nem térhetünk el a nélkül, hogy élesztő, vagy pusztító hatását ne érezzük.

A mint a dolog most áll, lerontatván a birodalom belsejében a közbenső vámvonalak, mi ellen apáink annyit panaszkodtak, előállott adórendszerünk kényszerű közössége.

E közösség ostromlására kár is időt vesztegetni, mert e közösség annyira életkérdés, hogy azt politikai abstract nézetek szempontjából eldönteni nem lehet. Alább azonban azt is lesz alkalmunk számokban kimutatni, hogy ezen adóközösség adott kezünkbe egv igazságos kulcsot: a közös terhek viselésének igazságos megosztásához.

A birodalom roppant kiadásai megvannak. Azok a meglevő államterhek és fenálló európai viszonyok miatt tetemesen nem csak nem mérsékelhetők, de a legelső katonai actio tetemesen emeli. Hogy ezt kiállítani kényszerűség, azt tapasztalásból megtanultuk.

IPár éve, hogy küzködik a birodalom az állambevételket és kiadásokat súlyegyenbe hozni. Még ez sem sikerült. Közelebről tehát az államjövödelmek leszállításáról szó sem lehet.

Ez iránybani erőködés tehát hiú és céltalan. Más két irány van, mely sikert, s ebben könnyebbséget ígér. Egyik irány: a források megnyitása s productivitás fejlesztése volna, de ez nem tárgya mostani fejtegetéseimnek; a másik irány: az adórendszer sürgös átalakítása.

Alig van ügy a birodalomban, mely a birodalom érdekében áthatóbb reformokat követelne, mint az adórendszer. Egvetlen ága sincs ennek, melvet átalakítani ne kellene. A direct adó nemeit illetékes közegek befolyásával helyesebb aránylatba hozni, az indirect adókat úgy megváltoztatni, hogy ne legyenek egyszersmind az ipar előlői: halaszthatlan szükség. Ilyen a dohány-monopolium, czukor- és szesz-adó, só, sat. Végre pedig a megvétel módjában meg kell szüntetni azon rendszert, mely szabályainak sokasága által kihágásra könnyen vezet, és a kihágásból állami jövedelmet húz.

Mind ez azonban magától megváltozik s a teher okvetlen könnyebbül, ha a megvétel módja változik, és a végrehajtás országos kezelés alá jön; de az adózás maga törvény oltalma alá kerülvén, a megvétel költségei is hatalmasan alászállnak.

Hogy az adórendszernek a birodalom két felében minden különbözőése által a birodalom két felének ipari viszonyai érintetnek, azt magyarázni sem kell. Nálunk nem lehet a föld jobban terhelve, mint Austriában, mert mezőgazdaságunk fenyegettetnék. Az indirect adókat mi sem nélkülözhetjük, mert különben a földet s fekvőségeket kellene túlterhelni, s nem bírná a versenyt. íme az ágió állása a múlt hetekben már bajor búzát vont piaczainkra. Mind ez összefügg kényszerűleg.

A mint azonban kétséget nem szenved, hogy az adórendszert közösen kell megállapítanunk, úgy azt nem tartom kétes kérdésnek: valljon tartozik-e

ez azon közös ügyek sorába, mely a központi testület kezelése alá való.

Igen sok és fontos okok szólnak a mellett, hogy ez közösen ugyan, de minthogy az adórendszer, egyszer helyesen megindítva, csak bizonyos évek múltával kíván igazításokat, ez az illető érdekeltek befolyását ne nélkülözze, és megvitattatván az országgyűléseken, országgyűlési küldöttségek által történjék időnként a közös elintézés. — Mind ezekre alább számok kíséretében visszatérek.

A birodalmi közjog nagy fontossága a magyar országgyűlés teréről a közös küldöttség körébe vezetett. Ellenében annyi felszólalásoknak, miszerint mi magyarok nem akarunk pozitív eszmékkel előállni, ki akartam nézeteimet fejteni fővonásokban, de minden esetre annyi részletességgel, hogy az elvi különbözés mindenütt fél remagyarázhatlan világosságban kitűnjék.

Még apróbb részletekre vinni a kérdéseket nem e röpirat keretébe való volna, sőt nem is megfelelő az ügyállás mai stádiumának.

A magyar országgyűlés többi teendői.

Egy ország, mely kormányzati rendszerének egész előbbi alkatát megbontotta, a tényező elemek állását gyökeresen megváltoztatta, mely a múlttal egészen szakított s európai rázkódás közepette alakítóig egyebet nem tehetett, mint néhány elvet mondott ki, mely még testet és alakot vár.

Egy ország, mely a létre jött társadalmi átala ki tások után törvénykezési egész előbbi rendszerét megbontotta, de az alakítást meg nem tehetette.

Egy ország, melynek a történt átalakulás következtében minden gazdasági s ipari viszonyai új irányt nyertek, de e részben gyámolítólag nem tehetett semmit.

Egy ország végre, mely ily események után egy belháború szerencsétlenségeit állta ki; hol a különben is válságos idő bajait még a rá következett 11 év nyomása növelte, végre még nagy elemi csapás által nehezült állapotban sinlik.

Ily országnak feladása óriási, perczei drágák, vesztetni való ideje nincs!

Ha tehát az országgyűlés együtt van, annak alakító munkásságát minden irányban meg kell kezdeni s erélylyel hozzá fogva kitartással haladni.

Nem gondolok itt az egész álladalmi szervezet átalakításában regnicolaris deputatiók munkájára, ennek ideje lejárt, hiszem, hogy a kormány annak idejében minden osztályra szakférfiak kezéből birand előterjesztésekkel. De nálunk minden átdolgozni való, s az előmunkálatok előbb szükségkép országgyűlési osztálytanácskozásokon mennek keresztül s ugv kerülnek országos vitatás alá.

Ezekben a munkálkodás sikere aimyivalkönnyebb, mert a kérdés csak az országgyűlésen fordul meg s csak ő Felsege szentesítése kell hozzá.

Azonban, ha az országgyűlés a közös ügyekben eljáró küldöttséget indítványozza, míg az megalakulhat, összeül, s munkásságát megkezdheti, huzamos idő telik el. Addig marad az országgyűlésnek ideje elég belügyi roppant teendőinek előmunkálatait kézbe venni s elkészíteni.

Az előmunkálatok e kezdeténél az országgyűlés nem tehet egyebet, mint, hogy a létező törvények fonalán induljon el s fogjon a 48-diki törvények átdolgozásához, legyen az kiegészítés, módosítás, vagy eltörlés a körülmények szerint.

Nem e röpirat keretébe való apró részletekbe bocsátkozni az országgyűlés organisáló teendői iránt, azonban, mivel e revisio terén igen fontos közjogi kérdések merülnek fel, hiányosnak látnám munkámat, ha a fontosabb néhány kérdéstről nem monda-

nám el igénytelen nézeteimet, és pedig álljon itt mindjárt első helyen a leglényegesebb.

III-ik törvénycikk.

E törvénycikk minden § aiban nem is revideálható addig, míg a birodalmi közjog tekintetében állapotás nem történik.

Van azonban ennek két ága, mely iránt elvileg legalább nézetemet kimondani szükségesnek látom.

Az első, melyet csak azért említék meg, miszerint ne maradjon iránta kétség; ennek megalkotását az eg ész ország egyiránt falumnak tartja, sokan még a jogot is tagadják, melylycl az szentesített. Erre nézve a hang: delendam censes, egy és osztatlan, ez a nádor királyi joga és sérthetlensége.

A másik: a belkormányzati rendszer alakja. *Miniitrium, vagy dicasterium?*

E ponton jöhet szóban a két forma, t. i. az európai parlamentáris és sajtáképeni magyar, vagyis a 48-as és 47-es kormányzat.

Az egyik forma — mint tudjuk, — a felső kormányt collégiumokból állítja össze s a végrehajtás sajtászerű rendében helyezi a garantiát.

A másik ellenben a végrehajtást egyéneknek adja át, kiket tág hatalommal ruház fel s felelősségükben keresi a biztosítékot.

Mi téjünk az alkotmányosság eszméinek forrásáig:

Az alkotmányos monarchia eszméje mai fogalmak szerint követeli, hogy az államban minden a felség nevében történjék, mert azé az uralkodás, de az ne kormányozzon. Le roi regne, mais ne gou verne pás.

A törvény személyesítettik a felség eszméjében, annak sértetlensége követeli azonban, hogy más legyen felelős , és hogy mindig ott legyen a fele-

lős személy, mert ezt az alkotmányosság garantiája kívánja.

Ezen elv nem nyerhet máskép testet, mint a ministeri ellenjegyzés tényében.

Ezen eljáráson sarkallik a modern alkotmányosság lényege.

Ha a különböző formákat egyedül az alkotmánygarantia szempontjából mérlegeljük, kétség kívül a magyar formának van túlnyomó előnye, mert abban a nemzet maga helyhatóságaiban kezelvén a végrehajtást, a tetteles törvénysértés meg sem történhetik. Ez a bünt előzi meg, a másik csak bünteti, sőt ez is a hatalom fedezete ellenében inkább csak elméleti előny, mint gyakorlati jog.

Azonban tagadni azt sem lehet, miszerint a magyar formában a végrehajtás nehézkessé, lassúvá, akadozóvá válik, a törvények alkalmazása helyhatóság'onkint változóvá s ingadozóvá, s ez állapotot a mai gőzgépek kora nem tűri.

Azt mindenki belátja, hogy mindkét kormányzati rendszer egészen különböző szervezetet követel s azért a főelv iránt kell tisztába jöni.

Nem hiszem, hogy volna ma mái 47-es, ki a megyéknek hajdani állapotában! visszaállítását óhajtaná. Azon jogkör, melyben 48 előtt a megyék a végrehajtást gyakorolták, törvény által korlátozva nem volt, és lett voltak ép rendszeresített anarchia.

Ha tehát jövőre — mint máskép nem lehet,— a helyhatóságok végrehajtási joga törvény által korlátoltatik, természetesen azon garancia, mely a nemzetet a törvény sértése ellen védette, gyöngíti.

A „megye az alkotmány osság védbástyája“ mondja még a 48-ki törvény is; ha ezt a kormányzat érdekében gyöngítjük, más oldalról erősíteni kell s egyik irányban szükségkép korlátolt garancia pótléket ki ván a *kormány felelősségében*.

Mihelyt e szót: felelősség kimondjuk, már ösz-

szedői a collégiálítás eszméje. Hol egyenjogú szervezettel collégium határoz, ott a felelősségnek gyakorlati formát adni lehetetlen.

De különösen még a mi viszonyaink közt a collegialis kormányzat megférhetlen azon erő és erélylyel, melyre a felső kormánynál ma már törekednünk kell. Hol egy collégiális összeállításában annynyi féltékeny érdekek kielégítésére kellene figyelmeztetni, hol több vallásfelekezettel, több nemzetiséget, több osztályt kell kielégíteni, ez a heterogén érdekek oly keverékévé teszi a központi kormány collégiumát, hogy az érdekek szétágazásában öszpontosított erélyes actio lehetlenné válik.

Sőt még az sem nyomtaték nélküli indok, hogy ha a birodalom másik fele ministeri rendszer alapján rendez belkormányzatát, igen sok nehézség merülne fel, ha Magyarországon a collegiális rendszer alkalmaztatnék.

Arról nem is akarok szólni, hogy a kormányzat sebessége, szabatosága, és a gépezet egyszerűsége mind a miniszteri rendszer mellett szólnak.

A felső kormányzat alakjára nézve én ennél fogva föltétlenül a ministeri rendszernek adom az elsőséget.

Azonban az európai parlamentarismus tiszta átültetése a magyar földre még sem látszik nekem sem gyakorlatinak, sem kívánatosnak. És mert nálunk a helyhatósági rendszer nem nélkülözhető, ennek rendezése által lehető, hogy a ministeri kormányzat oly szilárdulást nyerjen, melyet a parlamentarismus tiszta formájában nélkülöz, s ez által állnak elő a parlamentáris viharok, a tárczaláz, s mind azon hátrányok, melyet e forma kíséretében másutt tapasztalunk, s miket a kormányzat érdekében kerülni kell.

Nálunk a ministeri rendszer helyhatóságok

mellett egészen más fogna lenni, mint ugyanez a nyugaton helyhatóságok nélkül.

Épen ebben fekszik a két rendszer kiegyeztetése.

Nem akarom vitatni elméletileg a kérdést: megtartandók-é a megyék Magyarországon a ministeri kormány mellett is? Ezen kérdés el van döntve mind a törvényekben, mind az ország közvéleményében, miután nincs véleménytöredék, mely a megyék föltétlen eltörlését sürgette volna.

A 47-sek, úgy mint a 48-sok a megyék rendezését akarják, egyik tágabb, másik szűkebb jogkörrel.

De a 48-asok is csak odáig mentek parlamentáris szigorúságukban, hogy a megyéknek megadják a discussionalis és a felirati jogot.

Ez természetesen egészen más végrehajtási rendszert állít elő, mint a parlaraentaris formában van.

A tiszta Parlamentarismus mellett a minister a felelős végrehajtó s saját közegei által viszi végbe a törvény végrehajtását az államban, ő felelős, de rendeleteinek mindenki föltétlenül engedelmeskedni tartozik.

Hol helyhatóságok felirati joggá] léteznek, ott természetesen a végrehajtást ezen helyhatóságok intézik saját közegeik által, és a minister rendeleteit a helyhatóságokhoz meneszti, azok még az ellen fel is írhatnak, s ez természetesen a ministeri felelőség elvét hatalmasan módosítja.

Az így módosított ministeri kormányzatban a felelőség kérdése egészen más tekintetek alá jő, mint Európa más államaiban.

Már országgyűlésünk szűkebb köre, mely az állam fő functióit egyesülési viszonyunknál fogva közös ügyek birodalmi testületéhez maija, és csak az ország belügyeivel foglalkozik, nem ad a kor-

mányzat megtámadásainak annyi anyagot, mint másutt bír a parlamenti élet.

A törvények hozatalában, melyek az ország belviszonyait illetik, csak a ministerek tulérzékenykedése, vagy mukacssága találhat nagy életkérdéseket, melyeknek eldölése méltó lenne a kormányzat állását megingatni. A magas politika azon szellemére, mely a kormányt a kormányzott néppel éles ellentétbe hozza, alig van az országos törvényhozás terén alkalom.

A végrehajtásban a ministerség egészen fedezve van. A kiadott rendeletek a helyhatóságokhoz kerülvén, ha azoknak nagy része végrehajtja, már a ministerium a nemzet illetékes szava által fedezve van; mert ki fogná joggal azon rendeletettörvényesség szempontjából megtámadhatni, melyet az ország hatóságai felirati jog mellett készen végrehajtottak. Ha ellenben a hatóságok nagy része felirati jogával élne, módjában van a kormánynak ily rendeletét végrehajtás előtt az ország kívánságához képest módosítani.

Rendezett megyék mellett ennél fogva a ministeri kormányzat sokkal szilárdabb alapot nyer, és azon hátrányoktól megtisztítható, melyek e rendszer kíséretében másutt felmerülnek.

Alig van a felvett törvénycikkeknek §-a, mely javító kézre ne várna, de ig-en messzire terjedne e röpirat, ha még apróbb részletekre térnék; itt célokom csak néhány lényeges kérdésről fő vonásokban elmondani véleményemet.

IV-ik törvénycikkk.

Majd minden cikkén a 48-ki codexnek kiáltólag látszik a rögtönzés, de a negyedik épen kevésbbé törvény, mint házszabály.

Két elv fordul elő benne, mi különös figyelmet érdemel, s miben, nézetem szerint, módosítás kellene.

Egyik a három évi ülészak. Ezt már elméletileg is igen megszorított időnek hiszem, s ha a törvényhozásban is némi routinet óhajtunk, kevésbbő fogunk kapni annak sebes l'organdóságában, példa erre az angol törvény, melyet Ausztria is adoptált az időre nézve, de nálunk a felállított közös ügyi szervezet is némi figyelmet érdemel.

Azon testületbe, mely közös ügyeinket kezeli, a tagok egy ülészakra lennének választandók s e tekintetbeni ügygyakorlatra igen csekély idő a 3 év. A nagy politika vezetésében bizonyos beokulás, személyes összeköttetések, megalapított befolyások nagy nyomatókkai bírnak s ezeket minden három évben megbontani reánk nézve volna hátrányos, annyival hátrányosabb, mert a birodalom másik fele választott tagjait 6 évre küldené be. Az ülészagnak tehát nálunk is meg kell hosszabbíttatni s az örökös tartományokéval egyformásíttatni.

A másik elv az elosztatást felségi jog. Ez a 6-ik §. által meg van semmisítve, és az országgyűlés conventszerű minőségűvé alakítva. Ezt t. i. a fi ik §-ust egyszerűen el kell törölni.

V-ik törvénycikk.

E törvénycikk, mely az egész kis törvénykönyvnek a leglényegesbiki, annak idejében a legkevesebb gonddal rögtönöztetek.

Szerencsénk, hogy maga a törvénycikk annyi módot nyújt átföntolt józansággal némely nagyobb hiányait helyrehozni, s adná az ég, ne hiányzanék nemzetünkben a szerzett komor tapasztalatok után a kellő higgadság és önmaga iránti kötelelességzet.

Az első elv mindjárt, mely az 1-ső §-ban ki mondatik, tarthatatlan. Miután a törvények jog-

egyenlőséget mondtak ki, nem lehet továbbra az osztálykülönbséget fentartani. A nemes, születésénél fogva nem bírhat választási előjoggal. Ez ma már nem kérdés többé. Továbbá, midőn a választóképesség 48-ban meghatározotok, nem bírtunk a vagyon-qualificatio összehasonlításának semmi elfogadható kulcsával, ezért ennek elsorolásánál oly kiáltó különbségek. A telek közt az alföldön és a hegylakók közt végetien az értékkülönbség. S a törvény, melyet magyarok csináltunk, egyenlősítette a magyar 2000 ftos s ezenfelüli birtokát, például az oláh 40 ftos birtokával. Továbbá 100 írt jövedelem ma már cselednek sem elég, s oly érték, mi a választójogot a sutfrage universel határáig viszi, erre pedig nekünk magyaroknak mi vágyódásunk lehet megfogni nem bírom; de ha még volna ábrándpolitika barátja hazánkfiái közt, ezt utasítjuk gyakorlati példában tanulmányozni a választási törvény hatásait a szomszéd testvérházában.

Mindezen elhamarkodáson segít az értelmi qualificatio mellett a census helyes alkalmazása.

De mihelyt az egyenes adóra fektetett censualitást behozzuk, mi egyedül alkalmazható kulcs, akkor azonnal borzasztó anomáliák fognak felmerülni a képviselők számának felosztásában. Ki fog ugyanis tűnni, azon kiáltó aránytalanság, mely a különböző kerületekben a választóképesek számából önkényt felmerül. Egyik kerületben, a másikkal hasonlítva, többszörös választó szám fog kiállni.

Mind ezt helyes arányba hozni statistikai pontos adatok nélkül lehetetlen. Itt csak meg akartam érinteni, hogy mindezek kényszerűig javításra várnak, s ebben még módot adott a Gondviselés: sok hibáinkat helyrehozni, mit meggondolatlan elhamarkodás lázas időben reánk diétáit.

Elöttem e törvénycikk a lét kérdése. Sokat felőle szólni, még korai. Ámde értsük meg a Gond-

viselés komoly intését, mely szenvedéseinkben nyújtott bő tapasztalást, hogy mielőtt könnyelműségünk hatásai ránk nehezülték, vegyük észre magunkat s míg módunk van, segítsünk a bajon.

Nem szólnék tovább e cikkéről, ha még egy látszólag ártatlan rendelkezése nem bírna épen nálunk mély politikai hatással. És talán, mert épen kényesnek tetszik, érzek magamban ellenállhatlan ingert: el nem hallgatni s futólag megpendíteni.

Ez a képviselők napdíjazása. Ez az, mit föltétlenül delendum censeo. Tartson kiki bármit az angolról, de a gyakorlatiasság tulajdonát bennök fogja bámulni önkénytelenül mindenki. Miért nem díjazák ők törvényhozóikat?

Mi kívánunk a választási jogra értékqualificatiót, s miért ne kívánnánk törvényhozóinkra annyi értéket akár vagyonban, akár értelmiségben, hogy magát önerején évenként pár hóig az országgyűlés székhelyén fel bírja tartani. De már az is elég előttem a díjazás fentartásának ellenében, hogy ez által kereseti verseny támadhat épen az értelmiség elnyomására. Nem szólok példák nélkül; a múlt két választás alkalmával, ha díjazás nincs, sokan kilépnek a versenyből olyanok, kiket normális viszonyok közt megütközve látnánk a kijelöltek között. Csak a 48-ki bécsi országgyűlésen lehetséges-e a gácsországi parasztok megjelenése díjazás nélkül?

Az nem megállható ellenvetés, miszerint ez által talán némely szegényebb képesség kizáratnék, mert ezt teljesen lerontja azon lehetőség, miszerint a díjazás által sokkal nagyobb szám képtelen is juthat a törvényhozásba.

Utóvégre pedig állítsuk törvényhozóinkat minél magasabb polczra a nemzet előtt; nagy és magasztos hivatás ez, s ki oda áll a versenypályára, bírjon annyi önfeláldozással, ha szegényebb is, annyi hazaszeretettel, hogy e pályán önerején küzdjön a

nemzetért. A nemzet is azonnal más szemmel nézendi törvényhozóit, kik, ha hetekig szónokolnak, nem a nemzet rovására teszik, s kik úgyis önfeláldozással oly szolgálatot vannak hivatva tenni a hazának, melyet fizetni nem lehet.

Tudták jól Bécsben, miért szabtak magas díjt a birodalmi tanács-tagoknak.

XIV-ik törvénycikk.

A hitelintézettről szóló törvénycikket csak azért hozom itt fel, mert azt hiszem, hogy ezen intézetnek országos oltalom alá vétele a leglényegesebb kérdések egyike hazánkban.

Hogy ezen intézet szorítva van a jelen viszonyok közt igen óvatosan járni el, s zálogleveleinek szilárd hitele leginkább attól függ, ha arányt tart ereje és működési terje közt, ez világos.

De az is bizonyos, hogy Magyarország szükségai óriásiak, s oly égetők, hogy évek halasztását nem tűrik. S ha hitelintézetünk azon biztos, de épen e miatt lassú utón halad, csak évek múlva lehetne annak hatálya az országban érezhető; azonban a megrongált és csapások által sújtott gazda éveket alig bír várni, ezért okvetlen szükség, hogy az ország ez intézetet saját kiváló oltalma alá vegye, s azon eszközökről rendelkezék, melyek munkásságának a szükséghez képesti terjesztését lehetővé tegyék.

Miként, s mi által, annak idejében megtudjuk.

XVI-ik törvénycikk.

A megye hajdanában kis állam volt, ennek majdnem minden attribútumaival tényleg felruházott. Statutarius jogában a megye saját területén törvényhozási jogot gyakorolt. Az ország-törvényhozásába esküvel kötelezett s utasítással ellátott

követeket küldött s visszahívási joggal élt. A végrehajtást maga kezelte mind saját statútumai, mind az ország törvényeire nézve. Meg voltak bírói tünetiái is, a törvényszékeket a megye alkotta és vezette; büntető jog tekintetében a megye területén az állam jogát tisztí ügyészei által maga gyakorolta, nemesek ellen a bűnvádi eljárást a megye rendelte el.

Hogy intézményeink e cantonalis szelleme, mely iránt sok jó szolgálataiért amaz időben, minden magyar kebel köteles kegyelettel telik el, ma már sem a 48-ki társadalmi átalakulás, sem a korszellem követeléseivel nem fér meg; ezt talán vitatni sem kell.

Már midőn azon elv: *vota numerantur* — érvényre jutott az országban, kifejlett a megyerendszer tarthatlansága régi szervezetében. A korteskedések bele sodorták a népet is a politikai mozgalmakba, s a lázas izgatottság normálissá kezdte válni az országban.

Azonban akkor még csak kiváltságos néppel volt dolgunk, mi lenne most már, midőn a jogegyenlőség elve mondatván ki, a mozgalomba bele vonatnék a nép egész tömege.

És mégis mi a megyerendszerben az intézmények oly becses nemét bírjuk, mely, kellően általa kitva, minden időben kifejteni jótékony hatásait s az alkotmányos közélet terén kipótol oly szükségeket, melyeknek pótlékát más nemzetek vagy épen nélkülözni kénytelenek, vagy, mint a nyugodt angol, sokkal rendezetlenebb formában gyakorol.

Czél kívüli dolgot cselekednék, ha itt a megyerendszer megóvásának indokairól szólni akarnék, miután annak eltörlését senki sem sürgeti, átalakításának szüksége iránt pedig egy a meggyőződés.

A megyék rendezése szükséges annak összeállítására és jövőbeni jogkörére nézve.

Hogy a megyének egészen más alapokon kell az új tényező elemek mellett megalakulni, azt a 48-ki törvény is mutatja; mert nem lévén idő, de más okokból is nem lehetvén szervezni a megyét, állandó választmányokat rendelt a törvény, és azokra ruházta a megyék hatóságát.

Hogy a megye ezentúl csak qualificatio és mennyiben a jogosultság az egész népre kiterjedt, képviselet alapján állhat össze, ez természetes.

Ez irányban az én nézetem ez:

Az új megyék alakítandó közönségének fele számát állítsa ki a képviselet-választás utján, hason felét a qualificatio.

Életet nyerne ezen elv ekként: A megye lakosságának összes számához képest minden 1000 lélekre számíttatnék egy megyetag, ki a nép által választván, annak gyűlésein megjelenék. Például: Szatmármegye lakossága 250 ezer, tehát 250 választás utján lenne megye-tag.

Hasonló számot állítna ki, azaz 250-et a qualificatio, melynek rovatai: vagyon és értelmiség. Az első rovatba minden realitások birtokosai, a másikba hivatalos állás, mint:papság, diplomaticusok, az ipar és kereskedelem emberei besorozhatók.

A választásokat könnyű volna a községekben rendezni, hol a község meghaladja többször az 1000 lélekszámot; annak megfelelő több képviselőt választ; hol több község adja ki a szükséges számot, többen együtt választanak egy megyetagot.

A qualificationalis rovat mikint oszlik a megyében az egyes osztályokra, mennyit állítson ki aránylag birtok és értelmiség, benne hivatal, diplomaticus minőség, ipar, kereskedelem: ezen arányt egyformásítani nem lehet s ebben csak megyei viszonyok döntenek. E részben megyei értekezletek állapíthatnák meg, statistikai adatok alapján, az arányt; szabadságában maradván a netán mellőzött vagy

csorbított érdeklettnek a felső kormányhoz, sőt az országgyűléshez folyamodni.

Az így megalakított megye minden érdeket s az összes lakosságot képviselné. Természetes, hogy a tisztikar, már állásánál fogva, mint olyan különveve tagja lenne a megyének.

Mi a megye jövőbeni jogkörét illeti:

Törvényhozási köre, t. i.: követválasztási, utasítási, visszahívási joga a képviselői rendszer és kerületi választások által önkényt megszünt. Szabadságában állna azonban rendkívülileg a fenforgó fontos kérdésekben feliratilag nyilatkozni, mi minden esetre rendezettebb formája a nemzet érzelemnyilvánulásának, mint az angol mcetingek, vagy más országai népgyűlések.

A végrehajtási jog megmaradna a megyéknél, de lényeges változással.

A megye ugyanis végrehajtási tekintetben egyedül közigazgatási hatóság maradna, minden törvénykezési befolyása megszűnnék.

Közigazgatási tekintetben a megye maradna a végrehajtó hatóság, de felelős kormány mellett.

Ez követeli, hogy a megye ellenzési joga korlátoztassék. Az annyiból állna, hogy a végrehajtási rendeleteket a kormány a megyéhez intézné, s az azt maga tisztviselői által hajtatná végre, sőt a felső rendelet ellen törvény tekintetében kifogása lévén egyszer, de csak is egyszer, felirati joggal élhetne végrehajtás előtt, de másod ízben ismételt rendelet végrehajtani köteles volna.

Hogy máj· most a megye végrehajtási joga a felelős kormány mellett megállhasson, okvetlen szükség volna, hogy a felelős kormány a megyehatóság élén neki felelős és törvény által rendezett hatalommal ellátott közege legyen. Ez a főispán, ki azontúl nem maradhat pusztá dignitarius, hanem a megye közigazgatását felelősség mellett vezetnie kell.

A kormány felelőségének nincs semmi értelme, ha az nem bír a megyékben annak élén felelős, neki egyedül alárendelt hivatalnokkal, ki ismét a megyei tisztikar, mint közvetlen végrehajtók felett nem bír fegyelmi hatósággal a gyűléseken kívül.

A megyének a megengedett korláton túl vitt renitentiája törvényes fenytéket vonna maga után.

Ennélfogva a megyéknek, politikában, esetleg nyilatkozás! joga, a közigazgatás minden ágában közvetlen — de korlátolt — végrehajtási joga fennmaradna, és ebben térne el a magyar kormányzati forma a tiszta parlamentáris szervezettől, de annak kétségtelen nagy előnyére.

Önkényt értetődik, hogy a megyerendezési munkálatban egészen új tiszt választási és gy ülésezesi rendet kellene felállítani s részletezni.

Alakítási ügyeink halmazában alig van sürgetőbb s elébb való kérdésünk, mint a főrendi tábla vagy felsőház organisatioja.

Ezen érintések körén kívül fekszik fejtegetni ezen kérdés kiváló fontosságát. Minél inkább szélesedik az alap az alsóház összeállításánál, annál inkább emelkedik a felsőház hivatásának jelentősége, mi nálunk még az elemek heterogen alkatánál fogva fokozott figyelmet követel.

Azt mély sajnálattal tapasztalhattuk, hogy a felsőház, mostani rendezetlen alakjában, hivatásának meg nem felelhet; de azon óhajtandó időt, midőn az a státusban álláspontját elfoglalja, siettetni annyira fontosnak tartom, hogy ezen alkotmányozó országgyűlés alatt az új rendezett felsőházat már teljes tevékenységben óhajtánám látni.

Hogy a városok rendezésénél szintén sok revideálni való fog lenni, ki kételkedhetik. De midőn abba fog az országgyűlés, nem mellözheti egy helyes községi rend kidolgozását is.

Az országgyűlés teendőinek egyik legsürgösbi-ke: a törvénykezés teljes átalakítása. Éteren első és mindenek feletti elv: a törvénykezés teljes elválasztása a közigazgatástól, s annak önálló, összefüggő rendezése. A törvényszékeknek, mint más alkotmányos országokban, egészen a kormány felelős kezelése alá kell helyezettetni. Ez nem áll Htjában, hogy apró helyi ügyekben a község ruháztassék fel, mint ezelőtt volt, némi hatósággal, de még inkább, hogy ne hozzuk be, mire népünk annyi hajlammal bír, s most is gyakorlatban van, a — békebirósági intézményt.

Választmányok munkálhatnak még előkészítőleg a nemzet anyagi érdekeinek sokoldalú szükségéről, a nemzeti intézetek állapotáról, a közlekedési viszonyok hiányairól, mert mind ezek sürgető intézkedésre várnak.

Evvel fejezem be most a jövő országgyűlés teendőiről érintéseimet. Nem lehet e czélom e röpiratban részletezni a revisió tárgyait, de néhány szönyegen forgott nagyobb kérdések iránt el akartam mondani igénytelen nézeteimet azért is, hogy ezen fő elvek elhallgatása mellett alig lehet vala kifejtennem azon szükséges öszhangzást, melynek létezni kell a birodalmi s országos intézmények szellemi iránya közt.

A mondottakból ezt megbírálja a figyelmes olvasó, és én bezárom e téren érintéseimet, hogy egy utósó fejezetben elmondjam azt, mi a kifejtett alakító eszméknek gyakorlati utat mutat ki.

III. Fejezet.

A keresztülvitel és annak eredményei.

Ha annyi anyagi csapások nem érték volna e hazát, s 48 óta minden egyszerre nem jött volna nyakunkra, s sebesen hanyatló anyagi állapotaink annyi méltó aggálylyal nem töltenék el a hazafi lelkét, a keresztülvitel sajtószertü politikájára nem helyeznék különös fontosságot.

De míg az anyagi viszonyok rögtönös segélyért kiáltanak, s e halaszthatlan nyomás nyakunkon, ad di" a birodalom és hazánk egész köz- és magánjogi minden viszonya tőből rendezendő, s azon bajba juthatunk, hogy míg az alakítás nehéz munkája tart, addig az élet anyagi szükségei elhanyagoltainak, sőt ezek nyomása amazokra hatást gyakorolhat.

Hosszú a tudomány, rövid az élet. Nekünk sok és fontos szellemi teendőnk van, míg az anyagi szükségek égetők. Egyik időt követel, másik a halasztást tiltja. Mi egyiket sem utasíthatjuk el vesztély nélkül.

Én soha sem kételkedtem, hogy nemzetünk igazságos és józan megoldásra elszánja magát, de azt elengedhetlen feltételnek tartottam, hogy ahhoz, mi tőle kívántatik, belátását kell megszerezni, meggyőződését kell megnyerni, szóval az eszméket megérlelni. Ez természetesen időt kíván.

Meglepetéseknek, megrohanásnak, keresztülzaklatásnak eredménye csak káros lehet.

Azért én nem élek azon illusiéban, hogy a fenforgó nehéz kérdések sebes megoldását higyjem, évekbe telik az. Megelégedhetünk, ha egyelőre bi-

zonvos alaptételek meg leendnek állapotva, melyeken a normális élet újra elindulhat. Azt sem szeretném, ha az ország belsejében a dolgok rendezett menete a megoldandó birodalmi kérdések utolsó részletéről tétetnék függővé.

Ebben a sietés, amabban a mulasztás fenyeget.

Ennélfogva oly expedienst kell felállítanunk, mely mellett közjogi nagy kérdéseink megoldásához időt nyerve, ez ne álljon utunkban, hogy itthon rendezettebb állapotot teremtsünk s ez által megállítsuk a vagyoni sülyedést.

Ily expediens felállítása nem nehéz, s a múltban már törött ut van előttünk. Hogy azonban a keresztülvitel ezen politikájának alapot szerezzünk, szükséges, hogy az ügynek mind jogi, mind anyagi viszonyait közelebbről vizsgáljuk s annak következéseit is latra vessük.

Lássuk mindenek előtt a gyakorlatban, miként áll meg a birodalmi egység a nemzetközi önállással az új viszonyok közt; mik ennek következései az ország belviszonyaira nézve; minő feltételek alatt érhető el a dolgok új rende; s mik ennek folyamányai az ország anyagi viszonyaira nézve, s hogy teljesen tisztában legyünk, állítsunk végre egy futólagos mérleget a múlt és jövő között, s aztán zárjuk be ezúttal számlánkat.

Birodalmi egység s nemzetközi önállóság.

Itt van helye, hogy a Separatismus rémképének szemébe nézzünk.

Ha felidézzük emlékezetünkben néhány század történelmi alakulásainak momentumait, azt fogjuk meglepetésünkre találni, hogy fajunknak nem csak megvolt providentiális missiója, mely az európai fejlődésekben hatalmas nyomokra mutathat, de e

kis nomád faj igen fontos alkotásokban megelőzte a cultura népeit.

Az alkotmányosság érzülete vele költözött Pannónia földre, s egyidejűleg fejlődött a legrégebbel itt. Élethalál harczok közt sem engedte magát elnyomtatni, míg körülötte minden elsötétült. A királyi hatalommal versenyző vazallok rendszere itt hamarabb tört meg, mint bárhol másutt. Végre az állami szövetség eszméje is negyedfél század előtt már nevezetes fejlődésnek vetette itt alapját.

A szövetség ösztöne már a XVI-ik század elején I-ső Ferdinánd uralkodása alá vezette népünket.

Nagy Lajos királyunk megpróbálta az aldunai conföderatiót, egy nagy keleti birodalom határait a Fekete tengerig, más részről az Adriáig terjesztő ki. A lengyelekkel több Ízben valónkegy uralkodás alatt. Mind ezen kísérletek nem vertek gyökeret, nem vala rendeltetésünk ez.

Providentialis utunk a német felé vezetett. E kapcsolatnak már negyedfél százados gyökere van.

Mi célra alakul a szövetség?

Mint a polgári társadalomban a családok, úgy az államszövetségben egyes részek egyesülésben keresik azon czélt, melyet különválva nem érhetnek el.

Es miben áll e cél?

A kölcsönös védelem előnyében, s azon nyomadéokban, melyet nagyobb állam kifelé gyakorol, kisebb állam magára el nem érhet.

E nyomadék kifelé annyira fontossá lőn e korban mikép a világtörténetben az egyesülés szelleme soha sem volt hatékonyabb, mint jelenben.

És midőn Magyarország már negyedfél század előtt az egyesülés szükségérzetével bírt, sőt midőn e tényt másfél század előtt törvényesítette, már a szövetségi fenállhatás feltételeinek is tiszta tudalmával bírt, lehet-e, hogy ily nép most az általános

uralgó szellem ellenére separatisticus hajlamokat tápláljon?

A felforgatás legtulzóbb embere is mi irányt tűz ki?

Talán önálló Magyarországot? Nem. Ennyire ismert merészsége sem ragadá. Hanem *aldunai confederatiót*.

Szövetséget tehát mindenesetre. Láthatják innen azok, kik annyira szerepeltetik ellenünk a szakadási tendenciák vádját, hogy a szövetség nálunk általános, osztatlan szükségéret ma is, úgy mint hajdan.

A választás volna tehát: a német, vagy aldunai népek.

Mint a szervetlen anyagba a válrokonságot, oly mélyen öntötte belénk a természet az cgyüvétartozandóság ösztönét, melyet nem utasíthatunk el. Ez hova vonz bennünket ellenállhatlanul, kell-e magyaráznunk? A német nem tagadja meg soha, valahányszor nemzeti érzületét szabadon követheti, utalhatunk bátran az egész németség annyiszor kifejezett érzületére; a magyar vérével is pecsételte hajlamát.

Mi is vihetné a magyart természetellenes törekvések útjára?

Csak a végső kétségbeesés, hogy az egyesülési célloknál is magasabb érdeke fenyegettetik a mai kapcsolat által.

És mi ezen magasabb érdek?

Az állami lét, mely megóvja a beolvadástól s ebben fájának elmosódásától.

Nemzeti existenciája védi nemzetiségi existenciáját.

Legyen ezen hit valóság, legyen illusio, de e hitben van az ő mennyországa, s e hitért kockáztat mindent.

Nem látjuk-e, hogy híjában kínáljuk szabadsággal, híjában anyagi emelkedéssel — annak árán nem kell neki. Ez. aggodalmában szinte megható, mennyi

áldozatokra képes. 61-ben, hol ez aggály szelleme fogta el, a családok csapatonként néztek szemébe a jövő nyomorának, és vetélkedve dobták el az élhetőségi eszközeit maguktól.

Nem maguk, de a nemzet életét féltették. Helveticus, de tényleg.

Vegyük el e félelmet s vérét ontja a szövetségért. Neveljük azt, és a szövetséget támadja meg. Ez természetes.

S mit követel e magasabb érdeke, t. i. állami léte?

Azt, hogy a szövetség terhei alól kihúzza magát, hogy azon előnyökért, melyeket nyerhet, maga ne áldozzon semmit?

Isten mentsen! Negyedfél százados szövetségben többet is áldozott, mint mennyit állami súlya mellett kellett volna; engedte kifejleni a politikai, industriális, kereskedelmi és pénzügyi hegemoniát.

Mit kívánhat tehát?

Törvényhozási autonómiáját, melylyel bírt, és nemzeti önkormányzatot.

És mit tesz e két tétel végelemzésben? —
Lássuk:

Kívánja-e Magyarország, hogy mint állam képviseltessék a külföldön követei által, hogy a birodalom külpolitikáját vezesse, hogy consulátusok, kereskedelmi szövetségek dolgában országgyűlésén intézkedjék?

Soha eszébe sem jutott, nem is fog jutni.

A haderő körüli minden rendelkezéseket sehol a világon inkább felségi jognak nem ismerték, mint nálunk. A török védelem óta hadseregünk Európa majd minden harcaiban részt vett, többnyire oly czélokért, melyek a magvart nem lelkesíték; s mégis tagadta-e meg karját valaha királyának a magyar, ha fegyverre szólították?

Azon anyagi eszközöket, melyek a királyi háta-

lom és haderő fentartására államjóságokban, monopóliumokban, regálékból is, vámokban sat. álltak, Magyarország szabadon engedte kezeltetni mindenkoron.

Védette saját országgyűlésén saját belügyei felett activitását és védette önkormányzatát a helyhatóságokban. És a szövetség erősen állt s a birodalmi egység szilárd volt.

Az egyesülési szellem egvfajú népeknél megbonthatja az államok történelmi alakját s vezethet összeforradásra, noha ennek is csak egyetlen sikerült példányát ismerjük, mely annyi vér és egy nagy-szerű forradalom s élethalál-harcz árán alakult meg Frankhonban. A keleten különfajú népeknél az egység csak szövetségben nyerhet alakot, és e szövetség az érdekek megnyugtatásán szilárdulhat meg.

Miben áll pedig az érdekek megnyugtatása?

Annyit foglalni le a nemzet autonóm jogaiból a közösség számára, többet nem, mennyi az egység biztosítására kell. A többiben megnyugtatni a nemzetet önálló fejlődésén nézve az autonómia sérthetlenségében.

Mennyi ez: a gyakorlati élet kifejtette a múltban.

Közbelépett azonban egy korszaki változás. A múlt idők formái a birodalomban úgy, mint belsőkben, halomra döntettek, Helyüket most pótolni kell új intézményekkel.

Közös ügyeit a birodalomnak 48 előtt központi dicasteriumok vezették, a rendelkezési jogot közvetlen a Felség gyakorolta föltétlenül.

48-ban előbb, később 60-ban Ő Felsege örökös tartományainak alkotmányt engedélyezvén. az előbb felségi jogok kezelése ott a törvényhozás terére jutott.

A közös ügyekre nézve tehát ránk vonatkozólag a magyar király helyébe más tényező lépett,

mely nem a magyar állam egyetemében foglaltatik, azon kívül áll.

Az örökös tartományok, mint állam, követelik az alkotmányosság attribútumait teljes joggal. De e jog minket is egyiránt megillet, mert mi is állam, és pedig rég alkotmányos állam voltunk.

Megilleti tehát a teleket egyiránt a törvénybezási és végrehajtási jog.

Mi azonban nem magánálló, de törvényesen unióit államok vagyunk s együtt teszünk bírodmat, s Uralkodónk egyik európai nagyhatalom.

Mivel ennélfogva egyik rész sem magánálló állam, hanem része a birodalomnak, megvannak szükségkép közös ügyek létezése, s ebből a közügyei s kérdés támad, gyakorolhatja-e bármelyik ié-z törvényhozási jogát az államügyek teljességében?

Nem. Mert közös ügyeik lévén, ezekben egyik tel sem intézkedhetik jogosan a másik nélkül, ezt csak közösen tehetik.

Természetesen következik tehát a kapcsolati viszonyból a közös intézkedés szüksége. A törvényhozási jog gyakorlata ennélfogva a kapcsolat által megoszlik. Készben közösen. részben külön gyakoroltatik.

A törvényhozási jog megoszlása a kapcsolatból természetese11 föl vik.

Máskép áll a dolog a végrehajtási joggyakorlatra nézve.

A kapcsolati viszony épen nem követeli, sőt a paritás alapján kötött unió nem is tűri a végrehajtás közösségét.

Valamint Magyarország az örökös tartománvok területén végrehajtási jogot nem gyakorolhat, úgy a magyar állam területén is csak a magyar király nevében magyar kormány által történhetik a végrehajtás.

Világos a mondottakból. hogy a kapcsolati vi-

szony egyedül a közös ügyekbeni intézkedési jogkör önállóságának feláldozását követeli a felektől, a végrehajtási jog az az önkormányzat e része az által nem érintetik.

Azonban még a végrehajtás is e viszonyban a közös Uralkodó személyében egyesülve marad, miután az mindig annak nevében csak saját nemzeti közegnek által történik.

Hogy ez nem történhetik máskép, világos nem csak törvényeinkből, de magából az alkotmányosság elvéből elvitathattam!) folyik.

Végrehajtásnál a végrehajtó felelős volta az alkotmány exigentiája. Hogy lehet ennél fogva, hogy egyik államban oly közegek kezeljék a végrehajtást, melyek nem azon, de másik államnak felelősök.

A birodalmi egység ennél fogva fenáll:

A közös Uralkodó személyében és annak felségi jogaiban.

A közös ügyek feletti közös törvényhozási jog által. A felségi jogtól elválhatlan a közös haderő feletti rendelkezés, melynek eszközeit a közös birodalmi kormány kezeli, contins enseit az eg ves államok állítják ki.

A nemzetközi önállóságot biztosítja:

Az országos ügyekben) önálló törvényhozás.

A végrehajtásban az autonóm önkormányzat az állam területén.

Az első tétel ennél fogva, mi iránt tisztába kell jönnünk, mint az egyesülés exigentiája iránt, ez:

Közös ügyekben csak közösen intézkedhetünk, de a végrehajtás magyar területen csak nemzeti lehet.

Vizsgáljuk már most a keresi ül vitel feltételeit.

A statnsqno mint az új rendezés alapja,

Van a politikának egy titka, miben nagy böl-

cseség rejlik, ha ügyesen alkalmazni tudjuk, ez a — kényszerűség utilizációja.

Bajunk még sok részben az, hogy az új viszonyok közt nem bírunk elhelyezkedni, mélyen gyökerezett szokások és jogfogalmak nyűgben tartanak.

Pedig az új világ sebes forgandósága sokat megkönnyít. Hajdan egv furfangos záradék, mely kis fogással törvényeinkbe becsempésztett, egész generációk küzdelmeinek tárgyát tette. Mi ma állandó?

E kor merészebben alkot, mert könnyebben bont. A formák felállításában kevésbé aggódó, mert a népek solidáris állapota, a szellem terjedő hatalma könnyen helyrehozza azt, miben tévednek.

Végre pedig láthatjuk, hogy e kor — bármit tegyünk — bevégzi hivatását, és teremtve van megtörni bennünk is a közélet költőiségét; reálérdekek, materiális irányok kora ez, s ha mi politikailag még tovább is megszokott ábrándvilágunkban élünk — anyagilag elpusztulunk.

Mi jogaink érvényét, — a tömegek könnyebbulést várnak utóvégre is; és ha kérdjük őket: mi nyomja; felelik: az *államterhc'*k.

Ez az archimedesi pont, melyből Magyarországon ma segíthetünk.

De lehet-e minek alászállításáról most szó?

Az iránt tán csak nem ringatja magát senki illusióban, hogy oly pénzügyi állapotok közt, midőn még a bevétel és kiadás közt sem lehet az egyensúlyt helyreállítani; midőn minden erőködés mellett a deficit csekély kevesbítéséig vihettük csak, mi a fenforgó európai viszonyok közt merő illusióvá is válik, hogy ily helyzetben adóleszállításról szó lehessen.

Hogy mi a birodalom *közös* terheit az örökös tartományokkal együtt viseljük, ez nem csak törvényes kötelességünk, de igazság is; Austriára nézve

pedig életkérdés. És az élet védi magát joggal, vagy erőhatalommal, mint lehet.

Ezért Austria fentartja a mai állapotot, erejének egész megfeszítésével, mert ez teherbeli részvétünket biztosítja, ez számára élelkényszerűség. Hogy részesednünk kell a közös terhekben, ez iránt mellette az igazság és erő, két ellenállhatlan szövetség.

Ha tehát be kell látnunk, mikép mi e tehertől nem sz badíthatunk, de jog és igazság, hatalom és erő ránk méri azt, nem tanácsosabb-e nt ilizálni a kényyszerűséget és kimondani:

hogy mi a birodalom közös terheit viselni önkényt is készek vagyunk!

Valóban, a tartózkodás egy nemével kell e sorokát ily indokolással! leírnom, mert, miután 140 év előtt őseink megalkotók félremagyarázhatlanul a birodalom közösségét, és annak íerheihcz az akkori idők viszonyai szerint a közjövedelmek annyi nemének ál engedésével tényleg járultak, sőt vérüket mindig ontották a bírod doni közös csatáiban; most kell-e azt még, mint kötelességet, mely törvényeinkből elutasítliatlanul ránk hárul, indokolni, hogy mi a közös terheknek köteles részesei vagyunk?

Azt mondják erre a jog emberei: a teherviselés közösségi¹ jogos ugvan, mert ezt tagadni nem lehet, de a terhek kirovása nem törvényes.

Ez úgy van. De a politikus bepillant a múltba is, és kérdi a történésztől, valljon az egész, világon az államterhek fejlődése valahol haladott e törvényes vágásban? Valljon Magyarországon a vám behozatala, a díjszabások, a sóár, a bányavám megkettőztetése, az adó egyszerre! ezüst valutára felemelése s annyi mindenfele, törvény útján történtek-e?

Igaza van a jog emberének, ha állítja, mikép egy törvénytelenység nem ad jogot a másakra. De ép oly igaza van a politikusnak is. ha az egész világ történelmére mutatva állítja, hogy az életszükség

segít magán, ha törvénynyel nem lehet: hatalommal, ha bír.

És valljon mit tettek Apáink, kiket táblabíróknak csúfolt az éretlenség? Törvényesítették a kényszerűséget; megelégtették időnkint a hatalom professióját, vagy *affidatióját*; *de sercundis in pesterum legibus fundimentalibus* és a teher maradt örökre. Ez az államterhek fejlődésének menete mindennütt a múltban.

Ezt tették őseink, de táblabírói politikájukkal megmentették századokon keresztül az alkotmányt, s megerősödve, a fejlődés útján bocsátották e korra, mely azt felforgatni engedte, de újat teremteni máig sem bírt.

Legyünk igazságosak, s önhibánk iránt is kérésselbetlenül őszinték.

Magyarország követeli önkormányzati jogát, ez megilleti Isten és ember előtt, de

48-ban hozzájutott, és inig az ország összes jövedelmeire kezét tette, kérdezte-e csak szóval is, mit fizessen a közös terhekre? pedig a fejedelmi háztartás, külügy és katonaság elismert közös ügyek voltak.

61-ben ismét önkormányzatához jutott s azonnal megtagadta az adót.

Bár mit beszélünk ezentúl, Austria azt hiszi, miképp az önkormányzati jog birtokbavétele részünkről mindannyiszor signál a közös terhek viselésének megtagadására.

Innen áll elő egy kigázolhatlan dilemma:

Az élet kényszerűség nem engedi a hatalomnak hogy önkormányzati jogunkat helyreállítsa, míg biztosítva nincs általunk, miképp a közös terhek tekintetében mi kötelességeinket elismerjük és teljesítjük-

De e kötelesség, ha elvben törvényes, mit tagadni sem lehet, alkalmazásában törvénytelen.

Mi pedig hazánk anyagi sülyedésén másképp se-

gíteni nem bírunk, és a könnyebbülés egyedülilehetsége abban áll, ha önkormányzati jogunkhoz juthatunk.

Ebből az egyedüli menekvés Apáink példája.

Mondjuk ki, hogy mi a birodalom közös terheinek viselését az egyesülésből folyó elengedhetlen kötelességünknek ismerjük s azokat hordozni készek vagyunk.

De az elvi kijelentésnek nincs gyakorlati értéke még, ennek test is kell.

Ez pedig nem más, mint a részesedés status-quojának ideiglenes törvényesítése, azaz elfogadása addig, míg annak viszonyai törvényhozás útján rendezve leendnek.

És mi ennek kényszerű következése?

Az: hogy a ma fenálló adóarányhoz képest mi a közös terhek minket illető contingensének megvételét és átszolgáltatását törvényben garantírozzuk, s a többivel, mi fenmarad, belső ügyeinket rendezzük, és elkezdünk önállólag gazdálkodva saját anyagi érdekeinken állami tehetségünk szerint segíteni.

De ha a terhek neme és mennyisége marad, mi könnyebbülést várhatunk?

Oly nagy az, mit most kifejtteni, sem számokban kifejezni nem bírunk. Nem lehet azonban ily dolgokról, hol számok győzhetnek meg, elvontan beszélni; tartsák fen kissé tisztelt olvasóim figyelmeket, egy kis számvetés megvilágítandja az egész ügyet, azután leend módom a következményekről bővebben is szólni.

E célra t. barátomat, Weninger tanárt kértem fel a szükséges adatok összeállítására, ki elővén a pénzügyministeri kiszámítási élőt erjeszt vényeket 1864-re, azokból az eredményeket következőleg állítja össze:

Kiszámítási adatok.

Közös összesített gazdaságunknak a statusquo alapjáni igazságos megosztásáról lévén szó, miután az adózás kulcsa az egész birodalomban egvenlő, a meglevő adatok nyomán azt kell tudnunk, mi azon összeg, melylyel mi, t. i. Magyarország, ide nem értve Erdélyt és Horvátországot, a Végvidéket és tengerpartot a birodalom közös költségeihez járulunk.

Ezen összeg előáll, ha mi a birodalom összes állami szükségletét kifejtjük, avval összehasonlítjuk azon összeget, melylyel Magyarország az egyetem adóterliéhez járul, ez kiadja azon proportionális számot is, melylyel Magyarország ma a közös költségek fedezéséhez járulni köteles.

E czélből három szám kifejtésére van szükségünk:

1. A birodalmi évi szükséglet összegére.
2. Azon összegre, melvlvel az összes birodalmi kiadásokhoz Magyarország valósággal iái ul.
3. A birodalmi közös költségek összegére.

Fejtsük ki a pénzügyministeri munkálatokból ezen számokat:

A birodalmi összes szükséglet számtétele előáll a birodalom egész tiszta bevételének összegéből, mi állami kiadásokra fordittatik, és azon kimutatott hiányból, mi az összes állami költségek fedezésére még pótolandó; ez azon összeg, mely az 1864-kiösszes állami szükségletet fedezi.

A birodalom tiszta bevétele, a mennyiben az egyes jövedelmi összegből még a kezelési költség is levonandó volt:

<i>Egyenes adóból</i>	frt 108.901.027
<i>Pótlékokból</i>	„ 29.316.900
<i>Közvetett adóból</i>	„ 194,086.305
<i>Állambirtokok után, nem hozván le-</i> <i>vonásra a déli államvaspályára</i> <i>szánt 1.896.794 forintnyi kiadást</i> „	5.059.739
<i>Conjiscált vagyonból és gyárakból</i>	„ 237.332
<i>Bányászat és pénzverde</i>	„ 2.188.010
<i>Külföldiek, u. m. fiscálítások, a pénz-</i> <i>ügyéség bevétele, s a t.</i>	„ 897.326
<i>Elululásból az állambirtokoknak és</i> <i>földmentesítési alaphól</i>	„ 9.452.803
<i>Postaügyből</i>	„ 3.688.491
<i>Hadügyminiszterium bevételeiből</i>	„ 9.127.000
<i>Tengerészet bevételeiből</i>	„ 309.206
<i>Magyar Cancellária jövedelmei</i>	„ 318.629
	<hr/>
	frt 363.582.768

Meg kell jegyezmem, miszerint vannak még apró bevételek és kiadások, a melyeket mint csekély-
ségeket ügyelőn nélkül kelle hagynom, és a melyek
pro és contra mutatkozván, a viszonzyszámra alig gya-
korolnak befolyást.

A felsorolt számok az 1863-nak november 1-től
1864-nek október utolsó napjáig terjedő katonai évre
vonatkoznak.

A fenebbi összeg azonban nem fedezi a kiadá-
sokat és i<i>v számba kell venni azon deficitet is, mely
a 14 óra tervezett, nem egész 3-1 millióból a 12 óra
esik, és mely 28.819.868 forintot tesz.

Ezen tételt bevételnek kell tekinteni, mert az
abból eredő terhek közös teherként szerepelnek az
ál Iáink öl estin ro v a t á bán.

Ezek szerint az összes bevétel
363.082.768 frt.
a hiány 28.819.868 „
Összeír 392.402.636 frt.

Miután a deficit állandó rovat Austria budgetjében, az arányszám kipuhatólásánál ezen sajnos állandó jövedelmet (évek óta kölcsönök által teremtvé) is be kell tudni.

Magyarország összes adóján d; lizta bevétele igv áll:

Egyenes adókból.....	29.036.975
Bányaügy! jövedelem.....	270.000
Fogyasztási adó.....	11.538.338
Vámjövédék.....	1.076.410
Sójövédék.....	8.336.961
Illeték.....	5.576.800
Bélyeg.....	3.602.023
Utvámok.....	-128.797
Posta.....	880.862
Dohány (aránylag afőösszeghez) . . .	5.965.886
Kamarai birtok.....	2.459.931
Kamarai erdők.....	814387)
('onfiscat iók.....	2000(40
A magyar Cancellária jövedelmei.....	318.629
Lotto jövedelem.....	739.989
	<hr/>
	71.2 17.01 H

A birodalmi Z'öcö.v kiadások összege így áll:

Fejedelmi háztartás.....	7.454.800
Iroda lúdvári).....	63.180
Külügyi kiadások.....	2.198.830
Államadóssági kamat.....	109.979.602
Törlesztési részlet az idénre.....	37.13.)('00
Birodalmi számvevőség.....	2.-181.781
Hadilevi kiadások.....	106.683.000
Tengerészet.....	12.000.1 16
	277.996.639

Ezekben bírjuk a három proport tonális számot:
392.402.636:'71.217.016 277.996.638:

$$x = 50.474.000 \text{ írt.}$$

Azon contingons tehát, melyvel Magyarországnak a közös birodalmi terhek fedezéséhez a mai statusquo szerint járulnia kellene a fenebbi arányból: 50.474.000 írt közel 50 és fél millió forint.

Ha tehát Magyarország ezen összeget a birodalom közös terheinek fedezésére átszolgáltatta, avval a mai statusquo szerinti köteleességét a birodalom közös pénzterheire nézve teljesítette. Azonban:

Meg kell itt jegyeznem a következőket:

1. Ezen összegben a közös pénzügyi kezelés, és a közös birodalmi testület kiadásai, mint ki nem fejleszthetők, nincsenek befoglalva.

2. A költségvetési egész hiányt azért kelle befoglalnunk, mert az évi kamatterhet és törlesztési illetéket is egészen a közösök terhére jegyezük, és e két tételben van e hiányok kipótlása is.

3. Mint magából kitűnik, ezen ront ingen tialis összeg nem állandó, mert a közösök rovatában némely tételek tetemesen változhatnak; például változó a kamatösszeg, változó a törlesztési contigens, mely tavai csak 20 millió volt; a sereg lehető leszállítása a hadügyi kiadásokat nevezetesen alászállíthatja; ellenben a hadsereg nagyobb mozdulatai növelhetik.

Befejezésül ezen kiszámítási adatokhoz ide jegyzem még a magyarországi adók bruttó-bevételeinek 1864 ki kimutatását t. i. a katonai év 12 hónapjára, mire alább szükségem lesz.

Magyarország bruttó bevételei:

Egyencs adó	33.306.846
Bányajövedelem	270.000
Fogyasztási adó	11.866.820
Vámjövedelem	1.441.387
Sójövedék	9.621.873
Illetékek	5.671.230
Bélyeg	3.650.250
Útvámok	432.597
Postaügy	3.335.900
Dolányjövedék	11.865.886
Kamarai birtok	5.569.343
Kamarai erdők	3.134.643
Elkobzott birtok	509.429
Magyar k. Cancellária bevételei	318'629
Lotto-jövedelem	2.003.860
Összes bruttó-bevétel	92.998.693

Feljegyzem ehhez az idén eladásra ki tűzött magy. koronái birtokok becsült összegét 9 millió.

E ponton fogtuk kezünkbe kibontakozási bonyodalmaink ariadnefonalának végét, kísérvük óvatossággal az utat, melven ez vezet.

Fejtegessük tovább e számok ujj mutatásait.

A múlt évtizedi időszak annyira elitét központosítási működése a birodalomban semmi téren nem hatott oly mélyen a létező viszonyok szövegébe, mint a közteher-viselés elvének keresztülvitelénél.

De éppen ezen politikai elv uralma vezette az akkori kormányt az igazság ösvényére, s kezünkbe — bár kissé drága áron — oly kulcsot adott, mely mellett most pénzügyi viszonyainkat az igazság és méltányosság alapján akkint rendezhetjük, hogy míg a birodalom iránti közös terheinket éppen az általok

nyújtott arány szerint kielégíthetjük, magunk is mellette még létezhetünk.

Politikailag keserű volt a tanulság, de pénzügyileg hasznos; mert e nélkül soha sem lettünk volna képesek oly arányt a közös terhek viselésére nézve felállítani, mely igazságos legyen, és bennünket el ne nyomjon.

Az adózás elve az egész birodalomban egyenlően alkalmaztatott, s nekünk most csak azt kell ki fejtenünk, hogy a teher egyenlőségének elvén mi arányban tartozunk mi a közös költségekhez járulni.

Tekintsük a számokat közelebbről.

A birodalmi összes kiadás 392. ₁₁ millió, melyhez Magyarország járul 71. ₁₁ millióval, az arány	18 ^o
A közös birodalmi kiadások összege 277. ₀₀ millió, ehhez Magyarország járul 50. ₁₇ millióval, az arány	18 ^o
A bruttó-bevétel a birodalomban 498 millió forint, ehhez járul Magyarország 92. ₀₀ millióval, az arány	18 ¹ / ₂ ^o
A földérték, t. i. a hasznothajtó földek értéke a birodalomban 9.500. ₀₀ millió forint, Magyarorszáigé összesen 2.362 millió, az arány	25 ^o
A nagy ipar-productio értéke az egész birodalomban 623 millió; Magyarorszáigé 63 millió, az arány	10 ^o
A népesség az egész birodalomban 35. ₀₀ millió, Magyarorszáigé 9 millió, az arány	28 ^o
A térfogati viszony a birodalom kiterjedése 11.253 n. sz. mértf., Magyarorszáigé 3.727 m., az arány	33 ^o

Ezen arányok összeállításából, melyeknek statistikai számaint B. Czoernig után vettem, azonnal fel fog tűnni az, hogy Magyarország az adózás egyenlősége mellett igazságosan a közös terhek viselésé-

hoz csak 18%-el köteles járulni, noha a térfogat szerint a birodalom tiszta harmadát, a népesség szerint többet mint negyedét teszi.

Két arány azonban azonnal felvilágosít: a productiv föld értéke 31 agyarországon a birodalomhoz képest annak csak negyedét teszi, noha törje harmadrész.

Az ipar-productio Magyarországon nem teszi az összes birodalmi productionak tizedét sem.

Természetesen mutatkozik ezen arányokból a birodalom többi részeinek magasabb anyagi fejlettsége, mi azután a fogyasztás aránytalan emelkedését is vonja maga után. Mint ezt láthatjuk a dohánynál. hol Magyarországon 11 millió értéket, a birodalom többi része (>1 milliót) fogyaszt.

De ebből egyszersmind azon tanulságot is méríthetjük, miszerint az adózás közös elvének alkalmazása oly kulcsot adott a közös terhek viselésén* nézve kezünkbe, mely a mellett, hogy igazságos, részünkre minden alkalmazható kulcsok között a legkedvezőbb.

És ezen adatok horderejét nem lehet eléggé méltányolnunk oly államban, hol igazság alapján kell közös ügyeinket elintézni, és a terheket felosztani.

Ebből még azon következés is származik, hogy mivel a birodalom másik része magát nem térfogati, sem népességi, hanem jövedelmi és vagyonossági arányban adóztatta meg, s e részben — ne tekintsük az indokot — irányunkban igazságos volt, méltó, hogy mi is, változván az idő folytában fejlődésünk lehető sebesebb haladásával a mai arány, viszont legyünk készek az igazságos kiegyenlítésre.

Mint látjuk, a mai kiegyenlítés quouitiense: 18% Bármint üssön ki folyó közös terheink összege, ennek fenébbi arányát tartozunk viselni.

A meglett viszonyokból folyik önkényt az adózási rendszer közössége is hogy ennek eddigi al-

kalmazása kárunkra nem volt, arról a számok elég világosan tanúskodnak.

Azonban, mint már fenebb érintem, semmi sem követel oly sürgető átalakítást, mint épen az adórendszer, és ezt haladék nélkül közösen munkába kell vennünk.

Nem lehet tagadni sem, hogy az adónak né-mely nemei az alkalmazásban Magyarország iparát érintették súlyos csapással, és világosan mutatják, hogy azoknak behozatalánál a mi sajátos körülményeink tekintetbe nem vétettek. líven különösen a dohány és szeszadó.

A birodalom a dohányból 72 millió brutto-bevételt tesz. A tiszta jövedék, mely a dohányból az államnak Magyarországon bejé, nem tesz egészen 6 milliót. Mi magunkra, ha közbenső vámvonalaink megvolnának, ezen jövedéket sokkal okszerűbben tudnánk a dohányból bevenni, a nélkül, hogy iparunkat sújtaná. Azonban nem lehet ignorálnunk, hogy a mi külön intézkedésünk a birodalom többi részeiben 61 millió pozitív állami bevételt kockáztatna, s ezért ezt csak az érdekek kölcsönös tekintetbevételével lehet közösen átalakítani.

Nem lehet azt is említetlen hagynom, hogy az ország több vidékein a szeszadó véget vetett egészen a sertésenyésztésnek, s ez által a gazdákat erdős és lápos vidékeken igen érzékenyen sújtotta.

Végre a só-kezelésnél leginkább kirívó az adórendszer hiánya. Egy kis statistikai áttekintés meggyőzhet arról, mennyire képes az állam jövedelmeit emelni avval kapcsolatban, hogy önmagát iparában ne károsítsa. Egy hivat. kimutatásban így láttam a múlt évekből a sófogyasztást feljegyezve:

Az emberre a szokásos fogyasztást számlálva, felvételét darabonként marhára 12 font, lóra 6 font, juhra 2 font, sertésre 1¹, font évenként. Ezen számítás szerint, lévén a felvételek nyomán az ország-

ban azon időben 1.569,823 ló, 3.835,992 marha, 8.427,390 juh, és 3.011,325 sertés, így kell vala állam a sófogyasztásnak:

emberek számára szükséglet évenként 2.187,838 mázsa a fenebbi állatmennyiségnek . . 774,210 „

Összes évi szükséglet 2.962,048 „
855-től 858-ig évi átmérőleges fo-
gyasztás 1.893,823 „

Magyarország tehát egy harmadával kevesebb sőt fogyasztott valósággal, mint az életszükség kívánta volna. Vesztette ebben az állam több mint 1 millió mázsának jövedelmét, vesztett az ország az életszükséglet kielégítésében, s ki mondja meg, nem volt-e a sóhiány némileg befolyással az egészségi állapotra is, kivált az állatoknál?

A lett dolgok elfogadásának következményei.

Magyarország a statusquo elfogadásában két igen nevezetes elvet mondana ki, ugyanis:

1. Hogy a birodalmi egyesülés törvényes voltát nemcsak szóval elismeri, mint ezt mindig tette is, hanem tettel is megerősíti, midőn annak közös terheiben épen a birodalmi kormány által kimutatott igazságos arányban részesedni kész.

2. A vele egy birodalomban egyesült többi népek industriális viszonyait respectálja, és a fenálló adórendszer átalakítását, mennyiben az rájuk is mélyenható következtetésekkel bírna, velük együtt viszi véghez.

Ennek kijelentésével Isten, világ előtt kérdheii a magyar: Nem megtett-e mindent, mivel az egyesülés érdekeinek pénzügyi tekintetből a jelenben tartozik, s nincs-e ennek fejében teljes joga saját állami autonómiáját s annak elidegeníthetlen attribútumait követelni?

Ez volna szerintem a kényszerűségek józan utilizációja.

Azt tagadnunk sem lehet, hogy mi ezen közös terheket az idő különböző viszonyai szerint különböző alakban, de az egyesülés óta mindig viseltük.

És a birodalmi terhek, melyek most már annyi súlyal ránk nehezdednek, mikor és mi által nehezdedtek ennyire?

Alig egy évtized alatt és akkor, midőn a birodalom benső ereje megingatva lőn.

E század elején Austria a világharcz élén egy válságos hadjárat minden viszontagságait kiállta; annak végén mi volt az államteher? Tudjuk, 48 bán 200 millióval kínáltak; miezamai állapothoz képest!

Most belsejében megzavarva, egy évtized alatt egy rövid hadjárat mellett háromszorozta magát a teher és kiépülni nem bírunk.

A birodalom gyengülése elviselhetlen tehert von maga után, s valljon ki hordozza súlyát:

Nem mi magunk-e?

A mi birodalmi állapotunk a múlt évtized rongálásai után olyan, hogy azt kölcsönös vállvetés, őszinte jóakarattal, s megfeszített munkássággal térítheti a javulás vágásába. Ez pedig mindnyájunk érdeke, mert ennek súlya alatt szenvedünk mindnyájan, de leginkább Magyarország, és Magyarországon is legnyomtasztóbban azon osztály, melynek kezébenamegoldás van.

Ideje, hogy ezen osztály észrevegye magát s belássa, hogy a politikai rendezetlenség minden hátrányai nagyrészt rá nehezülnek. A felszabadult kis birtokosok — hála az égnek! — az ország legnagyobb részében erősödnek, az adó terhét saját munkáikkal kikeresik. A nagy birtokos a haszonbérlet terjedése és a földműves osztály szorgalma által helyreépítve, sőt fokozva látja jövedelmeit. De azon középosztály, mely gazdaságát maga kezeli, mely beruházási tőke nélkül felszereletlen gazdaságában

mozogni sem bír, mely minden pénzüzetek és hitel nélkül az idén is rendkívüli csapást állott ki, s mely azelőtt a megyei hatalom kezelője, most mindenütt leginkább nyomatik s melynek soraiban a múlt idő mostanig annyi pusztításokat tett, ezen osztálynak kell kiválólag saját megmentéséről gondoskodni.

Ez pedig lehetetlen, míg a birodalom két fele közt a politikai versenyés fenáll.

Tudjuk azt, hogy a Lajthán túl a képviselői tényezők egészen más elem, mint nálunk; sőt amaz elem ennek határozott ellensége. Megmutatta azt az inségi ügy tárgyalása Bécsben, hol a pénzügyi bizottmány nagy gonddal kereste a formulatiót, melyvel a középbirtokost az inségi kölcsön jótéteményéből kizárja.

Ezért szükség, hogy mi a kényszerűleg közös ügyeken túl, a többiben egészen magunk kezére gazdálkodjunk s saját erőködésünk gyümölcseit magunk szedjük.

Erre pedig teljes jogunk van, még pedig nem elvont nézetekből eredő, de történelmi alapon is.

48 előtt ugyanis a közös ügyek ránk magyarokra nézve tisztán felségi jogok természetével bírtak. A közös terhek fedezésére voltak kijelelve az állambirtokok, a só- és bánva-regale, a vámok, a hadi adó, és más mindenféle jövedékek, mint caducitások stb.

A 48 ki alkotmány, és később az octob. diploma az államkiadások gondjait a népekre ruházta át.

Természetes, hogy valamint az örökös tartományok népei átvették a birodalom másik felében az államjövedelmek s kiadások kezelését, ugy a magyar korona területén annak népeit illeti hasonló kezelés.

Mi volt eddig az akadály?

Nem lehetete semmi egyéb, mint az, hogy a

két fél a birodalom közös terheinek fedezése iránt nem jöhetett tisztába.

Mihelyt ez megvan, azaz, mihelyt Magyarország maga részéről a közös terhek fedezését biztosítja, nem található még színe sem azon erőszaknak, hogy attól saját állami jövedelmeinek kezelése megtagad tassék, és ez azon időpont, melyen Magyarország felépülésének órája ütött, melyet ügyesen felhasználva és tapintattal vezetve, Magyarország magát még a jólét és emelkedés azon fokára emelheti, hogy legnagyobb hazánkfia jóslata meg nem szégyenül a generatio élnetlenségén.

Vessünk számot az eredményekkel.

I. Anyagi számla.

Kezdjük számlánkat, mint e korhoz illik, annak anyagi, és nem költői részén.

Magyarország összes 864-ki bruttó - bevétele mint fenebb kimutattuk, tesz 92,998,693 ft.

Ebből tartozik a közös terhek fedezésére átszolgáltatni 50.474,000 „

A maradvány lenne 42.524,693 „

Ezen összegben befoglaltatik az adó behajtásának összes költsége is, mely a pénzügyministeri kimutatásban összesen 21.751,677 ftot tesz.

Ha már most számba vesszük, miszerint csak az egyenes adók behajtása, mi nálunk községi előljárók, szolgabíróság és kerületi pénztárnokok által történt s ezután is igen egyszerűsíthető, a pénzügyministeri kimutatás szerint a folyó évben mintegy 4 millió írtba kerül, innen mérhetjük meg, mennyi meggazdálkodást vagyunk képesek mi rendezni, ha kezünkbe vesszük.

Még azt is megengedem, hogy a dohány-monopolium okszerűbb rendezése s a kölcsönös érdekek

megóvásával történő átalakítása nem mehet hirtelen, és azért az ily kezelési kiadások szinte hamar nem apaszthatók azon mértékig, mint mi magunkra képesek volnánk, mind a mellett Magyarország azonnal, a mint saját gazdálkodását rendezheti, mint fenebb láttuk, 42² milliónak s ez által oly anyagi erőnek jut birtokába, mely azt képessé teszi az államkiadások megtakarításaiból sok anyagi hátrányain azonnal segíteni a nélkül, hogy adóterhét legkevesebbé is emelje, miről a mai viszonyok közt nyomasztó körülményeinél fogva szó sem lehet.

A mennyiben azonban az adó leszállításáról sem lehet most szó, Magyarország megnyeri a módot, hogy az ipar és productio felélesztéséről gondoskodva, az adóképességet sebesen emelje, s ez által tetemes könnyebbséget szerezzen az országnak.

De mielőtt az anyagi kifejtés ez által nyerhető lendületére érintőleg áttérnék, szükség, hogy némileg kifejezzük azon különbséget, melyet ezen elkülönzés az örökös tartományokra okozhat.

Mint láttuk fenebb a pénzügyministeri kimutatásban, a magyarországi összes tiszta bevétel 71.247,016 frt.

Ebből megy a közö-

sökre 50.474.000

Magyarországi kiadá-

sokra visszaadatik 12.204,553 62.678,553 ,,

A különbség' tesz

8.568,463 frt.

Valóban összehasonlítva a birodalom évi 49[^] millió bevételével a fenebbi hiányt, nem teszi annak 2%-jét, s ez áron nem érdemes az igazságot félretéve is akadékoskodni a kibékülés sikerén, és akadályozni a birodalom legnagyobb országának anyagi kifejlését és emelkedését, miután az a közösségből folyó minden kötelességeinek eleget tesz.

Meg kell még itt azt is jegyezni, hogy ha Magyarország a közösökre maga illetőségét teljesen

kifizette, az évi deficitek azt nem érinthetik, mert azoknak azontúl forrása nem a közös kiadás.

Lássuk már most, miben lehet Magyarország anyagi erejének a rendezés utáni gyarapodása. — Magyarország megnyeri:

1. Azon differentiális összeget, mely a közös terhek lerovása után fenmarad, miből azonban még némi be nem számított közös kiadások mint a pénzügy és közös testület költségei levonandók.

2. Azon 21 millióból, mely most az állami bevételek kezelésére felmegy, tetemes megtakarítást tehet, Alig hibázunk, ha állítjuk, hogy eleinte is, hol a megtakarítások egyszerre nem teljes mértékben létesíthetők, mégis felével beérjük.

3. A kamarai birtokok okszerűbb kezelése tetemesen növelheti az államjövedelmek összegét.

4. Az adózás a törvény oltalma, a beszédés az ország kezébe kerülván, a közvetett adóknak pontosabban be kell jönni s okvetlen már ez által emelkedni.

5. Az ország anyagi állapotai javulván, miután az adóösszeg kétharmadát a fogyasztás állítja ki, okvetlenül emelkedni kell ez által a fogyasztásban az államjövedelmeinek is.

Az ország pedig ezen megtakarításaiból 18—20 millió rendelkezési alaphoz jutván, mindenek előtt:

a) Gondoskodhat)k a megkezdett vasúti hálózat okszerű kiegészítéséről s a vele kapcsolatos vízi és száraz úrendszer kiegészítéséről. Vasúthálózat, mely töredékesen van elkészülve, de bizonyos fokhelyekig nem jutott még, vagy az ország egész vidékét kihagyja a kapcsolatból, még csak terheit érezteti, de jótékonyágát nem fejtette ki az országra. A közlekedési rendszer kifejtésében megállapodni nem szabad. Az pedig jótékonyágát azon egész országra, mely terheit a kamatbiztosításban fedezi, csak akkor fejtheti ki, ha józanul számított s főerezeteiben be-

fejezett. Miután a kamatbiztosítási rendszer mellett tapasztalás! adatok szerint az állam pótléka legfőbb 1½ %-re tehető, 9 millió évi jövedék legalább 600 millió vasúti beruházást képvisel nálunk. Ha már most ezt helyes rendszerrel vasúti vállalatokra szánják, kiállhat ebből 1200 mértföldnyi vasútvonal. Ki bírja ennek eredményeit ma kiszámítani?

b) Második, de főgondunk a hitelintézet lábra - állítása. Az ország anyagilag megrongálva, még az ideai aszályosság által is a pusztulás szélére jutott. Ha nem bírunk a hitelintézet által a magyar gazdáknak lehetőleg olcsó és biztos kölcsönt nyújtani, lehetetlen, hogy kiépüljék annyi veszteségeiket. Ez pedig nem történhetik másképp, mint ha az ország ezen intézetet oltalma alá veszi és a pénz mai ingásai mellett a lehető veszteségekre nézve biztosítást nyújt, s ez által kölcsönökhöz juthat.

ej Valamennyi fenálló közintézeteink nyomasztó körülmények közt sinvlenek s a nemzet mentő intézkedésére várnak. Academia, muzeum, színház, gazdasági iskolák stb. Ideje, hogy mint más rendezett államokban, nálunk se nélkülözzék a nemzeti fejlődés eszközei az állami ápolást. Állítsuk valahára ezen intézeteket a nemzethez illő karba, s teremtsük meg a még hiányzókat a nemzet szellemi és anyagi emelésére.

d) Gondoskodnunk kell a magyar Ínséges vidék jövendőben! megmentéséről, hol a szükséges előmunkálatok gyors elkészítése, a munka haladéktan megkezdése és a kiviteli költségek tetemes része mindenestre közlekedési tekinteteből is az államot illetendik.

Ki bírná minden szükségünket elszámolni! De valahára mégis oly helyzetbe látnok jutni e szegény hazát, hogy saját erején anyagi s szellemi felvirágzásának eszközlését megkezdhetné, s a kifejlés indulásának örömeit valahára megérhetné.

Végre a könnyebbség, mi a rendezett állapotból az ország minden lakosaira hárulhatna, következőkből állna:

1. Már a megvétel módja az adóra nézve kiszámíthatatlan könnyebbség. Megszűnnék a költség'es végrehajtási mód, s az által, hogy a behajtás a polgári hatóságok által történék, már ez kizárja azt, hogy az adó kiteremtése oly tetemes áldozatokba kerüljön, mint most.

2. Az adó helyesebb aránylata, melynek behozatala a fenálló kulcs mellett lehetségessé tétetnék azoknak, kik minden viszonyokkal ismeretesek, s kik a mai kiáltó aránytalanságokat kiegyenlíteni képesek volnának.

3. Vaunak adónemek, melyek az örökös tartományok industriális viszonyaira semmi befolyással nincsenek; ilyenek például a bélyeg és illetékek. Nincs semmi ok, miért ne lehetne Magyarországnak az ily adónemeket azonnal okszerűbb s helyesebb alakba önteni, vagy némelyeket épen meg is szüntetni, ha pénzüg'yi viszonyai engedik.

4. Az által, hogy Magyarország törvénykezési rendszerét az európai vonalra emeli; az által, hogy a szigorú végrehajtási rendről intézkedve gondoskodhatik azon intézetekről is, melyek a törvény szigorát nem engedik méltatlanul sújtani az ártatlant; az által, hogy hitelintézetünket oly karba helyezzük, hogy bajainkon segíthessen; az által, hogy a többi ipar számára is gondoskodunk intézetekről; hogy országunkat megnyitjuk nemcsak eszméknek, de iparvállalati nagyobb beruházásoknak is; hogy mind ezek által élénk szorgalom és mozgás keletkezik, a pénzforgás emelkedik, már kiszámíthatatlan könnyebbség et szereztünk, és az adóképességet emeltük az országban.

Ha megnyílik nemcsak a szellemi, de az anyagi

életrevaló sürgés és mozgalomnak tere, ha az eszközökről gondoskodva van, bízzuk nyugodtan a kifejtést a nemzetre, hihetetlen arányokban fog haladni.

II. Szellemi mérleg.

Szerencsétlen dolog, ha nálunk egy igazságos, a törvényen és történelmen alapuló kibontakozásnál áldozatokról hallunk beszélni.

Oly korban, minő a mostani, hol *egy* évtizedcsak-nem általános nyomása után a szellem oly hatalmas hódításokat tőn, midőn mindennépa történt változások által jogban és szabadságban tetemes nyereseményekhez jutott, ily időben, ha lehetséges volna is, hogy épen mi kiválókig s mint szomorú kivétel legyünk, ez tartós nem lehet.

De hisz erről szó sem lehet. Kisértsük meg egyszer igazságosak lenni, s a kölcsönös igazság egyszerű alapjára állni, ám lássuk azután, lehetséges-e jogtalan állapot tartóssága.

Mutassuk meg tettben, hogy az európai érdék, melyek birodalmunk szilárdságához kötve vannak, a mieink is; ne engedjük, hogy a Lajthán túliak, mint a birodalmi érdekek kiváltságos fentartói, ellenünkben is szerepeljenek; e hivatás bennünket legalább is annyi joggal illet, mint őket, sőt többel is. Éreztessük tettel, hogy a keleti birodalom magva, mint önmagunkba gravitáló nép, mi vagyunk. Keltsük fel a dynastiában azon bizodalmit fajunk iránt, melyet az érdemel, s meglátandjuk, lehct-c elnyomásunkról szó. Az eredmény nem az akarattól függ, az fejlődési kényszerűség.

Nincs megalázóbb dolog, mint mikor nemzet, siránkozik, elnyomásról, kijátszásról, engedmények visszavételéről szól. Nincs nevetségesebb, mint ha

árulástól félve, saját élheterlenségét képzel bűnökkel takarná el.

S épen mi, a birodalom legnagyobb s vitézlő országa, minket illet-e meg a panasz? Fájdalom, állapotunk a legkiáltóbb s elvitathatlan szegénységi bizonyíték.

A szabadságért — hiában — folyvást kell küzdeni, mint a francia mondja, s fajunk hozzáteszi: több észszel, mint erővel.

Adott a Gondviselés az észből eleget, miért hát e szomorú eredmény?

Vádoljuk-e azokat, kik az uralmat felettünk megragadták? Ez méltatlanság. A történelem minket ítél el. A józan magyar szellemis azt kiáltja felénk: szemesnek a játék, világtalannak az alamizsna.

Legyünk valahára szemesek. Legyünk igazságosak mások iránt, hogy követelhessük az igazságot magunk számára is. Végre pedig hasonlítsuk össze állami tehetőségünkre nézve a múltat egy rendezett jövővel:

A birodalom közös ügyei sajátkép az úgy nevezett magas politika kérdéseit s annak eszközeit foglalják magukban.

A *múltban* nekünk a magasabb politika körül igen csekély, mondhanti, semmi befolyásunk nem volt. A külpolitika, szövetségek, béke, háború, kereskedelmi kötések, vámegyességek, consulatások, követéségek stb. ügyei egészen nélkülünk vitettek. Az állandó katonaság hadfogadás utján egészített ki, csak utóbbi időben került az országgyűlés elibe a rendes magyar contingens kiegészítése. Az anyagi eszközöket, melyek a most közösöknek ismert költségek fedezésére szükségeltettek, a királyi állandó jövedelmek s azon csekély hadi adó pótolta, mit az ország fizetett.

Ez volt 48 előtt a magas politikában! részvétünk.

A *jövőben* kétféleképp vagyunk hivatva a közös ügyekben befolyásra. Közvetlenül mint a birodalmi közös testület alkotórésze, hova Magyarország igazságos arányban contingensét szolgáltatja; és közvetve országgyűlésünk erkölcsi befolyása által. Ebben tehát nem veszünk.

A *múltban* országos ügyeink körül:

A felső kormány, a Cancellaria minden fontosabb ügyben alája volt vetve a bécsi Staatsrat Írnak, honnan a rendeletek a Cabinet utján jutottak hozzá.

A Helytartó Tanács a rendeleteket a, magy. Cancellaria utján vette, önállólag igen csekély körben intézkedhetett.

A magy. udv. Kamara egészen alája volt vetve a bécsi általános kamarának, mind e mellett is a magyar közjövödelmek némely ágainak kezelése, a magy. kincstári kormányt mellőzve, egészen a bécsi Kamara által vezetett.

A kormányzati központosítás bevégezettebb nem lehetett, mint amakorszakban. Ennek ellenében csak a megyék erejének növekedése bírt némileg ellensúlyozást előállítani, ez is a megye belügyeinek körében hathatott.

Az állam közjövödelmeinek kezelésében azon csekély adóra voltunk szorítva, melyet a helyhatóságok behajtottak, a többinek mibenlétéről sem tudunk semmit.

Az egyház és nevelési ügyet, mennviben az állam felügyelete alá tartozik. Becsből kormányozták.

Közlekedéseink a hatósági körre szorultak, országosok alig voltak, kivéve hol a kincstár érdekében itt-ott utak készültek annak segédelmével.

Adórendszerünk a leggyarlóbb volt a világon, mentességen és eltitkolásokon alapuló.

Mint állam sem hitelünk, sem pénzkezelésünk nem volt, hacsak a Helytartó Tanács felemeltári, felkelési, stb. apró pénzkezelését annak nem veszszük.

Pénzüntézetekre nem is gondoltunk, hacsak az utolsó időben alakult néhány takarékpénztárt annak nem veszszük.

Mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi, szóval közgazdasági érdekeinket az Istenre bíztuk.

Nemzeti intézeteink a hazafiak könyöradományai-ból álltak elő, a nemzet mint olyan ignorálta.

Kormányunk azon alárendeltségben, melyben volt, a nemzeti erőket támogatni, kelteni, éleszteni s istápolni nem volt képes, sőt az akkor uralgott bécsi szellem oly antagonismusba hozta a nemzetet saját kormányával, minőt példában Európa egyetlen állama sem mutathatott fel. *A* haza érdekeit pártolni, infensus dolog volt.

A jövőben megszüntetvén a magyar országos ügyekre minden külbefolyás és a belkormányzat felelős kezelés alá jövén szükségkép, az országos kormány a magyar országgyűlés ellenőrzése mellett kezelend minden országos ügyeket, mi eddig soha sem volt.

Nem is lehet tehát arról szó, hogy a rendezésből hazánkra nézve áldozatok vagy veszteségek merüljenek fel, mert nyomorultabb provinciális állás alig képzelhető, mint miről országgyűléseink annyi panaszt emeltek, és mi a sérelmek sorát a végetlenségig nyújtotta egy megkövesült kormányzati rendszer ellenében siker nélkül.

A mi pedig a leglényegesebb körülmény, ez abban áll, hogy míg a kormányzati rendszer elkülönözve. az államhatalom osztályainak jogköre definiálva nem volt, minden magasabb dicasterium maga körében a korlátlan hatalom gyakorlatáért vívott; az uralkodó közelében lévő dicasteriumok a Felsőség nevében az országos dicasteriumoknak minden aktivitását absorbeálták; s kifejlett a hegemonia a birodalomban.

Ez által minden belügyi rendszabály, az erő minden gyarapodása nálunk a legélesebb harcztot idézte elő a közös Uralkodó személye körül; mint láttuk a múltban, miszerint egy-egy törvény helyreállítására, vagy egy korszerű kis engedmény megnyerése képzelhetlen küzdelmébe került az országnak.

A rendezés e viszonyt alakítja át gyökeresen. Azontúl a mi belügyi kérdéseink igen alárendelt érdekeiké válnak az örökös tartományok kormányára nézve; az egyik országos kormány a másikat nem nyomhatja el, s van elég függő érdek, melynél fogva egymást támogatniok kell.

A kibékülésnek tehát erkölcsi eredménye az leend, hogy e nemzet három és fél század után oly kormányzathoz juthat valahára, melynek nem csak szabad leend, de kényszerítve is lesz a nemzet érdekeiért áldozni fel munkásságát.

Az octoberi diploma.

Nem e röpirat kitűzött céljához tartozik, hogy ezen fejedelmi motuproprio minden részleteiről szóljak.

Annyit már a Függetlenben kimondottam, hogy ez a helyzetet legcorrectebben fogja fel és csak organizáló része ellenében lehetne némi észrevétel, ha Ő Felsege tetteleg nem mutatta volna meg, miszerint azt kiindulásnak tekintette, és már néhány hó múlva a Lajthán túl lényegesen megváltoztatni engedte.

Részünkre annak világosan kifejezett két elve fontos; ugyanis:

1. A Sanctio pragmatica alapjára áll, miben nekünk is minden erősségünk.

2. Az addig követett rendszernek megállási parancsol, és azontúl minden változtatást az illetékes törvényhozásra utal.

E két elv helyesen alkalmazva, az egész megoldás kulcsát kezünkbe adja.

A Sanctiopragmatica alapján visszavezethetjük a közjogi kérdések megoldását a törvényes forrásra és részletezhetjük a paritáson alapuló transactio útján az unionalis viszonyt a birodalom megváltozott körülményeihez alkalmazva.

A másik elv nyomán megállapítván az adózási és katona contingensbeli statusquot ideiglenesen, az onnan felmerülő egy es kérdések rendezését bizhatjuk diaetalis tractatusok folyamára; de míg ezek befejezténeek, rendezhetjük az ország belkormányzatát s azon eszközöknek birtokába jutunk, melyekkel e nyomorgatott s annyi csapásokkal sújtott országnak segílyt és felépülést szerezhetünk.

Minden esetre a fatuin kedvezései közé számíthatjuk, hogy a megoldás sarkelveit az octoberi diplomából vehetjük, s azt e tekintetben alapnak nézhetjük. Meglepő is napjainkban, mikint vetette el a bécsi centralista sajtóazálarczot. Eddigelé mindig az új Staatsrecht alapjául az octob. diplomát és februári pátenst együtt hirdették, sőt a testvérhaza országgyűlésén az utolsónak az első volt lépveeszője. Most egyszerre neki esnek az octoberi diplomának, s azt mint nagy ellentétét a februári pátenznek élesen ostrom alá veszik.

Zárszó.

Ez időben nem csak az európai társadalom bensőjében, de a nemzetközi jog terén is hatalmas átalakulás fejlődik. A mozgalom naponkint nyer terjében és benső erőben s annyira haladt már, hogy csilapodni alig fog, miu bizonyos mérvű kielégítésben hivatását be nem tölti.

E közben saját hazai történelmünknek is nagy korszakát éljük.

Az élet komoly eseményeinél ünnepélyes emelkedettség fogja el az emberi kedélyt. Ilyennek kell

megszállni a nemzetet is, midőn a közélet méhében a jövő fogamzik és életért küzd.

Szülemlési vajúdasok ezek, melyek a természet örök törvényei szerint soha sem folynak válság nélkül. Imádkozzunk és munkáljunk, hogy e napok meg* rövidüljenek nekünk, és a kifejlés legyen áldáshozó fajunkra.

Ha valaha, most zárjuk el magunktól a gyarlóságok hatalmát, feledjük a múltat, s mint a bibliai nő: ne tekintsünk hátra. Mindenek felett pedig legyünk türelmesek és tiszteljük a szabad véleményt.

Elmondottam e röpiratban mind azt, mi által a megoldási kérdések leglényegesebb pontjainak határozott alakot adhattam.

Képét akartam eléállítani egy szövetségen alapuló állami szervezetnek, melyben a közösség előnyei elérhetőek, és a nemzeti igények kielégíthetők.

Elbizakodás volna tőlem várni, hogv ez mindenkít minden részletekben kielégítsen; de közjogi viszonyaink minden részleteire határozott formákat állítottam fel és ebben mód van nyújtva a gyakorlati megvitátásnak, és ez is megbecsül hetlen nyereség.

Eszméimet, melyek érintéseknél alig többek, minden esetre odáig fejtettem, hol az eredmények is kitűnnek, hogy azt is lássuk: nem csak honnan indulunk, de hova jutunk ez után s kiki számot vethessen magával.

Ki csak egyes, bármi fontosságú kérdés állását veszi tekintetbe, szükségkép tévútra jut, midőn egész rendszerek összegét kell egymás ellenében mérlegelni s nem feledni soha az idő és kényszerű fejlődések hatalmát.

A legnagyobb kérdés mindenesetre: honnan reméljük a megoldásnak életet és sikert?

Egy birodalom korszaki átalakítását, oly óriás művet, melyből annak életrevaló újjászületése fejlőd-jék, csak emelkedettebb felfogás, a sikerben való

hit és vakbuzgó elszánás állíthat elő. Ily feladat munkái közt nem szabad megzavartatni sem félreértések, sem ellenzés, sem az által, ha sokan elitéinek.

Ily helyzetben a félakarat csak ronthat. Az egész akarat rendkívüli erélye kell hogy ritka kitüréssel párosuljon.

Honnan várjuk ez akaraterőt és önbizakodó elszánást?

Felülre-e, vagy alulról?

Alul ennek elemeit, fájdalom! alig találjuk. A múlt idők emlékei még nem eléggé mosódtak el, a jelen még az izgalom tápszereiben gazdagabb, hogyszem azon illusióban ringassuk magunkat, miszerint csapatonkint támadjanak hazafiak, kik a lélek tisztultabb emelkedettségében tagadják meg az érzület nyomását, és a közhangulattal mint úttörők szembe szálljanak. A sajtó nagy része a chaoticus múlt cselekményeibe bonyolítva, mentséget keres a mostani állapotokban, melyek áldozataira mutathat. Közélet, hol az eszmék vitatkozásokban tisztulva és kiforrva öszpontosult irányt vehetnének, nincs.

Várhatjuk-e a tömegek belátását, és mély felfogásban önmegtagadó készségét, hol még a vezetőkbén sincs megtisztult irány?

Mit várhatunk ily helyzetben alulról?

De nagy korszaki átalakítás nem is a sokaság feladata. Ezt csak erélyes és elszánt kormány indíthat meg, vezethet és vihet célhoz.

Ámde a kormánynak annyi kísérletei meghíúsultak már a tömegek ellenálló erején.

Azonban azon kísérletek valljon az ellenállás erején, vagy a kezdemény helytelenségén törtek-e meg?

E kérdést vitatni sem érdemes.

Intézményeink egész épülete nem írott törvények, de szokások alapján állott elő. Az élet alakító ereje teremtette, nem §-sok.

Miért bírtak a birodalmi egység formái 48 előtt megalakulni? kétségkívül, mert az élet akkori szükségének megfeleltek. Felülről alakíták és ment.

Miért törtek meg?

Mert az eszmefejlődést nem vették számba, s az életszükség ellenében absorbeáló irányban haladtak tapintatos engedés helyett.

Kisértsék meg egyszer az alakítást törvény és igazság alapján úgy, hogy a rendeletekben a törvény tiszteletét, a szabályokban a kölcsönös igazságot, eljárásban a nemzeti érdekek megóvását, az anvagi viszonyok erélyes előmozdítását érezze mindenki. Ám lássuk azontúl, meg fog-e hiúsulni minden, mi felülről jó. A mi igazságos, a mi törvényes és korszerű az által, mert mélyen érzett életszükség pótól, ragad magával ellenállhatlanul.

A mint felsőbb regiokban megszűnt a fel-fogások chaoticus zavara, és a rendszerek feletti éles ellentétek határozott új, a törvényen s történélmén alapuló iránynak engednek rést, azonnal megalakul az országban is egy józan közvélemény és erőre kap.

Ki van hivatvamegadni egy boldogabb jövő fejlődésének a határozó lendületet?

Mi csak arra vethetjük szemünket, Kire a Gondviselés a hatalmat ruházta, Ki kezében tartja a népek sorsát e hatalomban.

Birodalmunk trónján ma egy Uralkodó ül, Ki alig közeledve még a férfikor teljéhez, életének szinte felét, viszontagságos idők folyamát érve. uralkodásban tölté le.

A birodalom legnehezebb napjaiban ült őseinek császári trónjára; első ifjúságát komor idők vihara vette körül; a korra, melyben eddig uralkodók, nehéz próbálásokot mért a Gondviselés, látta az élet tavaszán a földi dolgok forgandóságát; mi pedig mind-

ezekben láthatjuk a jelenségeket, melyekkel az ég magasabb célaira készíti elő a halandót.

Értelmi tehetségeinek magasfokáról, érintkezéseinek megnyerő, lovagias modoráról, minden nemesebb emelkedettségre fogékony voltáról, fajunk iránti törhetlen hajlamáról egy és osztatlan a meggyőződés. Azok is, kiket kormánya elkedvetlenített, bevallják, hogy tehetségesebb, nagyobbra termett Uralkodó nem így en ült a császári trónon.

Mikint fogja fel korának szellemét, frankfurti föllépésében láttuk, s ottani működése mutatta, mit várhat Tőle a jövő, ha saját sugallatát követi.

Mindazon fejedelmi tulajdonok birtokában, melyek különösen a magyar szellemre behatással vannak teremtvé, hogy e népnek, mely a királyért oly könnyen fellobog, bálványa legyen, kérhetjük: mi fátum ékelte magát Uralkodó és népe közé, hogy egymásra nem ismerhetnek?

Munkáljunk őszintén, hogy ömöljék le valahára e válfal, s lásson már e hányatott nemzet boldogabb napokat is.

Tisztelt olvasóim pedig fogadják kegyesen a megoldás e kísérletét. Egy évi irodalmi munkásságom irányát adom itt kezükbe.

Sem idő, sem fejlődés nem kedvezett eddig irodalmi törekvéseimnek. Az élet ellenkező irányban haladt e nagy remények közt indult évben, mely mindjárt letűnik a múlandóság tengerébe, és mi csak reményeket viszünk ismét át a jövőbe.

De ki nem remél, az elvesztette az élet horgonyát. A mi rendeltetésünk nem csüggedni, de munkálni a nemzetért, hogy e kor, mely a haza veszteségeit látta, régénérát injának kezdetét megérje, és legalább alapot teremtsen a szerencsésebb utódoknak.